

Fra pendler til landsbybeboer

En undersøgelse af rumænske migranter i Danmark

EMIL BJØRN HILTON SAGGAU

CENTRUM FÖR TEOLOGI OCH RELIGIONSVETENSKAP | LUNDS UNIVERSITET

LUNDS
UNIVERSITET

Humanistiska och teologiska fakulteterna
Centrum för teologi och religionsvetenskap
Kyrko- och missionsstudier

ISBN 978-91-7267-455-4

9

FRA PENDLER TIL LANDSBYBEOER

Fra pendler til landsbybeboer

En undersøgelse af
rumænske migranter i Danmark

EMIL BJØRN HILTON SAGGAU

LUNDS
UNIVERSITET

Omslagsbild: Ana Maria Zaharia

Copyright Emil Bjørn Hilton Saggau 2022

Lunds universitet
Humanistiska och teologiska fakulteterna
Centrum för teologi och religionsvetenskap
Kyrko- och missionsstudier

ISBN 978-91-7267-455-4 (tryck)
978-91-7267-456-1 (PDF)

Omslagsdesign och sättning Gunilla Albertén
Tryck i Sverige av Media-Tryck, Lunds universitet, Lund 2022

 Svanenmärkt trycksak, 3041 0903

Resume

I jyske landsbyer som Isenvad, Agerbæk eller Ulbjerg finder man gamle missionshuse. Her tales der dog ikke længere dansk, men rumænsk. Mange nye rumænske ortodokse menigheder er vokset frem her. Visse steder har man endda taget den lokale helgen – Ansgar, Rimbart eller Klemens – og gjort ham til den rumænske menigheds skytshelgen. Det er et ydre tegn på den store vækst i central- og østeuropæiske migranter, som er kommet til Danmark primært for at arbejde. I 2021 udgjorde denne gruppe 130.000 personer i alt, når polske, ukrainske, belarussiske og baltiske arbejdsmigranter tælles med.

Antallet af rumænere alene i Danmark er vokset på 15 år fra ca. 6.000 til 40.000, hvilket gør rumænerne til den hurtigst voksende migrantgruppe i Danmark. Denne migration er særligt knyttet til de jyske landdistrikter, hvor rumænere i dag udgør et større og større mindretal. Flere jyske sogne har en betydelig minoritet af rumænere. 17 sogne har mere end 6 pct. rumænere. Dette tal er væsentligt højere, hvis alle central- og østeuropæiske migranter tælles med.

Denne nye gruppe skaber en af de mest markante demografiske, kulturelle og religiøse forandringer af jyske landsbyer og lokalsamfund. Landsbyer som Isenvad, Agerbæk og Ulbjerg har nu fået to aktive kristne menigheder – en folkekirkelig og en ortodoks. Disse ortodokse landsbykirker er fuldkommen gennemistandsatte missionsbygninger med lokalt malede ikoner og menigheder, der tæller hundreder af rumænere. De mødes regelmæssigt og skaber ligefrem bilkøer på de små landsbyveje.

Jyske landsbysamfund, sognepræster, landkommuner og de lokale fællesskaber står her over for et markant kultur- og religionsmøde. Et møde, som denne rapport sætter fokus på. I rapporten undersøges de udfordringer, muligheder og potentialer, dette møde skaber, som afsæt for en diskussion af,

hvordan rumænere og mere bredt central- og østeuropæiske arbejdsmigranter kan blive en del af de lokale fællesskaber. Dette er ikke kun for de nytilkomnes skyld, men også for de lokale beboere. De central- og østeuropæiske arbejdsmigranter vil blive en uundværlig ressource – ikke kun for deres arbejdsgiver, men også i lokalsamfundenes fællesskaber. Formår lokalsamfund at bygge bro, så kan fællesskaber trives og udvikles, hvorimod de ellers ville blive opdeltede og aflukkede – og i værste fald lede til sociale gnidninger.

Denne brobygningsudfordring vil tage til i jyske landdistrikter i de kommende år, hvis den rumænske migration fortsætter. Dette tyder alle europæiske indikatorer på. Den rumænske befolkningsgruppe vil vokse gennem migration, men også gennem stiftelse af familie. Den rumænske gruppe består i dag især af unge par, der er ved at stifte familie, hvorfor antallet af rumænske børn i Danmark vil stige. Fremskrives befolkningsudviklingen for rumænere i Danmark fem år frem – med de usikkerheder, som følger med et sådant regnestykke – så vil der fødes 10.000 rumænske børn og komme yderligere 40.000 rumænere til landet. Dette vil påvirke de jyske landkommuner endnu mere. Allerede i 2020 noterede Danmarks Statistik, at befolkningsudviklingen i jyske landdistrikter ikke var nedadgående, men stabiliseret. Den primære grund til denne stabilisering er øst- og central-europæiske migranter. Fortsætter udviklingen, vil nogle landdistrikter se en befolkningstilvækst fremover. Denne forandring er allerede på vej, og det kan bemærkes på det øgede antal polsk og rumænsk talende studerende på SOSU-uddannelserne og folkeskoler på landet, hvor det ikke er ualmindeligt, at ca. 25 pct. er tosprogede elever på en landsbyskole. Migrationen har indtil nu nærmest været usynlig. Den fylder ikke meget i den offentlige samtale og politik – og er nærmest uset af lokalbefolkningerne.

Usynligheden hænger sammen med, at disse nye minoriteter adskiller sig fra andre migrantgrupper i Danmark, da rumænerne og andre central- og østeuropæiske migranter rejser til Danmark, da virksomheder mangler arbejdskraft. Beskæftigelsen er høj for rumænerne, og de er til tider usynlige i deres lokalsamfund, da de går tidligt på arbejde hver dag og kommer sent hjem.

Rumænerne kommer til Danmark for at arbejde, men er i højere grad i dag ved at etablere sig med familie. Denne rapport konkluderer, at en stor del af rumænerne har bosat sig permanent i Danmark og har et ønske om

en stabil tilværelse i landet. De ønsker at bidrage, involveres og tage del i de lokale fællesskaber. Der er tale om en ”forsinket” integrationsproces, idet rumænerne først oplever et udtalt behov for integration, når de, typisk efter en længere årrække, for alvor beslutter sig for at blive permanent i Danmark. I mellemtiden er der blevet købt hus og kommet børn til.

Dette – måske forsinkede – ønske om at blive en del af danske fællesskaber er en mulighed for kommuner, virksomheder, landsbyer og ikke mindst folkekirken. Denne rapport giver nogle anbefalinger til, hvordan mødet med rumænske og central- og østeuropæiske migranter kan blive til nye fællesskaber og bidrage til, at disse nye minoriteter i Danmark bliver en aktivt bidragende gruppe – ikke kun på de mange arbejdspladser, hvor de allerede i dag er uundværlige.

Baggrund

Denne rapport er produktet af en række mindre pilotstudier, som er gennemført af Emil Saggau, ph.d., Lunds Universitet i tæt samarbejde med en projektgruppe nedsat af Viborg, Ribe og Haderslev stifter, Samvirken-de Menighedsplejer og Folkekirkens mellemkirkelige Råd.

Denne rapport er et af de første skridt i det systematiske arbejde med den forandring af særligt jyske landdistrikter, som den central- og østeuropæiske migration medfører. Denne rapport ridser sådanne udfordringer og muligheder op, da dette pilotprojekt viser, at det nok ikke er toppen af en migration og transformation af jyske landdistrikter, som vi står ved, men mere en begyndelse.

Anbefalinger

En udfoldelse af anbefalingerne med flere konkrete anvisninger kan findes i rapportens kapitel 7.

Hovedanbefaling

Hovedanbefalingen til Viborg, Ribe og Haderslev Stift, Samvirkende Menighedsplejer og Folkekirkens mellemkirkelige Råd er at undersøge mulighederne for at iværksætte strategiske samarbejder med offentlige og private partnere. Samarbejdet skal have til formål at igangsætte fælles initiativer rettet mod udvalgte indsatsområder som landbruget, velfærdsuddannelserne og store infrastrukturprojekter i Danmark.

Initiativerne bør være målrettede og prioriterede rumænske og central- og østeuropæiske migranter, der ønsker at blive en del af danske fællesskaber og lære dansk.

Det er oplagt, at andre stifter deltager i disse strategiske partnerskaber.

Anbefalinger til sogne

1. Mød central- og østeuropæiske migranter der, hvor de allerede er i skoler, dagtilbud, arbejdspladser mv.
2. Inviter til dialog-’kaffe’ og undersøg migranternes behov.
3. Opbyg de tilbud, der passer til jeres lokalområde og dets ressourcer, såsom familietilbud, venskabsfamilier, velkomstkomiteer, ”reserve”-bedsteforældre, måltidsfællesskaber mv.
4. Start i det små med sociale eller kulturelle aktiviteter – gerne i samarbejde med migranterne.
5. Brug de samarbejder, som I allerede har med skoler, beboerforeninger mv. som mødesteder og partnere.
6. Organiser sprogcafeer.
7. Vær opmærksom på mødet med migranterne i skolesammenhæng (særligt konfirmation) eller ved registrering af nyfødte som anledning til dialog.
8. Udbyg kulturel udveksling i forbindelse med højtider, såsom Grundlovsdag m.fl.

Anbefalinger til provstier og stifte

9. Prioriter og understøt sogne, hvor der er ressourcer, vilje og interesse i mødet med central- og østeuropæiske migranter.
10. Indgå samarbejde med kommuner, virksomheder, interesseorganisationer for at undgå overlap i aktiviteter.
11. Styrk indsatsen med offentlige uddannelsessteder.
12. Opbyg en makker-præste-ordning som indgangsportal for nytilkomne evangeliske, ortodokse og katolske præster.
13. Styrk samarbejdet med de forskellige rumænske evangeliske menigheder.
14. Find og hjælp lokale brobyggere i sognene og blandt migranterne.
15. Efteruddan præster og medarbejdere med kultur- og integrationskurser om østeuropæiske migranter (særligt polske, rumænske og ukrainske).
16. Opbyg en kommunikationsvej mellem hospitals-, fængselspræster mv. og ortodokse præster.
17. Arbejd for bedre begravelsesmuligheder for østkirker.

Anbefalinger til folkekirken på nationalt niveau

18. Formuler et ”gæstfrihedsbud” for folkekirkens møde med central- og østeuropæiske migranter og deres kirker.
19. Styrk kommunikationen (på rumænsk og polsk) om konfirmationen og udvikl materiale til dette for sogne med stor koncentration af disse sproggrupper.
20. Formuler en kortfattet opsamling om ortodoks-luthersk dialog til præster.
21. Udbyg netværk for folkekirkens medarbejdere i mødet med østeuropæere.
22. Understøt efter- og videreuddannelse af medarbejdere i folkekirken i mødet med østeuropæiske migranter (særligt polske, rumænske og ukrainske).

23. Arbejd for et fælles østkirkeligt udvalg med deltagelse af alle danske ortodokse kirker.
24. Arbejd for øget mulighed for østkirkelige præsters efter- og videreuddannelse, herunder danske kulturkurser.
25. Arbejd for en kortere og mere simpel godkendelsesprocedure for ortodokse kirker.
26. Arbejd for bedre nationale begravelsesmuligheder for østkirker.

Anbefalinger til andre aktører (kommuner, virksomheder m.fl.)

Central- og østeuropæisk arbejdskraft er helt essentiel for en række erhverv i industrien, servicevirksomheder, transportsektoren, fiskeri og landbruget. Kommuner, staten og private interesseorganisationer kan arbejde mere systematisk med både rekrutteringen af denne type medarbejdere, hvilket også sker via uddannelsessteder og udveksling, men særligt sætte ind for at fastholde allerede eksisterende medarbejdere.

Offentlige myndigheder og private virksomheder bør prioritere initiativer til tiltrækning og fastholdelse af central- og østeuropæisk arbejdskraft, hvis de fortsat ønsker at rekruttere fra denne arbejdsstyrke.

Offentlige og private organisationer kan oplagt indgå samarbejder med folkekirken, idet der er et sammenfald af interesse og et komplement af potentiale og kompetencer.

I kapitel 7 beskrives en række potentielle initiativer, nuværende problemer og opmærksomhedspunkter for særligt kommunale og statslige myndigheder, som er relevante for disse aktørers møde med central- og østeuropæiske migranter.

English Summary

From commuters to village dwellers – An investigation of Romanian labour migrants in the Danish countryside

In the remote villages of Isenvad, Agerbæk and Ulbjerg, there are old houses built by the local protestant missionary societies. Today, Romanian, not Danish, has become the dominant language in these buildings. Several new Romanian Orthodox congregations have grown here. In some places, the local Orthodox congregations have even taken the local Danish saint, such as Rimbert, Ansgar or Klemens, as their patron. These new congregations are an outward sign of the transformation of the rural districts that happened with massive labour migration from Central and Eastern Europe. In 2021, these groups of migrants made up a population of 130.000 people, which is about 2% of the Danish Population.

The number of Romanians alone has risen from 6.000 to around 40.000 people in less than 15 years, which makes them the fastest growing migrant group in Denmark. This migration mainly concentrates in rural districts and villages in which the Romanians make up a significant minority. In 17 parishes, the Romanian minority made up over 6% of the total local population. This number is much higher if all the Central and Eastern European migrants are considered. Several parishes have a minority of 20% of labour migrants.

These new groups transform the demography, culture and religious landscape of the rural districts. In the villages of Isenvad, Agerbæk and Ulbjerg there one can find Orthodox congregations along the Protestant ones. These new rural Orthodox parishes have their own newly renovated

church-buildings, complete with locally painted icons, carved iconostasis and a congregation counting hundreds of Romanians. The congregations meet regularly, creating thick traffic in these small villages.

The local communities, Protestant parish priests and local authorities face a significant cultural and religious development. A development this report maps to discuss the challenges, potential and opportunities that arise from this. This is used as a point of departure for a discussion and recommendations for the Danish Evangelical Church (*Folkekirken*) on how to approach the newcomers and build new local communities across religious and cultural divides for the benefit of both newcomers and receiving communities. . The newly arrived Central and Eastern European migrants can become a valuable asset—not only for their employer—but for the local communities as well. A successful bridge-building between the various groups might help the local village to thrive and grow, whereas the opposite might lead to estrangement and closed social circles. In the worst-case scenario, they can become a source of social friction and conflicts.

The challenges of bridge-building will become increasingly present in rural districts in Jutland in the coming years, if the Romanian minority keeps growing at the same pace. All European and statistical indicators point in that direction. The Romanian minority in Denmark consists today mainly of young couples building a family, which is why the number of Romanian children will probably increase in Denmark. If these demographical trajectories continue for another five years, with all the uncertainty such a calculation encompasses, around 10.000 Romanian children will be born and an additional 40.000 Romanians will arrive in the country. This will have an enormous impact on the rural districts. Back in 2020, the Danish National Statistical Bureau noted that there the demographic decline in rural districts in Denmark has been replaced by stagnation. This mainly resulted from Central and Eastern European migration. A continued migration in the same volume will mean a demographical growth in the countryside. This change is already on the way. It has been noted in the increased numbers of Central and Eastern European speaking students in educational courses for jobs in the Danish care-giving sector and in the public schools. It is no longer uncommon to find around a quarter of pupils with other mother tongues than Danish in rural public schools.

This migration has so far been largely unnoticed and almost invisible. It does not occupy a large part of the public conversation in media and politics—and the local population seems to almost look past it in their daily life. This invisibility seems to be closely linked to the type of migration, which differs from more visible migrant groups in Denmark. The Central and Eastern European migration is a labour migration. They are in Denmark because they have been hired to do so. The employment rate is high and their invisibility seems to be connected to this. They simply leave early for their job and return late. The employment also makes this group invisible for social authorities and political discourse.

The conclusion of this report is that these former labour migrants are about to settle down permanently and have a wish for a stable life in Denmark. They wish to contribute, get involved and become an equal part of their local communities. There is a ‘delayed’ integrations process on the way, because the Romanians seem to realize their need to become a part of their local communities in their transition from being migrants to village dwellers. This perhaps ‘delayed’ wish to be part of their local community is an opportunity for local municipalities, industry, villages and the Danish Evangelical Church to build bridges. This report points to avenues for bridge building between the various groups to shape new communities and encourage the Central and Eastern European minority to become an active part here—and not only at their workplace, where they already had showed their value.

Recommendation

The overall recommendation for the Danish Evangelical Church is to seek private-public partnership with a variety of organizations to target specific areas, groups of industries, and various initiatives to build new communities. The model for inspiration could be drawn from the former private-public partnership with religious organizations included in Scania, known as ‘Open Skåne’.

Parishes and dioceses are encouraged to further build initiatives that meet the migrant groups in their ordinary life at work or in public institutions. They are encouraged to invite the migrants into equal partnerships

concerning language cafes, ‘family-friends’ (where local families are paired up with new coming families) and other locally grounded initiatives.

The Danish Evangelical Church is encouraged to develop a policy of hospitality, pursue pathways towards further cooperation with the Evangelical and Orthodox Christians and ensure the continual education of its members to better grasp the reality of the newcomers. In addition, the Danish Evangelical Church is encouraged to develop a network of ‘buddy’-priests, who are in charge of creating informal and hospitable social connection to Orthodox and Evangelical priests at local levels. These informal networks should support the newcomer’s churches and address any low-key practical concern and diaconal needs they might have.

Background

The report is the outcome of a series of minor pilot studies undertaken by Emil Hilton Saggau, researcher at Lund University, in close collaboration with a project group comprising appointed members from the Bishopric of Ribe, Haderslev and Viborg and the Danish church-based NGOs *Samvirkende Menighedsplejer* and *Folkekirkens mellemkirkelige Råd*

Indhold

RESUME

ENGLISH SUMMARY

INDHOLD

KAPITEL 1: RAPPORTENS STRUKTUR OG BAGGRUND	19
Baggrund og finansiering	19
Arbejdsgruppe og formål	20
Rapportens struktur	23
KAPITEL 2: ØSTEUROPEISKE OG RUMÆNSKE MIGRANTER OG KIRKER I DANMARK	25
Europæiske tendenser	25
Skandinaviske tendenser og ortodokse kirker i Skandinavien	26
Rumænsk migration set i forhold til andre migrantgrupper i Danmark	28
Den rumænske migrantgruppe i Danmark i tal	37

KAPITEL 3: KARAKTERISTIK AF DEN RUMÆNSKE ORTODOKSE MINORITET	45
Rumænske ortodokse og evangeliske i Danmark	45
På vej mod en permanent minoritet	49
Arbejdsforhold	51
Kirkelig tilknytning	55
Fritid og aktiviteter	56
Opsamlende om rumænere i landdistrikterne	60
KAPITEL 4: ET CASESTUDIE AF GRAM OG OMEGN	63
Grams nyere historie	64
Virksomhedsstruktur for landsbyen	65
Foreningsstruktur og civilsamfund	67
Demografi og migration til Gram	68
Udfordringer og potentialer for landdistriktet Gram	72
KAPITEL 5: UDFORDRINGER I KRYDSFELTET MELLEM KIRKE OG CIVILSAMFUND	75
Generelle udfordringer for østmigranter	75
Konkrete udfordringer	78
KAPITEL 6: STYRKER OG MULIGHEDER FOR NYE SOCIALE FÆLLESSKABER	93
Mødesteder	93
Social sammenhængskraft i lokale samfund – veje til etableringen	99

KAPITEL 7: ANBEFALINGER - VEJE MOD NYE LOKALE LØSNINGER OG MØDESTEDER	103
Hovedanbefaling	104
Anbefalinger til sogne	106
Anbefalinger til provstier og stifter	111
Anbefalinger til folkekirken på nationalt niveau	113
Anbefalinger til andre aktører (kommuner, virksomheder mf.)	116
Statslige perspektiver på kulturmødet	118
KAPITEL 8: DATAGRUNDLAG OG METODE BAG RAPPORTEN	121
Statistisk materiale	122
Spørgeskamundersøgelse	124
Gruppeinterviews og baggrundinterviews	125
Metode og analysegreb	126
Overvejelser om validitet og evidens	127
HENVISNINGER	129

Kapitel 1: Rapportens struktur og baggrund

Det følgende kapitel er en kort oversigt over rapportens baggrund, finansiering og struktur.

Baggrund og finansiering

På foranledning af Haderslev Stift mødtes repræsentanter fra Ribe, Viborg og Haderslev stifter med Folkekirkens mellemkirkelige Råds Migrantsamarbejde, Samvirkende Menighedsplejer og Emil Saggau i foråret 2021 for at drøfte et fælles pilotprojekt om emnet. Drøftelsen ledte til et fælles partnerskab om det projekt, som er baggrund for denne rapport.

Arbejdet er finansieret af de respektive partnere i fællesskab. Folkekirkens mellemkirkelige Råds Migrantsamarbejde og Samvirkende Menighedsplejer har finansieret en projektassistent, Adrian Chitulescu, i efteråret 2021. Stifterne bidrog med medarbejderressourcer, lokaler mv. til projektets gennemførelse. Lunds Universitets Innovationscenter bidrog med rejsemidler til Emil Saggaus deltagelse som led i et større socialt innovationsprojekt drevet af Saggau.

Rapport, analysedesign og konklusioner er udarbejdet af Emil Saggau i dialog med projektpartnerne. Alle anbefalinger er udarbejdet i fællesskab mellem Folkekirkens mellemkirkelige Råds Migrantsamarbejde og Samvirkende Menighedsplejer og repræsentanter fra de tre involverede stifter baseret på Saggaus konklusioner og udkast.

Der skal fra forfatterens side lyde en stor tak til projektets partnere, særligt Adrian Chitulescu og de rumænere, som har stillet op. Derudover skal der lyde en tak til Lunds Universitet for medfinansiering, kolleger i

Lund for løbende sparring om ortodokse migranter og til rumænske og serbiske præster for deres input. En yderligere tak til lektor i religionssociologi Brian Arly Jacobsen (KU), Astrid Stampe Lovelady (SEGES) og lektor Marie Vejrup (AU) samt polske, svenske og rumænske kolleger for deres bidrag.

Arbejdsgruppe og formål

Projektgruppen bag arbejdet bestod af:

- Mette Møberg Madsen, generalsekretær, Samvirkende Menighedsplejer
- Søren Dalsgaard, konsulent, Folkekirkens Migrantsamarbejde (Mellemkirkeligt Råd)
- Kristine Kaaber Pors, konsulent, Folkekirkens Migrantsamarbejde (Mellemkirkeligt Råd)
- Peter Sode Jensen, præst, Ribe Stift
- Peter Fischer-Nielsen, præst, Viborg Stift
- Mette Hee Staal, migrantkonsulent, Haderslev Stift (til september 2021)
- Camilla Henriksen, migrantkonsulent, Haderslev Stift (fra september 2021)
- Adrian Chitulescu, projektmedarbejder
- Emil Saggau, ph.d., forsker, Lunds Universitet

Formål

Formålet med projektet og denne rapport var at undersøge mulige aktiviteter, der kunne skabe nye fællesskaber og bidrage til tilflytteres inddragelse i deres lokalmiljø i mødet mellem folkekirken og østeuropæiske migranter, særligt rumænske migranter.

Projektet var derfor struktureret som a) en kortlægning af rumænske migranter, b) en behovsundersøgelse og c) en konceptualisering af mulige folkekirkelige aktiviteter, der kunne understøtte migranternes behov.

Dette sker helt konkret ved at besvare to spørgsmål:

- A. Hvad vil og kan østeuropæiske migranter deltage i af aktiviteter i regi af folkekirken?
- B. Hvad kan folkekirken tilbyde af aktiviteter til østeuropæiske migranter?

Disse spørgsmål er besvaret i kapitel 4-5.

Undersøgelsens fokus er primært rumænsktalende grundet ressourcer og den afgrænsende karakter, som et pilotstudie har. Resultaterne kan i et vist omfang udbredes til flere arbejdsmigrant-grupper med forbehold for kulturelle og religiøse variationer, såsom at polske arbejdsmigranter ofte vil være katolske, hvorimod rumænske er ortodokse. Det vurderes imidlertid, at mange træk vil være fælles.

Målgruppe for undersøgelsen

Målgruppen for undersøgelsen er defineret som først og fremmest østeuropæiske migranter tilhørende den rumænske sproggruppe eller nært beslægtede, såsom den belarussiske eller ukrainske. Det er disse migranternes behov og mulige deltagelse i det danske samfund og folkekirken, som er i fokus.

I rapporten anvendes termen 'migrant' generelt om rumænere i Danmark, idet fokus har været på de rumænsktalende, som er migreret fra Rumænien til Danmark – mere specifikt for at arbejde. Det er altså særligt arbejdsmigranter, som er center for studiet. Migrant dækker både over den fysiske bevægelse fra et land til et andet, men også den personlige oplevelse af at være en tilflytter. En mere dækkende term er det engelske "people on the move", som dog her har vist sig at være mennesker på vej til en mere permanent tilværelse. I rapporten skelnes der dermed i de mere kvalitative afsnit mellem migrant (tilflytter og på vej) og så minoritet (permanent ophold, men anden sprog- og kulturgruppe end dansk). I rapporten anvendes endvidere termen dansktalende, hvilket dækker over mennesker, der taler flydende dansk. Især i Sønderjylland med både tyske og hollandske mindretal er dette ikke lig med en dansk national identitet eller statsborgerskab.

Migranter og minoriteter (definition)

Migranter er personer, som er født i udlandet, og hvis forældre ikke både er danske statsborgere eller født i Danmark, og som i løbet af deres liv har foretaget en migration (bevægelse) til Danmark. Minoritet er personer med permanent ophold i Danmark, men med et andet modersmål og anden kulturbaggrund end dansk.

Det skal bemærkes, at der i data fra Danmarks Statistik (DST) anvendes andre termer. Her defineres en gruppe ud fra deres 'herkomst', der formelt set er det statsborgerskab, som de første migranter kommer med. Denne 'herkomst' påvirker dermed definitionen af en anden og tredjegeration af efterkommere til migranter, som opgøres med samme herkomst. Det betyder, at eks. opgørelsen af polske migranter med udgangspunkt i DST's tal viser alle mennesker, der er ankommet fra Polen som migranter, men også anden- og tredjegerationsmigranter. En anden udfordring ved DST's term er, at statsborgerskab eller 'herkomst' ikke nødvendigvis er det samme som oprindelsessted som nærmere diskuteret i kapitel 2-3, hvorfor polske arbejdsmigranter i DST's opgørelse i princippet meget vel kan være født i Ukraine.

Indvandrere og efterkommere ifølge Danmarks Statistik

Indvandrere er personer, som er født i udlandet, og hvis forældre ikke både er danske statsborgere og født i Danmark. Efterkommere er personer, der er født i Danmark, og hvis forældre ikke både er danske statsborgere og født i Danmark.

Kilde: DST 2018

En yderligere problematik i DST's opgørelse er skellen mellem vestlige og ikkevestlige migranter, hvor Polen eks. indgår i vestlige, mens Ukraine ikke gør. I brugen af DST's data i denne rapport fokuseres der derfor primært på førstegerationsmigranter, hvilket også betyder, at eks. den polske minoritetsgruppe i Danmark er mindre end i andre gængse DST-analyser (se DST 2019).

En forudsætning, for aktiviteterne rettet mod rumænske migranter kan gennemføres, er, at den lokale folkekirkelige menighed, præst og lokalsamfund kan stå for aktiviteterne. Deres mulige behov og kapacitet er ligeledes undersøgt i et muligt match med migranternes. Folkekirken på landet og relaterede fællesskaber har derfor også været genstand for undersøgelsen.

Derfor er hovedmodtageren af rapportens konklusioner og anbefalinger også folkekirken og i andet led danske myndigheder, virksomheder, NGO'er og interesseorganisationer.

Rapportens struktur

Kapitel 2 er en overordnet analyse af europæiske og danske tendenser for arbejdsmigranter, særligt central- og østeuropæiske og rumænske. Kapitlet er baseret på desk research og en analyse af DST's data. Kapitlet giver et overordnet billede af rumænsk migration til Danmark.

Kapitel 3 består af en analyse af rumænske arbejdsmigranter i jyske landdistrikter. Kapitlet er baseret på dette studies egne data fra en spørgeske- maundersøgelse og interviews med reference til enkelte andre relevante studier. Kapitlet giver et nærmere indblik i den sociale, kulturelle og religiøse sammensætning af de rumænske migranter.

Kapitel 4 er et casestudie af landsbyen Gram i Sønderjylland med fokus på potentiale og muligheder i mødet mellem en landsby og de nye migranter. Kapitlet tegner op, hvordan migrationen er set fra en landsbys side, og hvordan migrationen kan påvirke landsbyens udvikling.

Kapitel 5 er en nærmere analyse af de mulige udfordringer, som rumæ- nerne i landdistrikterne står overfor. Kapitlet identificerer potentielle steder, hvor rumænske migranter kan have brug for hjælp til at finde sig til rette i en dansk kontekst. Kapitlet er baseret på interviews.

Kapitel 6 er en nærmere analyse af de muligheder og styrker, som er til stede i lokale fællesskaber i og omkring folkekirken i de tre stifter. Kapitlet identificerer dermed de styrkepositioner, hvorfra et møde med rumænske migranter bedst kan ske. Kapitlet er baseret på interviews.

Kapitel 7 er en udfoldning af anbefalingerne, som i kort form er givet i rapportens indledning.

I sidste kapitel 8 er en længere diskussion af metode, datagrundlaget mv. i detaljer med overvejelser om rapportens validitet.

Kapitel 2: Østeuropæiske og rumænske migranter og kirker i Danmark

Den central- og østeuropæiske migration til Danmark er ikke en enestående udvikling, hvorfor den i dette kapitel vil sættes i et europæisk relief, før den rumænske migrantgruppe i Danmark beskrives i yderligere detaljer. Beskrivelsen af den rumænske migration i dette kapitel tager udgangspunkt i eksisterende forskning og statistisk materiale. Dette er dermed en overordnet og generel karakterisering, som sætter rammerne for de følgende kapitlers dybere analyse. Alle tal i dette kapitel er trukket fra Danmarks Statistik og herefter bearbejdet af forfatteren.

Europæiske tendenser

Gennem det 20. århundrede foregik der en menneskevandring fra Østeuropa til Vesteuropa som reaktion på krige samt social, politisk og økonomisk kollaps. Sebastian Rimestad (2021) beskriver disse migrationer som tre bølger, der først fulgte Ruslands kollaps i Første Verdenskrig (omkring 1918), efterfulgt af arbejdsmigration i 1960-70'erne og sidst en økonomisk migration efter kommunismens kollaps i 1989. I tillæg påpeger Rimestad (2021) og Saggau et al. (2021), at en yderligere migration tog til mod Vesteuropa efter EU-udvidelsen i 2004 og 2007. Konrad Pędziwiatr m.fl. fra Warszawas Universitets Center for Migration beskriver i deres rapport om migration fra 2020 (Pędziwiatr et al., 2020, s. 36-42), at denne central- og østeuropæiske migration til Vesteuropa, særligt fra Polen, toppede til Vesteuropa omkring den økonomiske krise i 2008, hvorefter den i styrke dels tog af og blev overgået af migration fra andre lande længere mod øst som Ukraine og tredjeverdenslande. Det er uvist, hvordan pandemien har be-

virket disse mønstre, men som data i dette kapitel viser, fladede migrationen fra EU-lande til Danmark ud under pandemien, hvilket betyder, at antallet af rumænere i Danmark steg under pandemien, men ikke så markant som før. *The Economist* (januar 2021) bragte en analyse i begyndelsen af 2021, der pegede på aftagende østeuropæisk migration til Vesteuropa, idet alene 1,3 millioner rumænere vendte tilbage til Rumænien fra Vesteuropa i 2020 under pandemien. Denne ”tilbagevandring” kan dog ikke aflæses i danske tal, hvorfor den må være dynamisk.

OECD’s migrationsanalyse fra 2019 anslår, at alene i 2018 (før pandemien) udvandrede godt 400.000 rumænere til Vesteuropa og USA primært for at arbejde (75 pct.) årligt. Danmark var det niende mest populære udrejsemål, ifølge OECD, i 2018 og det mest populære i Skandinavien. Over halvdelen (54 pct.) af de udvandrede rejste mod Tyskland, hvilket må antages at hænge sammen med det tyske mindretal i Rumænien (nærmere beskrevet af Rimestad 2021). OECD’s seneste rapport (2021) anslår, at der var et markant fald i udvandringen fra Rumænien i 2019-2020, men at antallet af rumænske migranter steg svagt efter 2020, så godt 280.000 rumænere forlod Rumænien herefter. Danmark var faldet til den tiende mest populære destination i 2020 overgået af særligt Schweiz og Frankrig, der var nye migrationsmål for rumænerne.

Skandinaviske tendenser og ortodokse kirker i Skandinavien

Rimestad noterer, at den østeuropæiske migration efter EU-udvidelsen ses særligt tydeligt i det skandinaviske statistiske materiale, hvori han noterer en markant vækst af rumænske, ukrainske og belarussiske migranter (2021, s. 22). Rimestad bemærker, at migrationen i Norden er størst numerisk til Sverige, hvor de ortodokse kirker også har hovedsæder for deres lokale biskopper og ærkebiskopper (metropolitter). De tre primære ortodokse centre i Skandinavien er omkring den græske metropolit, den rumænske biskop og den serbiske, hvortil kommer en lang række menigheder, der hører under biskopper uden for Skandinavien, såsom de russiske biskopper i Tyskland og England. Rimestad (2021) pointerer, at der er forskelle på de forskellige kirkers opfattelse af deres rolle og formål i Skandinavien. De

russiske og rumænske bisper antager ofte en national eksklusiv selvforståelse, hvor de søger at opbygge egne menigheder og fastholde kirkelig tilknytning blandt de migranter, der taler deres respektive sprog. Dette står i modsætning til den græske metropolit og den serbiske biskop, der begge har en mere inklusiv forståelse af deres rolle. Den græske metropolit – under den økumeniske patriark – mener, at alle ortodokse i Skandinavien i princippet burde høre under hans kirke, der dog samtidigt er den med færrest menigheder og ressourcer i Skandinavien. Dette synspunkt deler den serbiske kirke ikke, idet den serbiske kirke i Skandinavien fortsat er hjemsted for de serbisktalende menigheder og præster, men samtidigt også er en paraplyorganisation for en række svensktalende menigheder og involveret i samarbejde med andre østkirker om særligt uddannelsesstedet Sankt Ignatios Folkhögskola uden for Stockholm, hvor nordisktalende unge uddannes til næste generation af østkirkepræster, ikonmalere, kirkesangere osv.

Det skal særligt fremhæves, hvilket Rimestad (2021) gør opmærksom på, at den rumænske kirke under Patriark Daniel (f. 1951, indsat 2007) har igangsat en mere aktiv kirkelig tilstedeværelse i Vesteuropa. Denne tilstedeværelse har det formål at sikre rumænske migranternes fortsatte tilknytning til den rumænske kirke og kan derfor bedst beskrives som en opbygning af en egentlig vesteuropæisk rumænsk kirkestruktur, hvilket den rumænske kirke ikke har haft i samme omfang som eks. den Russiske Udlandskirke (ROCOR) før EU-udvidelsen i 2004. I tillæg har den rumænske kirke haft sine 'diaspora'-menigheder som kirkeligt hovedfokus i 2021, hvor yderligere ressourcer og præster blev sendt vestpå (se RO 2021a; 2021b). Den rumænske kirke er kendt som en af de mindst økumenisk anlagte kirker, der står uden for selv mellemkirkeligt samarbejde med de andre ortodokse kirker, som rumænere er dogmatisk enige med. Den rumænske kirke deltog derfor ikke i Den Store Ortodokse Synode på Kreta i 2016 mellem de ortodokse kirkeledere. Denne manglende kirkelige dialog kendetegner også den rumænske kirkes tilgang til de protestantiske menigheder i Rumænien, der er knyttet særligt op på de tyske mindretal i Rumænien og til The Institute for Ecumenical Research i Sibiu samt de protestantiske fakulteter på de rumænske universiteter. Det skal dog bemærkes, at der siden murens fald har været en intens amerikansk protestantisk

eller pinsekirkelig missionering i Rumænien, hvilket har været en medvirkende årsag til den rumænske kirkes holdning til økumeniske spørgsmål. Dette betyder ikke, at der ingen dialog er mellem de rumænske ortodokse og evangeliske kirker. Eksempler på dette kan findes i Sibiu, men udfoldes også af Jemna Danut og Manastireanu Danut (Nassif, 2021, s. 15-27) samt Cristian Sonea (Nassif, 2021, s. 27-43) i Bradley Nassif og Tim Grass' bog *Orthodoxy and Evangelicalism* (2021).

Thomas Arentzen (2016) kortlægger i detaljer de ortodokse kirkers tilstedeværelse i Sverige og Norden. Arentzen bemærker (2016, s. 82), at den rumænske kirke i Sverige er den i størst vækst og voksede mellem 2000-2016 fra tre til 12 menigheder. Mange af disse nye kirker er tidligere protestantiske bygninger, som kirken har overtaget, men en af dem er en helt nybygget rumænsk trækirke. Det understreger, at den udvikling, som er ved at ske i Danmark, har en forløber i Sverige. Ifølge den rumænske kirkes egne oplysninger har kirken 72 rumænske menigheder i Norden, hvoraf 18 er registreret i Danmark, en på Færøerne og en på Grønland, hvortil kommer et kloster og en ældre rumænsk menighed i Aarhus, som ifølge Marie Vejrup (Hvithamar et al., 2021) ikke hører under den rumænske kirke.

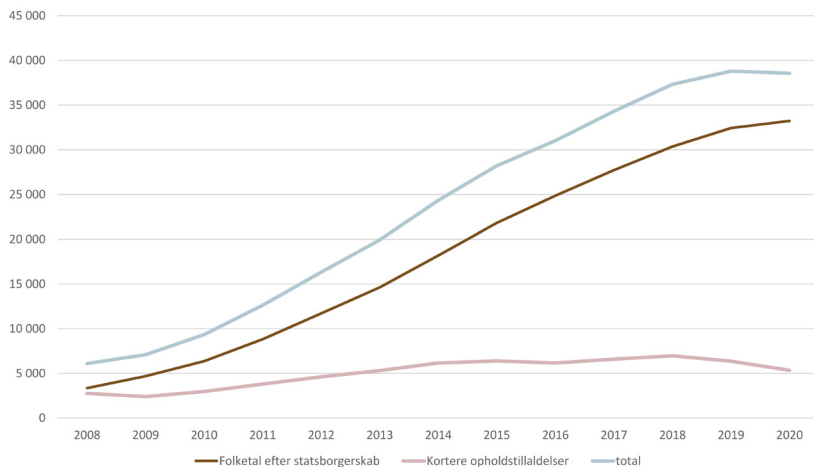
Arentzen beskriver (2016, s. 26-41) de forskellige kirkers riter, helligdage mv. Han påpeger også, at man i Norden er begyndt at eksperimentere med en ortodoks konfirmation (2016, s. 33), der ikke har sakramental betydning, men fungerer som en oplæringsmæssig pendant til den lutherske konfirmation. I Arentzens analyse kan man notere, at den rumænske kirke i en længere periode har været under opbygning i Norden og i 2022 må siges at være fortsat i gang med dette. Den danske udvikling af rumænske ortodokse menigheder er tæt forbundet med den nordiske, idet den rumænske kirke anser Norden som en enhed (et bispedømme).

Rumænsk migration set i forhold til andre migrantgrupper i Danmark

Helt overordnet set har den central- og østeuropæiske migration til Danmark været den mest markante migration de sidste ti år, hvilket numerisk er større end asylmigranter fra henholdsvis Syrien og Eritrea. Den central-

og østeuropæiske migration dækker over migranter fra Polen, Rumænien, Belarus, Rusland m.fl. fra Central- og Østeuropa. Disse migranter kan tilhøre forskellige kulturgrupper og religiøse traditioner, men har en række fællestræk, såsom at det primært er en arbejdsmigration og ikke en asylmigration som den fra Syrien. Isoleret set er den central- og østeuropæiske migration til Danmark primært tegnet af polske og rumænske migranter, som udgør de største enkeltgrupper af østeuropæiske migranter.

Antallet af rumænske migranter i Danmark er i 2020 minimum 33.320 og maksimalt 38.570 personer, alt efter om der tages udgangspunkt i permanente ophold, eller om kortere opholdstilladelser tæller med. Vurderingen er, at der i Danmark i 2022 er ca. 40.000 rumænske migranter, hvoraf 20 pct. er her på kortere ophold, såsom sæsonarbejde eller uddannelse. Fokusgruppesamtalerne og spørgeskemaundersøgelsen indikerer, at disse 20 pct. på kortere ophold er i en transition frem mod mere permanent ophold. En interviewet rumæner bemærkede: ”de andre siger til mig, at de bare bliver et par år, og så er der pludselig gået ti, de har købt hus og fået børn. Så rykker de sig ikke”.

Figur 1: Rumænere i Danmark som minimumsopgørelse og som total opgørelse, inklusive kortere opholdstilladelser. Kilde: Danmarks Statistik (DST).

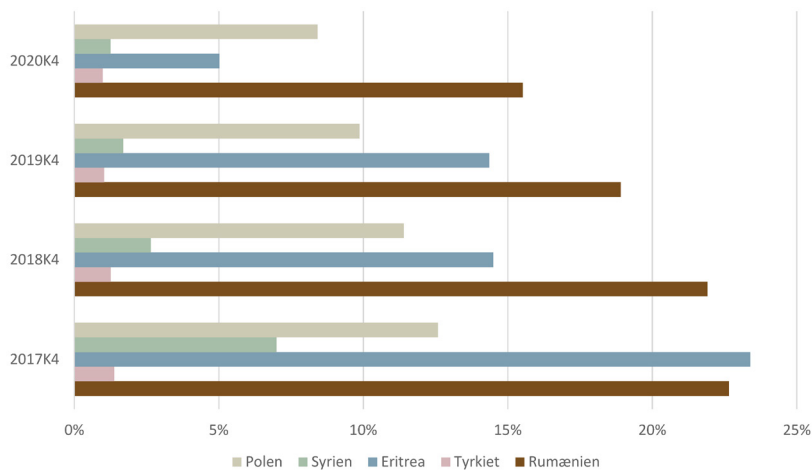
Sammenlignes den rumænske migration med den tyrkiske, syriske og eritreiske, er det tydeligt, at migrationen for rumænerne har taget fart efter 2007 (EU-udvidelsen) og primært er en arbejdsmigration i modsætning til andre migrationer til Danmark de seneste tyve år. Anskues alene de årlige udstedte typer af opholdstilladelser, er mønsteret både for de sidste ti år og de sidste 23 år, at der i gennemsnit kommer dobbelt så mange rumænere til Danmark pr. år end syrere. Den årlige nettoindvandring er markant størst for rumænere.

Tabel 1: Migration og årlig tilstrømning som et gennemsnit pr. år på udvalgte grupper.
Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger.

	Primær kilde	Årligt gennemsnit 1997-2020 (antal personer)	Årligt gennemsnit 2010-2020 (antal personer)
Rumænien	EU-lønarbejde	2.990	5.514
Tyrkiet	Familiesammenføring	901	755
Eritrea	Asyl	363	743
Syrien	Asyl	1.535	3.261

Disse migrantmønstre kan omregnes til en række 'vækst'ratere, der viser tilstrømning pr. år som procent af den samlede migrantgruppe. Vækstraten indikerer, hvor stor mobilitet til Danmark der er for hver migrantgruppe i forhold til gruppens samlede størrelse. Med andre ord, hvor meget migrantgruppen vokser pr. år alene via yderligere migration fra oprindelseslandet til Danmark.

Vækstraterne viser med tydelighed, at de to hurtigst voksende migrantgrupper i Danmark er henholdsvis rumænere og eritreere med et vist fald i væksten omkring pandemien i 2020. Den rumænske migrantgruppe vokser i snit med 20 pct. pr. år. Denne mobilitet fra hjemlandet betyder ikke, at rumænerne eller eritreerne udgør de største minoritetsgrupper i Danmark, idet den tyrkiske minoritet er numerisk langt større.

Figur 2: Vækstrater for fire udvalgte migrantgrupper. Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger.

Tabel 2: Folketal og årlig tilstrømning som procent af folketal pr. år på udvalgte grupper. Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger.

	2017	2018	2019	2020
Rumænien	29.074	31.779	33.666	34.459
Tyrkiet	63.173	63.721	64.105	64.492
Eritrea	5.703	6.455	6.903	7.317
Syrien	40.477	42.207	42.818	43.679
Polen	44.926	46.900	48.148	48.473
Vækstrate fra 2017-20	2017	2018	2019	2020
Rumænien	23%	22%	19%	16%
Tyrkiet	1%	1%	1%	1%
Eritrea	23%	15%	14%	5%
Syrien	7%	3%	2%	1%
Polen	13%	11%	10%	8%

Vækstraterne tager ikke højde for andengenerations- eller tredjegenerationsmigranter med en specifik herkomst (efterkommere i DST's definition), men udelukkende for mennesker, der kommer til Danmark fra et andet land (indvandrere ifølge DST's definition). Dette forhold skal tages med, når eksempelvis den tyrkiske minoritet opgøres i Danmark, idet en signifikant del af denne gruppe er født og opvokset i Danmark i modsætning til rumænske og eritreiske migranter. Opgjordes minoriteterne alene på mennesker, der aktivt har flyttet sig i deres levetid fra et oprindelsesland til Danmark, så vil billedet være væsentligt anderledes. DST noterer i en analyse fra 2018 (DST 2018), at ca. 50 pct. af den tyrkiske minoritet er indvandrere, hvor den anden halvdel er efterkommere. Den tyrkiske migrantgruppe er derfor ca. 30.000 personer, mens de som minoritet er godt 65.000.

Det skal bemærkes, at den største migrantgruppe i Danmark, hvis man alene ser på mennesker, der er kommet til Danmark fra et andet oprindelsesland (indvandrere efter DST's definition), er den polske. Vækstraten for polske migranter og det faktiske tal for nye migranter er dog nedadgående, og det er samtidig uklart, hvor stor gruppen af 'efterkommere' (anden- eller tredjegeneration) som indgår i opgørelsen. Den lavere polske vækstrate set i forhold til den rumænske skyldes ikke, at den polske minoritet ikke vokser, men at den polske befolkningsgruppe er større end den rumænske, og derfor skal migrationen også være det større, hvis vækstraterne skal være ens.

I forhold til den polske, rumænske, ukrainske og belarussiske migration skal der tages forbehold for dobbeltstatsborgerskab og tætstående grænse-regioner, hvilket udfoldes herunder. Polske migranter fra Galicien kan meget vel have ukrainske rødder, på samme måde som en dansker fra det tyske Flensborg vil blive opgjort som tysker, hvis vedkommende flyttede til et tredjeland. En indikation på dette er det historiske eksempel med de polske migranter til Lolland, der for en stor dels vedkommende kom fra nutidens Belarus og Ukraine (Saggau, 2021). Blandt dem var der et antal ukrainske unerede, som blev katolikker. Det skal bemærkes, at der i de seneste tyve år er kommet tre ukrainske katolske menigheder i Danmark ifølge Tværkulturelt Center. Disse må betegnes som unerede kirker, idet det traditionelt er denne form af den katolske kirke, som står stærkt i det polsktalende vestlige Ukraine, hvorfor fremvæksten af dem kan indikere,

at der må være en vis gruppe af galiciske migranter blandt de polske. Konrad Pędziwiatr m.fl. fra Warszawas Universitets Center for Migration beskriver i en rapport om migration fra 2020 (Pędziwiatr et al., 2020, s. 36-42), at migrationsmønstrene i Polen har ændret sig siden 2014 med et skift fra, at Polen var et *emigrantland* (afsender) til at blive et *immigrantland* (modtager), særligt på grund af den eskalerende situation i Ukraine. Pędziwiatr et al. påpeger, at antallet af migranter til Polen fra Ukraine og Belarus konsekvent er undervurderet, og det er uvist, hvor stor en del der tager videre fra Polen mod Vesteuropa. Denne ret markante usikkerhed påvirker de danske tal for både de polske og rumænske migranter. I tilfældet med de polske migranter kan det ikke udelukkes, at migrationen har skiftet karakter efter 2014 og i stigende grad dækker over en øget ukrainsk og belarussisk migration via Polen. Det samme kan være tilfældet for litauiske migranter, der også kan have deres oprindelse i Belarus eller Ukraine og har frem til 2021 brugt migrantkorridorer og familierelationer ved den belarussisk-litauiske grænse som vejen til vestlig migration. Der er ikke belæg for hverken at bekræfte eller afkræfte dette for polske og litauiske migranter, hvilket ville kræve signifikant feltarbejde.

I tilfældet med de rumænske migranter viser dette studies spørgeskema og fokusgruppesamtaler, at den rumænske migration til Danmark primært er knyttet til den nordlige rumænske provins Moldova, hvilket OECD (2019; 2021) også peger på som primær afsender af rumænske migranter. Denne provins er en grænseregion til landet Moldova og Ukraine, hvorfor en mindre del af de rumænske migranter må antages at komme fra disse moldoviske og ukrainske rumænsktalende grupperinger, der via familie og lempelige regler for dobbeltstatsborgerskab officielt opgøres som rumænerne, trods deres barndomshjem er i eks. Ukraine. Det er igen uvist, hvor stor en andel af de rumænske migranter i Danmark, der har deres hjemsted i Ukraine og Moldova. Ud fra spørgeskemaundersøgelsen og fokusgruppeinterviewene vurderes det, at det er et sted mellem 5-10 pct. for rumænernes vedkommende.

Languages and dialects of Central and Eastern Europe

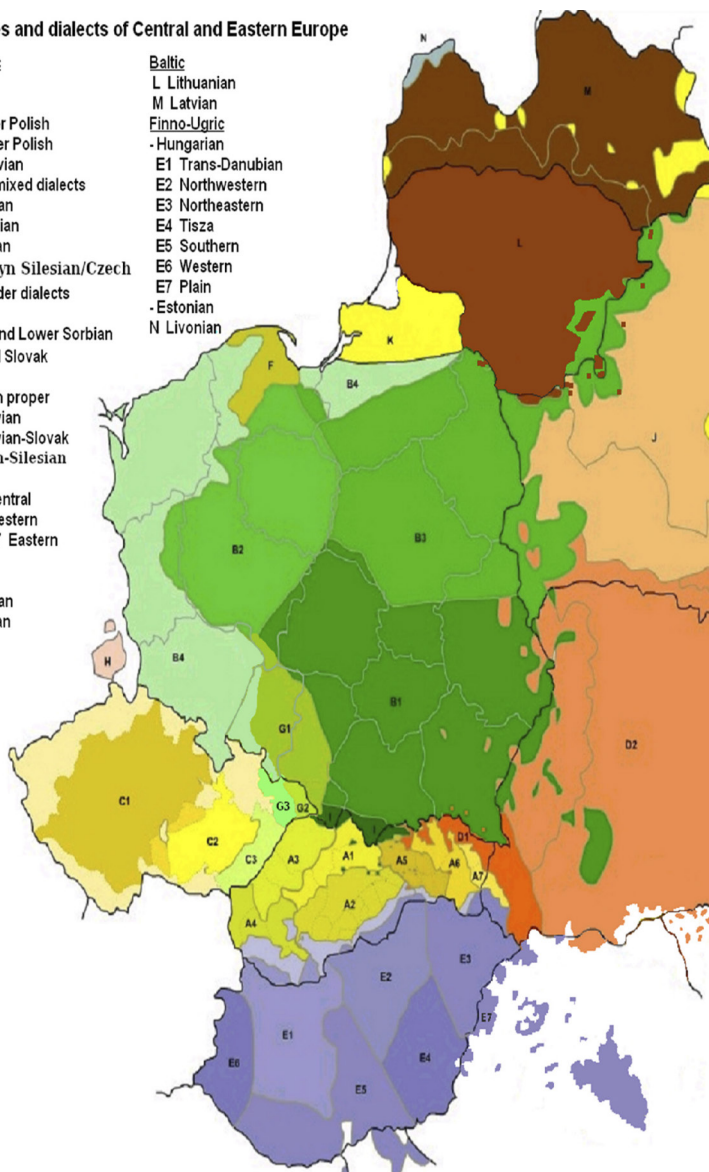
West Slavic

- Lechitic
- Polish
 - B1 Lesser Polish
 - B2 Greater Polish
 - B3 Masovian
 - B4 New mixed dialects
- Pomeranian
- F Kashubian
- G1 Silesian
- G2 Cieszyn Silesian/Czech
- I Highlander dialects
- Sorbian
- H Upper and Lower Sorbian
- Czech and Slovak
- Czech
 - C1 Czech proper
 - C2 Moravian
 - C3 Moravian-Slovak
 - G3 Czech-Silesian
- Slovak
 - A1, A2 Central
 - A3, A4 Western
 - A5, A6, A7 Eastern

East Slavic

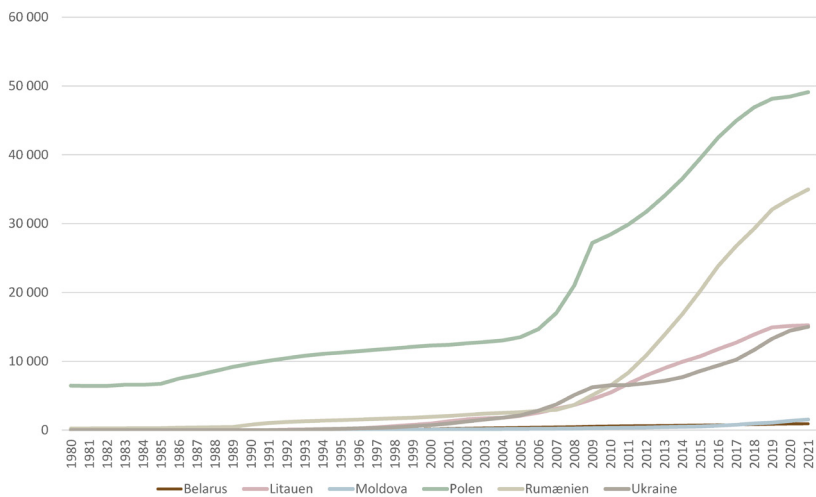
- D1 Rusyn
- D2 Ukrainian
- J Belarusian
- K Russian

- Baltic
- L Lithuanian
 - M Latvian
- Finno-Ugric
- Hungarian
 - E1 Trans-Danubian
 - E2 Northwestern
 - E3 Northeastern
 - E4 Tisza
 - E5 Southern
 - E6 Western
 - E7 Plain
 - Estonian
 - N Livonian

Figur 3: Fordelingen af sproggrupper ved Polen og Baltikums østlige grænser. Grøn er polsktalende, orangelys og mørk er ukrainsk og belarussisk. Figuren illustrerer de store polske mindretal øst for Polens nuværende grænse.

Denne komplekse sammenvævning af nationale og lokale fællesskaber understreger, at der er en vis kobling mellem nord- og centraløsteuropæiske migranter. Denne gruppering udgøres af hovedsprog som rumænsk, polsk og ukrainsk eller belarussisk, men er mindre stabil og ensidig, når den anskues tættere. Et mere retvisende billede kan derfor tegnes, hvis man ser på den samlede gruppering af migranter fra det nordlige Central- og Østeuropa, herefter blot kaldet Central- og Østeuropa. Denne diverse gruppering tilhører alle nationaliteter og sprog på grænsen mellem det historiske russiske og østrig-ungarske habsburske samt tyske imperiale rum, der bestod frem til disse tre imperiers sammenbrud i Første Verdenskrig i 1917, hvor flere af grænserne i området efterfølgende blev lagt fast. Denne migrantgruppe er kendetegnet ved, at stort set alle er arbejdsmigranter – med et mindretal af politiske asylmodtagere fra eks. Belarus.

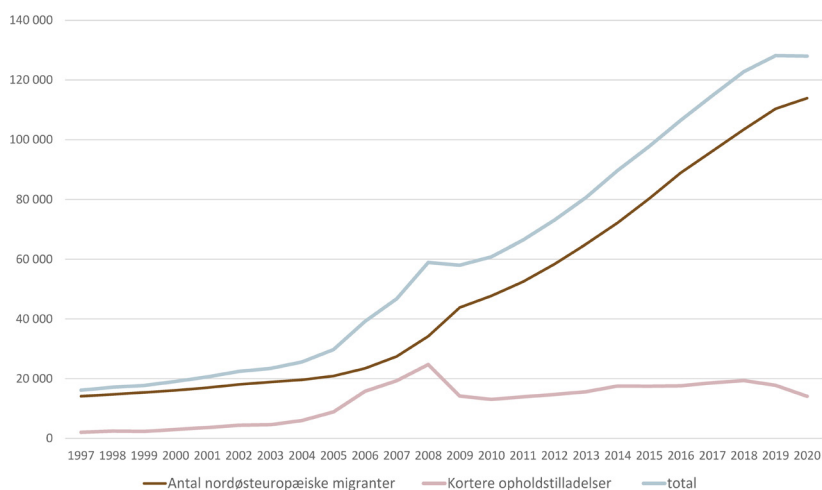

Figur 4: Vækstrater for fire udvalgte migrantgrupper. Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger.

Historisk set har Danmark haft et polsktalende mindretal tilbage fra begyndelsen af det 20. århundrede. Den egentlige vækst for denne migrantgruppe tager dog først til efter EU-udvidelserne for henholdsvis Polen i 2004 og Rumænien i 2007, som det aflæses af den ovenstående figur. Med

udgangspunkt i ovenstående figur må det anslås, at den polske migrantgruppe udgøres af godt 38.000 indvandrere fra perioden efter 2004 og godt 10.000 fra perioden før.

Anskues den seneste periode fra 1997 til 2020 nærmere, fremstår det relativt tydeligt, at migrationen skyldes kortere arbejdstilladelser, der langsomt fører til mere permanente opholdstilladelser. De kortere opholdstilladelser udgør i snit 20.000 årligt fra 2009 og frem, hvor til sammenligning væksten i permanente ophold vokser med i snit 10.000 personer årligt i samme periode for denne migrantgruppe.

Figur 5: Central- og østeuropæiske migranter. Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger.

Anskues arbejdstagende migranter fra Central- og Østeuropa i denne sammenhæng, fremgår der tre forskellige tendensskift. Det første markante skift sker med EU-udvidelsen i 2004, hvor den polske migration tager til efterfulgt i 2007 af en vækst i den rumænske migration. En kortere udfladning i migrationen sker omkring 2007, hvilket kan skyldes finanskrisen, men udviklingen tager til kort efter igen med en udfladning ved pandemien omkring 2019-2020.

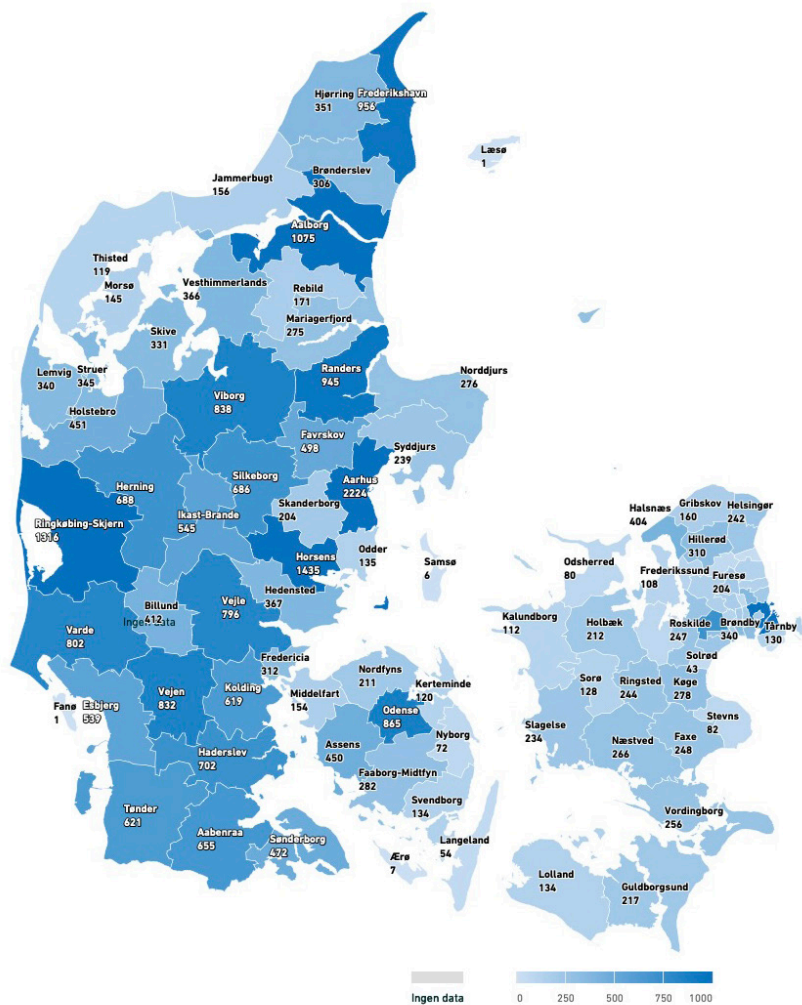
Den rumænske migrantgruppe i Danmark i tal

De central- og østeuropæiske migranter er særligt koncentreret i Jylland, og ser man på forholdet mellem dem og lokalbefolkningerne, udgør de betydelige andele af befolkningen i jyske landkommuner. I tabel 3 herunder fremgår de tyve kommuner med de største andele af rumænske fastboende.

Tabel 3: Antal central- og østeuropæiske migranter i danske kommuner set i forhold til danskere. Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger. PCT. øst er procentdel central- og østeuropæiske migranter i forhold til det samlede befolkningstal.

	Belarus	Polen	Ukraine	Rumænien	total Øst	total DK	Pct. Øst	Pct. Rumænien
Ringkøbing-Skjern	5	634	663	1.316	2.618	56.195	4,66 %	2,34 %
Vejen	6	693	380	832	1.911	42.689	4,48 %	1,95 %
Lemvig	1	134	192	340	667	19.369	3,44 %	1,76 %
Tønder	4	159	388	621	1.172	36.886	3,18 %	1,68 %
Struer	1	155	79	345	580	20.795	2,79 %	1,66 %
Frederikshavn	4	404	107	956	1.471	58.883	2,50 %	1,62 %
Varde	2	498	407	802	1.709	49.660	3,44 %	1,61 %
Billund	1	356	152	412	921	26.581	3,46 %	1,55 %
Horsens	14	1.610	228	1.435	3.287	93.905	3,50 %	1,53 %
Høje-Taastrup	6	799	46	695	1.546	52.702	2,93 %	1,32 %
Ikast-Brande	9	524	350	545	1.428	41.878	3,41 %	1,30 %
Halsnæs	1	272	24	404	701	31.465	2,23 %	1,28 %
Haderslev	2	440	275	702	1.419	55.351	2,56 %	1,27 %
Ishøj	3	525	8	278	814	23.131	3,52 %	1,20 %
Aabenraa	1	373	164	655	1.193	58.595	2,04 %	1,12 %
Assens	1	334	152	450	937	40.861	2,29 %	1,10 %
Vallensbæk	3	144	14	170	331	16.501	2,01 %	1,03 %
Favrskov	2	347	182	498	1.029	48.746	2,11 %	1,02 %
Vesthimmerlands	2	541	479	366	1.388	36.342	3,82 %	1,01 %
Brøndby	0	396	18	340	754	35501	2,12 %	0,96 %

Det samme billede viser sig, når man alene ser på fordelingen af rumænske migranter i hele tal, hvor det igen særligt er Jylland, som har numerisk set flest rumænske migranter, som det fremgår af figur 6.

Figur 6: Fordelingen af rumænske migranter i hele tal på danske kommuner. Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger.

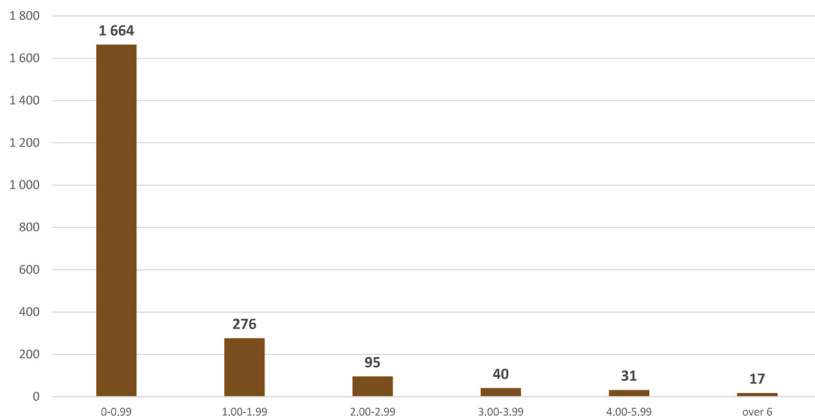
Det samme billede kan man finde på provsti-niveau, hvor det igen er særligt provstier i jyske landområder, der har en høj koncentration af rumænere. En undtagelse er Aarhus, der er eneste større byområde, hvor rumænere udgør mere end 1 pct. af lokalbefolkningen.

Tabel 4: Koncentrationen af rumænere på jyske provstier. Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger.

Provsti	Pct. rumænere
Skjern Provsti	2,49 %
Malt Provsti	2,03 %
Struer Provsti	1,61 %
Frederikshavn Provsti	1,61 %
Aarhus Vestre Provsti	1,60 %
Lemvig Provsti	1,55 %
Tønder Provsti	1,55 %
Ringkøbing Provsti	1,46 %
Varde Provsti	1,33 %
Aabenraa Provsti	1,33 %
Viborg Østre Provsti	1,32 %
Haderslev Domprovsti	1,30 %
Grene Provsti	1,23 %
Horsens Provsti	1,21 %
Ikast-Brande Provsti	1,12 %
Randers Nordre Provsti	1,07 %

Det skal bemærkes, at fordelingen i de enkelte provstier er meget ujævn. Der er sogne, hvor koncentrationen er meget høj, hvorimod nabosogne kan have en meget lav koncentration. Der er 183 sogne, hvor rumænerne udgør mere end 2 pct., hvilket svarer til godt 8 pct. af landets sogne. Fordelingen på sogne fremgår af figur 7.

KAPITEL 2

Figur 7: Koncentrationen af rumænske migranter på sogne. Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger.

Figur 7 reflekterer ikke fordelingen fuldkomment, da befolkningstallene for sogne er meget forskellige. Antallet af migranter skal være større i store sogne, før det kan aflæses i figur 7, hvorimod mindre sogne påvirkes mere af numerisk få migranter. Koncentrationen af rumænske migranter er størst – både numerisk og som andel af den samlede befolkning – i følgende store sogne: Gellerup, Trige, Nørre Nissum, Skagen, Holsted, Sønder Borris, Arrild og Tvilum. Disse sogne er – med undtagelse af Gellerup – alle landdistrikter. Det peger på, at koncentrationen af rumænere følger landbrugserhvervet, industrien og fiskeriet (Skagen), hvilket især er tilfældet omkring Borris og landbrugsskolen samme sted.

De ovenstående analyser tager endvidere kun udgangspunkt i fastboende rumænere med en permanent opholdstilladelse, hvorimod rumænere på andre typer ophold ikke fremgår. Samtidig skal det noteres, at bosted er ikke lig med arbejdsplads, hvorfor lokalsamfund og sogne godt kan have en anden opfattelse af forholdene. En arbejdsplads i et lokalområde kan eks. have mange rumænske og østeuropæiske medarbejdere, hvilket påvirker lokalområdet og sognet, uden at de selvsamme mennesker bor i lokalområdet. Det betyder, at oversigten over fordelingen på sogne mere er en indikation af, hvor rumænere udgør en markant minoritet. Konklusionen

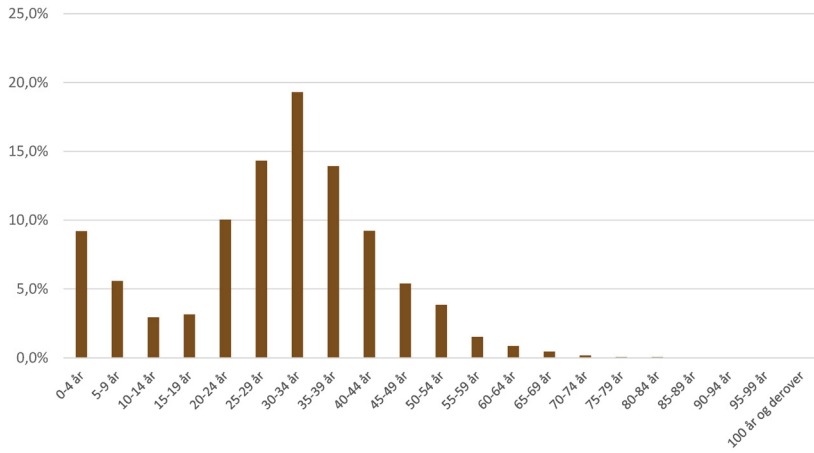
er dog fortsat, at det primært er jyske landdistrikter og landsogne i Sønderjylland, Vestjylland og Nordjylland.

Den rumænske befolkningssammensætning i Danmark

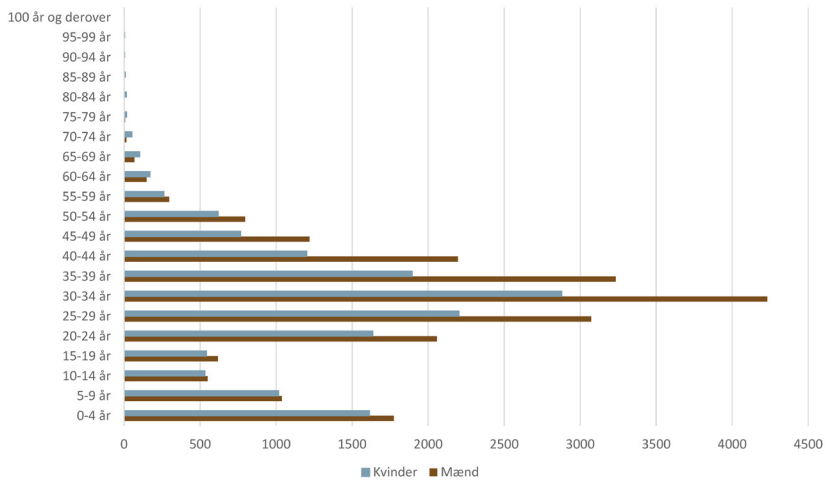
Rumænerne i Danmark er en forholdsvis ung befolkningsgruppe ifølge data fra Danmarks Statistik. Gruppen udgøres primært af personer i alderen fra 20-40 år eller af børn under 9 år. En særlig stor gruppe er mænd i alderen 25-40 år. Overordnet set er ca. 2/3 rumænere i Danmark mænd, hvilket indikerer, at mange er mandlige arbejdsmigranter, der er her alene. Dette siger samtidigt intet om deres civilstatus, eller om de har børn i hjemlandet, hvorfor man må antage, at det samlede billede er anderledes, hvis man tog familiesituationen i hjemlandet med i betragtning. Dette indikerer spørgeskemaundersøgelsen bag denne rapport, hvori stort set alle rumænere over 25 år var gift. Overvægten af unge mænd indikerer dog, at migrationen sker i etaper, hvor manden ankommer først, hvorefter han måske senere bringer kone og børn til Danmark, hvis de beslutter sig for at slå sig ned i Danmark. Samtidig sker der også ægteskaber på tværs af sproglige og nationale skel. I den kvalitative empiri er der flere eksempler på ægteskaber mellem eks. rumænere og ukrainere og rumænere og danskere, hvorfor kønsfordelingen og børnetallet og familiesituationen skal tages med dette forbehold. En sidebemærkning er, at antallet af børn født af rumænske forældre i Danmark kun er 65 for hele perioden. Dette indikerer, at de rumænske par, som lever permanent i Danmark, enten ikke har fået børn, måske ikke får børn eller bringer børn med fra oprindelseslandet – måske endda rejser hjem for at føde i hjemlandet. Det er derfor svært at estimere et reelt børnetal for de rumænske migranter – udover at det nuværende antal af rumænske børn i Danmark (både født her og migreret hertil) er lavt og må, hvis rumænerne følger danske fødselstal, stige hen over de kommende år. Den relativt store gruppe af rumænere omkring de 30 (+/- 5 år) indikerer, at der vil ske en tilvækst af rumænske børn i de kommende år. Antager man, at denne gruppes fødselstal vil følge danske mønstre, og de godt 10 pct. rumænske børn under fire år er et begyndende udtryk for dette, så vil der de kommende fem år ske en tilvækst på godt

10.000 rumænske børn født i Danmark i den kommende periode. Dette estimat skal tages med forbehold for pardannelse og evt. familie og børn, som rumænske migranter allerede har i hjemlandet. Det understreger kun, at de kommuner og landdistrikter, der på nuværende tidspunkt har en forholdsmæssig stor koncentration af rumænske migranter, bør forvente et øget antal rumænske børn i de kommende ti år med dertil hørende påvirkninger af dagtilbud og senere skoletilbud. Den rumænske befolkningsgruppe i Danmark vil derfor ikke alene vokse via fortsat migration, men i lige så høj grad vokse via stigende fødselstal.

En moderat fremskrivning af rumænere i Danmark de næste fem år baseret på migrationstal for de seneste ti år, nuværende gennemsnitsalder, antal børn og forventede fødselstal, jf. en dansk fødselsrate – med alle de forbehold, som er beskrevet ovenfor – vil der ske en ca. tilvækst på 20 pct. pr. år alene via migration og godt og vel en tilvækst på 25 pct. over fem år via fødsler. På landsplan vil antallet af rumænere derfor stige til minimum 60.000 og maksimalt 90.000 over de næste fem år, hvis samtlige tendenser fortsætter. Det svarer ca. til en fordobling af det nuværende antal. Det skal ses i relief til, at antallet af rumænske migranter til Vesteuropa er vurderet til omkring 400.000 pr. år før pandemiens begyndelse i 2018 og godt 280.000 i 2020. Denne befolkningstilvækst betyder derfor i en generel europæisk kontekst, at Danmark vil modtage under 5 pct. af den samlede rumænske migration. Dette illustrerer, at potentialet for migrationen fra Rumænien til Danmark er til stede i den nuværende migrationsstrøm, hvis Danmark fortsat er en destination for rumænske migranter i samme omfang fremover.

Figur 8: Aldersfordelingen for rumænere i Danmark med permanent ophold. Kilde: Danmarks Statistik (DST).

Figur 9: Kønsfordelingen for rumænere i Danmark med permanent ophold. Kilde: Danmarks Statistik (DST).

Kapitel 3: Karakteristik af den rumænske ortodokse minoritet

En af de overordnede konklusioner i denne rapport er, at der er sket en konsolidering af en betydelig del af de rumænske migranter, som nu i højere grad kan betegnes som en rumænsk-dansk minoritet. Denne gruppering har skabt et liv i Danmark, der er kendetegnet ved, at de bevæger sig væk fra migrantlivet og over mod et mere permanent ophold – både fysisk, økonomisk og mentalt. Denne gruppe er kendetegnet ved at have opholdt sig i Danmark mere permanent over en årrække (mere end tre år) og vil ofte have købt hus, fået eller være på vej til et stabilt arbejdsliv, der består af 37 timers arbejde med en dansk medianindkomst, og har ofte fået børn, der går i danske institutioner. Det er en gruppe, der på mange måder spejler de danske befolkningsgrupper, som de bor tæt sammen med, og de oplyser selv, at deres kontaktflade til dansktalende er stor, især på jobbet.

Det er denne særlige rumænske minoritet og fremvoksende 'middel- og arbejderklasse' i jyske landdistrikter, som er fokus i det følgende kapitel. Datamaterialet bag er dels spørgeskemaundersøgelse og dels gruppeinterviews og interviews, som man kan læse mere om i kapitel 8.

Rumænske ortodokse og evangeliske i Danmark

Den rumænske minoritet i Danmark udgøres af en række forskellige grupper, der både har forskellig social, kulturel og kirkelig profil. Det er uvist, hvordan fordelingen af rumænere i Danmark er på disse forskellige grupper, men i det følgende vil en foreløbig kirkelig profilering tegnes op ba-

seret på datamaterialet bag denne rapport samt Saggau et al.'s (2021) og antropologen Astrid Stampe Loveladys (2020) arbejde.

Helt overordnet kan rumænerne karakteriseres som tre forskellige kirke- og kulturgrupperinger. Den største af dem antages at være de ortodokse, idet mellem 70-80 pct. af rumænere i Rumænien tilhører denne kirke. Dette tal er større i rumænske landdistrikter og i provinsen Moldova, hvor størstedelen af rumænerne i Danmark kommer fra. Dette forhold kan ikke overføres til Danmark en-til-en, men antallet af rumænske menigheder peger på en rimelig udbredt tilknytning til den ortodokse kirke blandt de rumænske migranter. Dette betyder ikke, at rumænere har en højere kirkelig tilknytning i dagligdagen end danskere. I Rumænien, som mange andre østeuropæiske lande, er den kirkelige tilknytning tæt forbundet med den nationale identitet og højtidene. Det kan bedst sammenlignes med danskeres forhold til folkekirken. Det er en religiøs identitet, som er centreret omkring et nationalt tilhørsforhold mere end et tilhørsforhold, som kommer til udtryk i egentlig kirkegang, som kan være lav, eller loyalitet til kirkeorganisationen som sådan. På nuværende tidspunkt er der maksimalt 20 rumænske menigheder i Danmark, hvilket betyder, at der er ca. 2.000 fastboende rumænere pr. rumænsk ortodoks menighed i Danmark og langt flere pr. præst, da flere menigheder deler præst. Det er ikke alle rumænere med en tilknytning til den ortodokse kirke, som anvender den, men derimod et mindretal, som udgør så at sige centeret i menigheden. Dette center i menigheden udgøres af en gruppe af centrale kirkegængere, som ofte vil have forskellige roller at spille i menigheden og i gudstjenesterne, eks. korsangere eller diakoner. Det store flertal vil derimod kun deltage i gudstjenesterne ved særlige lejligheder, såsom deres families helgendage, dåb, begravelse mv. Spørgeskemaundersøgelsen og gruppeinterviewene har vist sig at centrere sig omkring kernen i de ortodokse menigheder og i en fastboende gruppe af rumænere. I denne gruppe er der et udbredt kendskab til den lokale ortodokse præst og til kirken såvel som en høj deltagelse i kirkelige ritualer. Det er bemærkelsesværdigt, da denne gruppe især består af yngre mennesker med børn.

I mange studier af minoritetskirker (se fx Hvithamar, 2007) noteres det, at disse kirkelige fællesskaber udgør mere end blot kirker. Det er samtidigt kulturelle fællesskaber, hvor man deler et fælles kulturelt ophav, sprog og

madkultur. Disse fællesskaber har også mange sociale funktioner, hvor man hjælper hinanden med jobs, opholdstilladelser og andre praktiske og sociale udfordringer. Det er tydeligt i datamaterialet, at dette også gælder de ortodokse menigheder i landdistrikter, idet præsterne fungerer som en slags åndelige vejledere i dialog og samliv med deres menighed. Dette sociale liv omkring kirken forklejner dog ikke den meget fremtrædende rolle, som det religiøse liv har. Det er tydeligt, at det kirkelige liv udspiller sig fra præsten og ud. I gruppeinterviewene kunne jeg observere en tøven og forventning om, at præsten markerer, hvor og hvordan eks. kirkeligt samspil med folkekirken kunne være. Det samme kan aflæses i spørgeskemaundersøgelserne, hvor de rumænske ortodokse stiller sig mindre positivt over for egentlig fælles kirkelige fejringer med protestanter, men langt mere positivt over for ligestillet og gensidig kulturel og sproglig udveksling, som det aflæses i figur 14.

Den næststørste kirkelige og kulturelle gruppering blandt rumænerne er evangelikale og det, som Lovelady (2020) kalder neo-protestantiske menigheder. Dette dækker over klassiske evangeliske kristne grupperinger med udspring enten i de historiske protestantiske, dog ofte tysktalende kristne, i Rumænien eller amerikansk grundlagte og støttede kirker. Det dækker dog også over nyere evangeliske og karismatiske kristne grupperinger som baptister og især pinsekirken. Det er uvist, hvor store disse grupperinger er. En af de rumænske evangeliske kirker i Danmark med centrum i Nordvest i København har oplyst, at der er flere evangeliske menigheder i jyske landdistrikter. Disse menigheder er ikke organiseret så tæt som de ortodokse og har ikke nødvendigvis egne præster. En række af dem kan bedre karakteriseres som sociale-kirkelige fællesskaber, der mødes om bøn og bibellæsning, hvilket eks. Lovelady (2021) beskriver i sit feltarbejde. Lovelady noterer en tydelig forskel mellem de neo-protestantiske rumænske kristne, der synes at være medlemmer af pinsekirken, og så de ortodokse. De neo-protestantiske er i højere grad fokuseret på et livsideal, der minder om det, som man kan finde blandt eks. *Indre Mission*. Der er en klar afstandtagen til alkohol, kortspil og dans. Dette står i kontrast til de ortodokse, som mere minder om den generelle danske befolkning, når det kommer til livsideal. Et sigende eksempel er, at jeg ved et besøg i en ortodoks kirke i et jysk landdistrikt fik tilbudt kirkens egen rumænske vin som

det nærmest første ved mit besøg. Dette peger både på en kulturel stolthed over egen vinproduktion, men også på en mindre streng holdning til alkoholindtag end den, som man, ifølge Lovelady, finder blandt de neo-protestantiske. Denne samme holdning synes gældende i gruppeinterviewene, hvor flere deltagere lagde vægt på fejringen af højtider og familiebegivenheder med dans, musik, mad og alkohol.

Lovelady har derudover noteret, at det kirkelige tilhørsforhold for både de evangeliske og ortodokse ofte er noget, som først opstår i løbet af migrationsprocessen. Det betyder, at den kirkelige tilknytning ikke nødvendigvis er stor i udgangspunktet, men at den styrkes i Danmark, idet migranten søger et fællesskab med andre rumænere. Det kirkelige liv er, som Hvithamar (2007) noterer med de russiske menigheder i Danmark, et kulturelt og nationalt fællesskab, der hjælper den enkelte med at finde en plads i vedkommendes nye virkelighed som migrant. Lovelady noterer derfor også, at det kirkelige forhold for nogle styrkes i migrationsprocessen.

Det skal bemærkes, at både spørgeskemaundersøgelsen og gruppeinterviewene i denne undersøgelse peger på en anden oplevet virkelighed blandt kernen i de rumænske ortodokse menigheder. Primærgruppen havde her allerede en kirkelig tilknytning fra hjemlandet og havde deltaget i det kirkelige liv som unge. To meget udtalte eksempler var to relativt højtuddannede unge rumænske kvinder, der havde brugt en del tid i klostre. Den ene var ikonmaler og den anden kirkesanger i deres fritid. Disse to unge kvinder, der ikke var i familie, er eksempler på, at kernen i de ortodokse menigheder ofte udgøres af rumænere – ofte også unge – med et meget bevidst kirkeligt tilhørsforhold. Denne nylige revitalisering af den ortodokse kirke blandt yngre mennesker kendes også som fænomen fra flere østeuropæiske lande, hvor et stort antal unge optages på eks. præsteuddannelser mv. Dette kan karakteriseres som en neo-traditionalisme blandt unge østeuropæere, der søger deres kulturelle og identitetsmæssige rødder i den ortodokse kirke. Denne gruppering skaber ikke det kirkelige tilhørsforhold i Danmark, men er i højere grad *med-skaber* af de ortodokse menigheder. Ikonmaleren maler eksempelvis ikoner til de nye danske rumænske ortodokse kirker, og kirkesangeren har været aktiv i oprettelsen af tre rumænske menigheder. Et andet eksempel på denne med-skabelse er en ældre rumænsk dame, der bemærkede i et interview: ”Jeg vidste mine bønner var

hørt, da fader N kom hertil. Endelig kom der den kirke, som jeg manglede” (Gruppeinterview 3). Hun gav udtryk for, at hun endelig kunne genoptage sit kirkelige liv med oprettelsen af en lokal menighed – mere end det var et nyfundet tilhørsforhold, som hun var ved at skabe. Dette er den subjektive oplevelse blandt migranterne, men peger ikke nødvendigvis på, hvordan deres faktiske forhold og opfattelse af kirken var i hjemlandet. Det understreger i højere grad, at de er bevidste med-skabere af den rumænske ortodokse kirke og ikke kun søger kirken for at finde et tilhørsforhold. De skaber selv det sted, som de vil høre til.

En parallel kan findes blandt de neo-protestantiske rumænere, der måske ikke søger de kulturelle rødder i deres nationale identitet, men det, som de oplever som en mere genuin form for kristendom. Derfor er der også et vist modsætningsforhold mellem de evangeliske rumænere og de ortodokse, idet særligt de evangelisk-pinsekirkelige rumænere søger at missionere blandt de ortodokse til de ortodokses frustration. Dette påvirker også de ortodokses opfattelse af folkekirken og bekymring for, at denne arbejder for en proselytisering blandt rumænere.

Den sidste gruppering er rumænere uden kirkelig tilknytning, eller som er i Danmark på korte kontrakter, hvorfor deres tilknytning er uvis. Denne gruppering er en minoritet, som er meget lidt belyst, og som ikke har interesse i at skabe nye sociale eller kirkelige relationer. Det er vigtigt at bemærke, at denne gruppering findes som eks. sæsonarbejdere på brombærfarme eller juletræsplantager, men at de enten er i proces mod at blive en del af den voksende gruppe af rumænere, som slår sig ned mere permanent i Danmark, eller forlader landet efter endt kontrakt for at blive i Rumænien. Generelt set er der meget få ateistiske rumænere, men det er muligt at finde rumænere, som er meget skeptiske over for den organiserede kirke, som, de vil mene, er plaget af korrupktion og politisering.

På vej mod en permanent minoritet

Spørgeskemaundersøgelsen foretaget blandt 90 rumænsktalende personer primært i og omkring Viborg Stift kombineret med fokusgruppeinterviewene giver en dybere indsigt i livet for det, som kan karakteriseres som en rumænsk ortodoks minoritet i landdistrikterne i Jylland. Dette udfoldes

yderligere herunder, men der henvises til kapitel 8 for en dybere diskussion af datagrundlaget og metoden. Det skal bemærkes her indledningsvis, at dette er et pilotstudie, som er begrænset i synsfelt. Beskrivelserne herunder er baseret på de adspurgte og interviewede rumæneres subjektive 'oplevelse' og 'indtryk', som det nu gælder for kvalitativt materiale. Dette er deres syn på sagerne, men er dermed ikke nødvendigvis dækkende.

Alle rumænske migranter, der indgik i både spørgeskemaundersøgelsen og gruppeinterviewene, havde opholdt sig enten permanent (mere end 3 år) eller for en længere periode (1-3 år) i Danmark, og stort set alle ønskede at opholde sig permanent i Danmark på sigt, enkelte med den præmis, at det skulle kunne passe med arbejde og familie. Denne befolkningsgruppe må derfor siges at have overgået fra kortsigtet migration til mere permanent ophold, hvilket også kan ses ved, at flere af familierne havde købt hus og havde deres børn i danske skoler. Et gennemgående tema i gruppeinterviewene var, at rumænerne fandt det behageligt og rart at være i Danmark. Adspurgt direkte fandt de særligt den gennemsigtige og transparente offentlige forvaltning som noget af det mest positive ved livet i Danmark. De udtrykte en stor tillid til det offentlige system og danske myndigheder, som, de oplevede, sikrede en tryk tilværelse for dem – som en udtrykte det: ”De er jo ikke korrupte” (Gruppeinterview 3).

Den samlede gruppe var nogenlunde lige fordelt på køn, og aldersgrupperne omkring 26-40 år udgjorde majoriteten. 75 pct. var gift og en mindre andel i faste parforhold. Den relativt lille gruppering af personer, der ikke var i et forhold, centrerede sig om de alleryngste i gruppen (under 25 år) og enkelte, der også oplyste, at de var blevet skilt. Dette forhold afspejler sig også i deres familiesituation, idet også 75 pct. havde hjemmeboende børn, og en mindre gruppe på 1 ud af 8 havde børn, der enten var flyttet hjemmefra, eller som på nuværende tidspunkt boede i et andet land. Den samlede gruppering udgøres derfor primært af yngre erhvervsaktive voksne med børn, der opholder sig permanent i Danmark. Det skal bemærkes, at både kønsfordelingen og aldersfordelingen spejlede den profil, som den rumænske befolkningsgruppe også havde i DST's generelle statistiske oversigt over rumænere i Danmark. I gruppeinterviewene havde alle forældre deres børn i Danmark, og en stor del af deres permanentgørelse

af opholdet i Danmark var forbundet til stiftelsen af familie og børnenes liv i det danske pasnings- og skolesystem.

Uddannelsesbaggrunden for grupperingen fordelte sig således, at størstedelen havde korte eller mellemlange uddannelser. 1 ud af 3 havde modtaget uddannelse i Danmark på professionshøjskoler eller landbrugsskoler. De fleste i grupperingen, 75 pct., kom fra den samme region i Rumænien, Moldova (ikke at forveksle med nabolandet Moldova), mens 1 ud af 8 kom fra det mere multireligiøse Transsylvanien, hvor der er en protestantisk tysk minoritet. Dette forhold spejler også de migrationstal, som OECD (2019; 2021) har for Rumænien, hvor migrationen særligt sker fra provinsen Moldova.

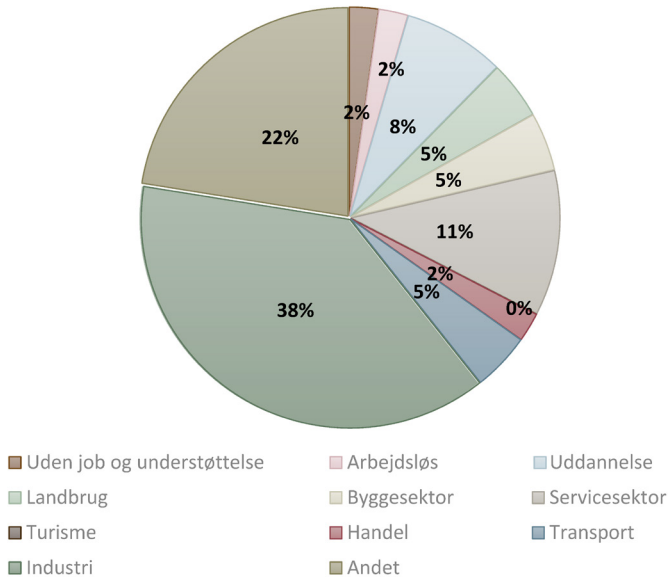
Arbejdsforhold

7 ud af 8 personer var kommet til Danmark for at arbejde, mens den sidste del var kommet til landet for at uddanne sig eller være sammen med familie, hvilket er højere end OECD's (2021; 2019) gennemsnit for udvandrede rumænere. Det er altså i højere grad en arbejdsmigration sammenlignet med den rumænske migration til andre europæiske lande som Tyskland. Flere kvinder end mænd var kommet til Danmark for at være sammen med familie (20 mod 7 pct.), hvilket indikerer, at en del af kvinderne var fulgt efter deres arbejdstagende mand. Det skal dog bemærkes, at langt størstedelen af kvinder oplyste, at de var kommet til Danmark for at arbejde og ikke primært som led i en familiesammenføring. Dette gik igen i flere gruppeinterviews. Det peger på, at det primært er arbejdsmulighederne, der er udslagsgivende for migrationen og opholdet – og ikke familien. Kvinderne kommer til landet enten selvstændigt, eller fordi de kan se, at de og deres mand begge kan få job i Danmark og derigennem forsørge deres familie.

I forhold til denne grupperings arbejdsforhold havde majoriteten (55 pct.) en normal arbejdsuge på 37 timer. En mindre del på 18 pct. arbejdede mindre (under 32 timer), hvorimod en anden gruppering på 12 pct. arbejdede mere (37-45 timer). Flere kvinder end mænd arbejdede mindre end 37 timer hver uge (37 pct. mod 5 pct.). Det oplyste indkomstniveau var generelt et sted mellem mindsteløn og medianindkomst og afspejler de

sektorer, hvor grupperingen oplyste de arbejdede. Dette spejlede sig også i gruppeinterviewene, hvor det kun var en håndfuld kvinder, som arbejdede mindre end 37 timer og som regel, fordi de havde små børn.

I figuren herunder er en oversigt over de oplyste sektorer, som grupperingen arbejder i. Den primære sektor for grupperingen er industrien efterfulgt af servicesektoren (avisbud, rengøring mv.). Landbruget (inkl. fiskeri) udgør en mindre del (5 pct.) end uddannelse (8 pct.). Andelen i uddannelse er dels kortere og mellemlange uddannelse (som SOSU), men også ungdomsuddannelser og folkeskole. Den store gruppering af ”andet” dækker over meget forskellige jobs som ingeniører, tekniske specialister, kontorarbejde og SOSU’er mv. Flere i gruppeinterviewene påpegede, at de oprindeligt havde haft job i transport, service eller landbrug, men herfra havde bevæget sig over i andre sektorer, såsom industrien, med højere løn og færre timer. To kvinder havde eksempelvis bevæget sig fra landbrug og serviceerhverv til henholdsvis skolebuschauffør og SOSU. Særligt kvinderne i gruppeinterviewene pegede på SOSU-erhvervet som en mulig vej til efter- og videreuddannelse og et mere stabilt arbejdsliv. Generelt udviste kvinderne en højere interesse i efteruddannelse og særligt offentlige jobs (SOSU, sygepleje mv.), hvilket kan hænge sammen med, at mange af de interviewede mænd allerede havde erhvervsuddannelser, som passede til deres nuværende job, hvorfor deres behov og ønsker var mindre.

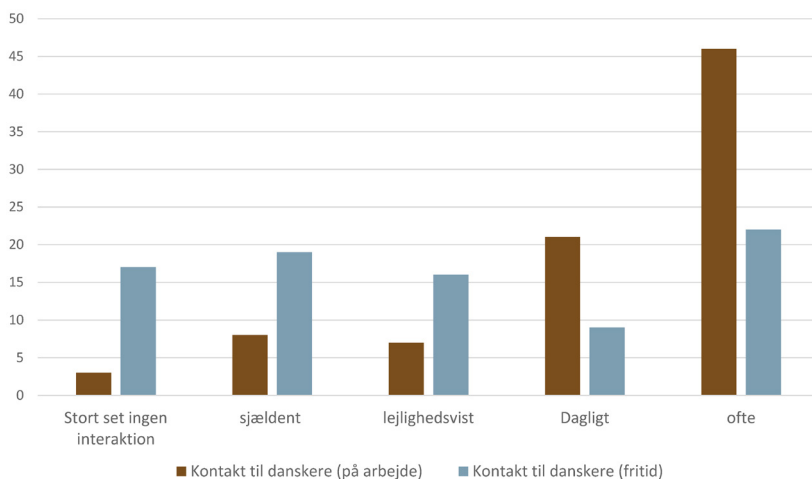

Figur 10: Oversigt over respondenternes arbejdssektorer. N = 90.

Deltagerne i gruppeinterviewene reflekterer ikke den samme erhvervsmæssige fordeling som spørgeskemaundersøgelsen. I interviewene var der flere højtuddannede rumænere, som havde modtaget mellemlang til lang uddannelse i Danmark (eller dele heraf), hvorfor de også bestred jobs til højtuddannede i Danmark.

Generelt må den rumænske ortodokse minoritet fra spørgeskemaundersøgelsen og gruppeinterviewene karakteriseres som meget lig den omgivende dansktalende befolkningsgruppe i landdistrikterne. Det er en arbejds- og middelklasse med korte og mellemlange uddannelser, almindelige arbejdstider og løn. Det bemærkelsesværdige er, at de rumænske migranter i deres overgang mod mere permanent ophold, familiestiftelse, køb af hus mv. foretager en vandring fra arbejdsintensive og ufaglærte jobs mod de korte og mellemlange jobs. Flere – særligt kvinder – udtrykte i gruppeinterviewene, at de enten allerede havde foretaget denne transition eller var undervejs med den gennem særligt SOSU-uddannelser. De pegede særligt på muligheden for voksenløn under uddannelse og ønsket om mere faste og familievenlige arbejdsvilkår som bevæggrunde for dette skift.

I forhold til arbejdspladsen viser undersøgelsen, at det primært er her, at denne gruppering har kontakt til dansktalende og tager deres første skridt ud i det danske sprog. Mere end halvdelen af grupperingen oplyser, at de mange gange (ofte) på en dag har kontakt med dansktalende på arbejdet, hvor det er en ud af fire, som dagligt har det. Dette står i kontrast til deres fritid, hvor det kun er en ud af fire, som ofte har kontakt med dansktalende i deres dagligdag uden for arbejdet. Langt størstedelen har mindre kontakt med dansktalende, når de ikke er på arbejde.

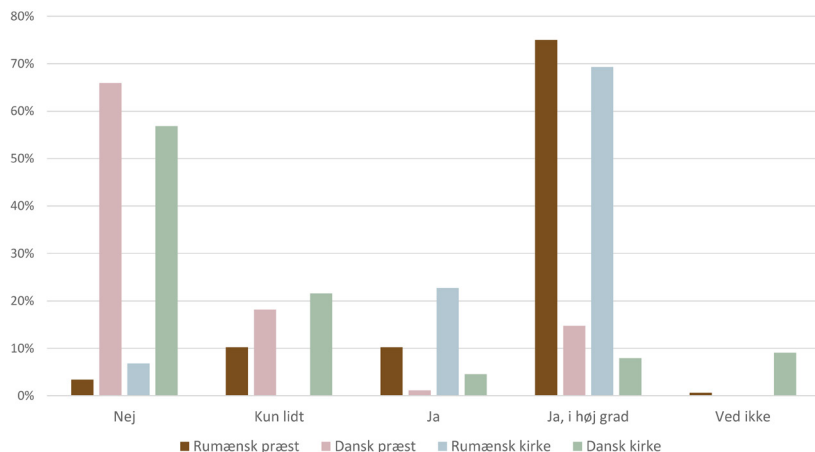
Figur II: Respondenternes kontakt til dansktalende på arbejdspladsen (blå) og i fritiden (gul). N = 90.

Dette peger på, at kontakten til dansktalende primært er på jobbet, hvilket flere i gruppeinterviewene også gav udtryk for. Det var kun ganske få, der havde tætte danske venner, og de, der havde, henviste til arbejdspladsen som der, hvor de havde mødt deres danske venner. Flere mænd fortalte eksempelvis, at deres dansktalende chef var deres bedste ven og indirekte adgang til det danske samfund og sprog.

Kirkelig tilknytning

Besvarelsene i spørgeskemaundersøgelsen og gruppeinterviewene viser, at denne gruppering har et meget tæt forhold til den ortodokse kirke i Danmark, idet omkring 70 pct. oplyser, at de både kender deres lokale rumænske ortodokse præst godt og kommer jævnligt i kirken. En mindre del kender ikke præsten lige så godt, men ved, hvem han er, og kommer kun i kirken i forbindelse med højtiderne. Denne rumænske 'middelklasse' i Danmark synes altså at være tæt forbundet med deres kirke. Omvendt havde grupperingen stort set ingen eller meget lidt kendskab til deres lokale sognepræst, og meget få vidste noget om den danske kirke. En lille minoritet på omkring 10 pct. kendte deres danske præst og vidste, at den danske kirke tilbød dem forskellige aktiviteter som migranter. Det samme forhold kom frem i gruppeinterviewene, som ofte blev foretaget i et lokalt menighedshus – hvilket for flere rumænere var første gang, de satte fødderne i deres lokale danske kirke.

Det skal bemærkes, at kontaktpersonen til den samlede gruppering, og som også stod for rekruttering af og oversættelse til deltagere i gruppeinterviews, er en rumænsk ortodoks præst. Kontaktpersonens egen rolle og netværk betyder, at mange informanter også har en lignende kirkelig tilknytning. Dermed giver datamaterialet en særlig præcis beskrivelse af en specifik rumænsk ortodoks minoritet med tætte forhold til deres kirke. Materialet må derfor analyseres med opmærksomhed på, at der findes andre rumænske grupperinger, eksempelvis evangeliske og sekulariserede rumænere.

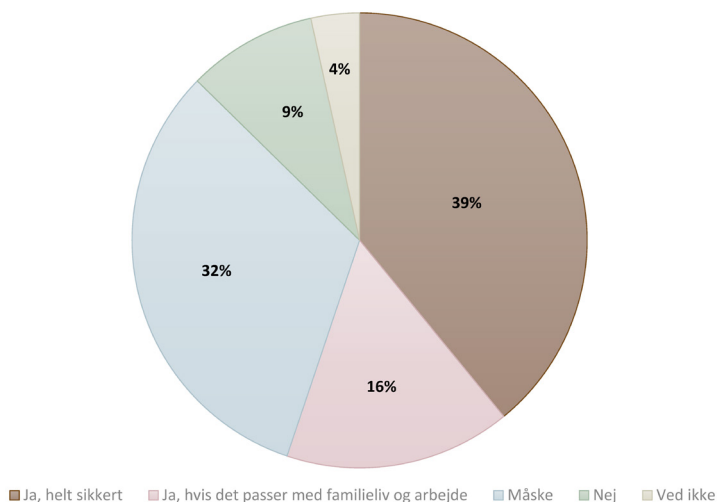

Figur 12: Respondenternes kendskab til den lokale præst og brug af den lokale kirke fordelt på henholdsvis dansk og rumænsk præst samt kirke. N = 90.

Med dette in mente udviste både fokusgruppeinterviews, deltagerne og spørgeskemaundersøgelsen en bred interesse for den danske kirke omend meget lidt viden. Adspurgt direkte udtrykte 45 pct. en positiv eller meget positiv interesse for at deltage i aktiviteter afholdt eksplicit i den danske kirke.

Fritid og aktiviteter

Grupperingen er delt i spørgsmålet om, hvorvidt de vil deltage i aktiviteter i den danske kirke, som det kan ses i figur 13. Dette dækker over en lidt forskellig tilgang til aktiviteterne, hvor særligt sociale og kulturelle aktiviteter måske i højere grad appellerer til rumænerne. Grupperingen er tydeligt ikke interesseret i fælles kirkelige aktiviteter og fejring af højtider, som det også fremgår af figur 14. Dette spejlede sig også i fokusgruppeinterviewene, hvor flere var tøvende og nærmest afventende på deres præsts svar, før de turde tage stilling til dette spørgsmål. Det understreger, at flere fælles kirkelige aktiviteter, såsom lystænding ved Allehelgensdag, synes mindre oplagt – især da den rumænske Allehelgensdag falder anderledes efter en anden kirkekalender, og at lystænding for de døde er en mere regelmæssig praksis blandt ortodokse.

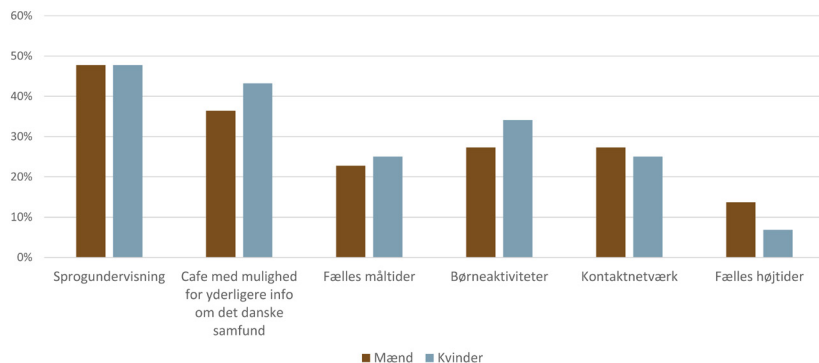

Figur 13: Respondenternes lyst til at deltage i aktiviteter i den danske kirke generelt. N = 90.

Der er derimod langt større interesse for aktiviteter af mere social, kulturel eller informativ karakter. Dette gælder særligt sprogundervisning eller sprogcafeer, hvor rumænerne har mulighed for i et socialt afslappet rum at øve deres dansk. Sprogcafeer kan kombineres med mere kulturelle eller informative arrangementer som korte oplæg om den danske kirke, sprog og samfund, og omvendt kan rumænere byde ind med oplæg om den rumænske kirke og samfund. Flere børnefamilier efterspurgte børneaktiviteter med mulighed for, at forældrene kunne være sociale med danske børnefamilier, såvel som andre var positive over for fælles måltider eller et decideret kontakt-netværk mellem dem selv og danske familier.

Der er dermed mere tale om et spektrum af aktiviteter fra rent sociale til rent kirkelige rituelle (liturgi eks.), hvor ortodokse stiller sig mere afvisende over for fælles ritualer, men mere positive over for sociale eller nationale – som fejring af Grundlovsdag, fælles maling af påskeæg eller fælles julekor.

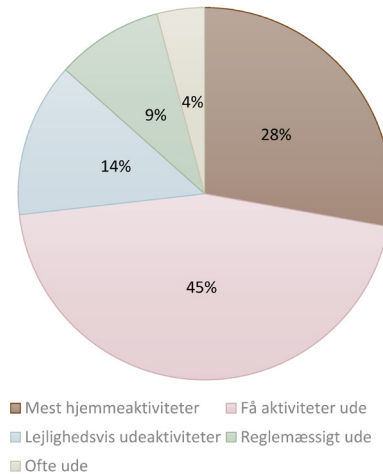
KAPITEL 3

Figur 14: Respondenternes interesse i at deltage i en bestemt arrangementstype. N = 90.

Det er et mindretal, der oplever, at de har tid, ressourcer og lyst til at bidrage til arrangementen af disse aktiviteter. Dette er ikke nødvendigvis et udtryk for manglende lyst, men måske i højere grad udtryk for, at mange af de adspurgte er børnefamilier med to fuldtidsarbejdende voksne. Den manglende mulighed afspejler nok en lignende holdning blandt danske børnefamilier i samme situation. Som en rumænsk mor udtrykte det, da hun blev spurgt om, hvad hun laver i sin fritid: ”Når først børnene sover, så falder vi sammen i sofaen foran fjernsynet” (Gruppeninterview 4).

Dette afspejler sig i, at de fleste rumænere oplyste i spørgeskemaundersøgelsen, at de bruger deres fritid mest hjemme og med meget få aktiviteter ude med venner og familie. Mænd er en anelse mere aktive i deres fritid uden for hjemmet end kvinderne. Mændene er også i nogen grad (7 pct.) mere interesserede i aktiviteter uden for hjemmet end kvinder, såsom sprogundervisning.

Figur 15: Fritidsaktiviteter for respondenterne. N = 90.

Den rumænske ortodokse minoritet i landdistrikterne afspejler de dansktalende omkring dem, både socialt og økonomisk. Den måske mest afgørende forskel mellem de to grupper er, at den rumænske gruppering har en tilknytning til de rumænske præster og kirke.

Det betyder dog ikke, at minoriteten ikke har særegne udfordringer i deres dagligdag, som dansktalende ikke nødvendigvis har. Adspurgt direkte oplyser rumænerne, at de oftest har arbejdsrelaterede spørgsmål (kontrakter, lønforhold mv.) eller oplever udfordringer med deres sprog i dagligdagen. Det betyder også, at det særligt er disse to udfordringer, som de er mest motiveret for at opsøge viden om. Hertil kommer tekniske spørgsmål vedrørende deres opholdstilladelser mv. og spørgsmål i forhold til det danske samfund generelt, såsom alt fra, hvordan børnehaver fungerer, til viden om sociale omgangsformer og danske højtider. I gruppeinterviewene kom det ligeledes frem, at der er mange af de disse lavpraktiske spørgsmål i dagligdagen, hvor rumænerne oplever, at det er svært at få svar, hvis ikke de kender en dansktalende. De oplever generelt en mangel på personer med kendskab til danske forhold, som kan hjælpe dem ad hoc, hvilket de ikke finder mulighed for hos danske offentlige institutioner, såsom skole, kommune mv.

Opsamlende om rumænere i landdistrikterne

Den begyndende etablerede rumænske ortodokse minoritet i Danmark deler en lang række fællestræk med de danske familier, som de bor omkring. De deler langt hen ad vejen arbejdsforhold, arbejdstider og indkomst. Til forskel er den rumænske minoritet primært bestående af unge erhvervsaktive par med børn, der har et ønske om at lære dansk og indgå mere aktivt i danske fællesskaber. Den største motivation for dette synes at hænge sammen med, at de ønsker at forstå den verden, de nu er mere permanent bosat i, og som deres børn skal vokse op i. Der er så at sige et mentalitetsskift i overgangen fra migrant til permanent bosat minoritet. Dette skift sker dog først med den reelle etablering af en familie, hvilket kan tage flere år, hvor migranten bevæger sig fra korte kontrakter mod stabile arbejdsforhold. Det er så at sige en forsinket integration.

Denne minoritet, som her er undersøgt, har et tæt forhold til den ortodokse kirke og præsten. Flere synes at være *med*-skabere af deres kirke og havde deres identitetsmæssige tilknytning til kirken med fra hjemlandet. Andre kommer til kirken som led i migrationen, idet den ortodokse kirke både er et socialt, kulturelt og religiøst center for deres identitet, som de forholder sig til på ny i Danmark. Det er fra dette udgangspunkt, at de ortodokse rumænere, som, vi må antage, er størstedelen af minoriteten, orienterer sig mod den danske folkekirke. I sagens natur må dette være anderledes for de evangeliske eller neo-protestantiske rumænere.

Migrationen synes at ske gennem praktik, uddannelse og korte kontrakter, der langsomt leder mod fastansættelse. Migrationen sker både gennem uddannelse og rekrutteringsbureauer, men særligt via familien, idet familien enten fungerer som indgang til Danmark eller ligefrem jobbørs. I et tilfælde havde en bonde endt med at ansætte en rumæner og hans fire brødre med koner hen over en årrække. De fleste, der ankommer, synes at have kendskab til Danmark via familien. I gruppeinterviewene var der en generel meget positiv oplevelse af at være i Danmark, særligt af det offentlige system, som virkede tillidsfremkaldende og gennemsigtigt i sammenligning med det rumænske. Flere bemærkede spontant, at de foretrak Danmark over Tyskland og Italien, især på grund af skolesystemet i Danmark.

Lovelady (2020) og dette studie har en række overlappende konklusioner vedrørende de rumænske migranter. Det første er, at de i udgangspunktet socialiserer sig med andre rumænsktalende og i anden omgang med andre migrantgrupper som ukrainere. Dette hænger, ifølge dette studie, også sammen med, at flere i interviewene bemærkede, at de i forskellige sammenhænge på arbejdspladsen, uddannelsessteder eller i sprogskolen blev placeret sammen og derfor ikke kendte andre. Det bemærkes, at kontakten til dansktalende er langt størst i arbejdssammenhænge.

Rumænerne danner migrantnetværk, hvor kirken udgør en særegen social enhed, men der findes også andre netværk. Dette studie peger særligt på familierelationer som det primære netværk og ansigt til ansigt-møder eller telefonsamtaler som de primære kommunikationsveje. Der findes også sociale medier som platforme for netværkene, men de stærkeste er dog de uformelle familierelationer eller via arbejdspladser.

Kapitel 4: Et casestudie af Gram og omegn

I følgende kapitel analyseres landsbyen Gram med inddragelse af dens opland. Casen illustrerer de udfordringer og potentielle muligheder, som landdistrikter og oplandsområder har i forbindelse med østeuropæisk migration generelt og rumænsk i særdeleshed. Casen illustrerer også de sociale dynamikker og potentielle ressourcer, som et lokalsamfund har i tilknytning og samspil med den lokale kirke, præst og menighed. Formålet med dette casestudie er at undersøge lokalsamfunds interesse, muligheder og ressourcer i mødet med østeuropæiske migranter.

Casestudiet er baseret på desk research, fem interviews, ti baggrundsinterviews og feltobservationer over en periode på fem dage i slut oktober 2021. De fem interviews er gennemført med centrale personer i lokalsamfundet med indsigt i områdets organisationer, erhverv mv. Casestudiet er dermed et begrænset indblik i lokalsamfundet, hvis formål ikke er at give et fuldstændigt billede af landsbyen, men indikationer af ressourcer, muligheder og udfordringer i mødet med migranterne. Det betyder, at studiet kun er et tværsnit af Gram og ikke skal læses som dækkende for landsbyen.

Gram har helt overordnet en række meget karakteristiske træk for landdistrikter og på den anden side også nogle ukarakteristiske, såsom det lokale slot og virksomhed knyttet til slotsforvaltningen. Gram er et illustrativt mikrokosmos af landdistrikter, idet alle karakteristiske erhverv for landdistrikter og potentielle kommunale arbejdspladser er til stede i byen.

Landsbyen er kendetegnet ved en generel demografisk udfordring, nedlæggelse af både offentlige og private arbejdspladser og socioøkonomisk nedgang i den lokale befolkning set over en længere 50 års periode. Omvendt er der i byen en række positive udviklingsprojekter, såsom etablerin-

gen af Gram Slot og Gram Højskole, samt et fortsat lokalt handelsliv, foreninger, plejehjem og folkeskole. Byen har både udfordringer, men også positive ansatser, der viser, at udviklingen af byen er mulig. Denne dobbelthed – eller som en informant malende beskrev det (Interviewperson 3): ”Byen er et tog, der stadigvæk er i gang, men i fare for at stå stille”. For informant 3 handlede det om at sikre, at byens udvikling var i gang og ikke gik i stå. Disse positive og negative ansatser kan muligvis genfindes i mange andre landdistrikter eller oplandsområder, hvis demografiske udvikling, jf. Danmarks Statistik, på nuværende tidspunkt kun står stille via en øst-europæisk migration til området (Harbo & Andersen 2020).

Grams nyere historie

Gram Herred har fra gammel tid været et lokalt center organiseret omkring det lokale gods. Gram Kommune havde i 1950’erne et velfungerende handelsliv, en række lokale arbejdspladser, eget hospital og rådhus, der blev opført og udbygget i det 20. århundrede. Gennem urbaniseringen i 1980’erne og frem skete der en gradvis demografisk forskydning i landsbyen, der må anses som følge af nedlæggelsen af en række lokale virksomheder som Gram Teglværk og Tæppefabrik og offentlige arbejdspladser som hospitalet og rådhuset. Efter kommunesammenlægningen i 2007 blev Gram et randområde i Haderslev Kommune. Den omtalte demografiske forskydning for Gram kan ikke aflæses som et fald i antal beboere i henholdsvis det tidligere Gram Kommune eller landsbyen isoleret set, hvis indbyggerantal kun falder med godt 300 personer fra 1988 frem mod årtusindskiftet for derefter at stabiliseres og frem til 2021 stige med godt 50 personer. Den demografiske forskydning er socioøkonomisk og aldersmæssig, hvilket kort set betyder, at byen fik en ældre befolkning med flere sociale udfordringer, færre i arbejde og en svindende middelklasse og færre unge i den skolepligtige alder (interviews 1-2; Kommunal befolkningsprognose, COWI 2016).

Befolkningens sammensætning, jf. data fra Danmarks Statistik, i 2021 giver en indikation af, at indbyggertallet i Gram Sogn har stabiliseret sig på grund af tilflytning fra primært østeuropæiske lande. I dag udgør godt 13 pct. af befolkningen i Gram af østeuropæiske migranter, hvoraf rumæ-

ner udgør majoriteten efterfulgt af ukrainske og polske migranter. Dette billede er repræsentativt for jyske landdistrikter og for sognene omkring Gram, som har set nogenlunde samme demografiske udvikling.

Virksomhedsstruktur for landsbyen

I 1990'erne (1992-1999) var der godt og vel registreret 5.000 virksomheder i Gram Kommune, hvilket dækker alt fra enkeltmandsvirksomheder til større virksomheder. For hele Haderslev Kommune ses et svagt fald i antal private virksomheder de sidste 15 år (Danmarks Statistik, ERHV5), hvilket må antages også at dække Gram. Ser man alene på Grams postnummer, er 4.000 virksomheder og personer CVR-registreret her i 2021. Virksomheder alene udgør omkring 1.500 af de registrerede CVR-numre for postnummeret, hvor de omkringliggende landsbyer som Tiset også indgår, hvor der eks. er et savværk. Til sammenligning er der ca. 10.000 registrerede virksomheder i Haderslev by. Den største virksomhed i Gram er Gram Slot, der i 2020 havde en omsætning på over 100 mio. kr., jf. CVR-registret for hovedvirksomheden.¹ De mindre virksomheder, såsom supermarkedet ABC Lavpris og Savværket i den nærliggende landsby Tiset, havde en omsætning i gennemsnit i samme periode på ca. 10 mio. kr. Grams Slots udgifter til personale dækkede godt 25 mio. kr., hvorimod de mindre virksomheder ABC og Savværket havde udgifter til personale på godt 6 mio. kr. Savværket havde i 2021 23 ansatte, supermarkedet 38 og slottet 101 personer. Kort sagt er slottet den eneste større virksomhed med ca. 100 ansatte, hvorimod de andre arbejdspladser – både offentlige og private – har under ca. 50 ansatte. Det er altså primært små og mellemstore virksomheder og ikke en enkelt stor virksomhed, der dominerer erhvervsstrukturen.

Erhvervsstrukturen for landsbyen er centreret om arbejdspladser med ingen eller kort uddannelse, hvortil kommer et mindre antal mellemlange og lange uddannelser. VIVE's (2020) kommunale analyser viser, at der i Haderslev Kommune generelt er 70 arbejdspladser lokalt for hver 100 i den erhvervsaktive alder, hvilket er 5 procentpoint under landsgennemsnit.

¹ NB. Virksomheden kan have flere underselskaber eller anden type af organisering mv., hvorfor tallet kun belyser hovedvirksomheden med forbehold for konstruktionen.

Samtidig vurderer VIVE, at Haderslev Kommune generelt set har et fald på 12,8 pct. i antal arbejdspladser og 7 pct. i antal beskæftigede fra 2007-2018.

Dette må antages også at være tilfældet for Gram, hvortil man må antage, at der er en lidt lavere jobmulighed i landdistriktet kontra bycentrum og opland til Haderslev, hvilket skyldes antal erhvervsaktive arbejdspladser og dermed muligheder for ansættelse for lokalbefolkningen. Dette har ikke nødvendigvis en negativ påvirkning på en landsby som Gram, idet byen er placeret midt mellem flere bycentre (Haderslev, Kolding, Esbjerg og Ribe), hvor arbejdspladser til både lang og mellemlang uddannelse findes.

Men de eneste arbejdspladser i landsbyen Gram med formelle krav om mellemlang videregående uddannelse er skolen og de pædagogiske institutioner, som har godt og vel 100 ansatte tilsammen, hvoraf størstedelen er lærere og pædagoger. Disse kommunale jobs udgør jobs for godt og vel 4 pct. af indbyggerne i den arbejdsdygtige alder i Gram Sogn, hvis alle medarbejdere var lokalt bosatte.

Virksomhedsstrukturen for private virksomheder i sognet Gram er derfor domineret af en mellemstor virksomhed og en række mindre, der alle er kendetegnet ved manuelt arbejde til en arbejdsstyrke med kortere erhvervsrettet uddannelse eller ingen. De kommunale job udgør 4 pct. af de lokale jobs og er de primære for en arbejdsstyrke med mellemlang videregående uddannelse. Hertil kommer en række kommunale og offentlige jobs ved kirkegården og plejehjemmet, der dog ikke kræver mellemlang uddannelse. Arbejdspladserne til en arbejdskraft med lang videregående uddannelse er den lokale præst, advokat og potentielt højskolelærer, farmaceut i det lokale apotek eller landmænd, agronomer mv. Dette udgør maksimalt 1 pct. eller mindre af de samlede tilgængelige jobs.

Opsamlet set har Gram en forskelligartet virksomhedsstruktur for medarbejdere med kort eller ingen uddannelse, et udbud af alle forventede typer lokalforeninger samt potentielle og typiske offentlige, særligt kommunale, institutioner med dertil følgende jobtyper. Dette på trods af, at en række virksomheder og offentlige arbejdspladser er forsvundet over en længere periode på godt 50 år. Landsbyens virksomhedsstruktur kan betegnes som balancerende i perioden efter kommunalreformen, idet særligt den mellemstore virksomhed har medført jobskabelse lokalt.

Foreningsstruktur og civilsamfund

Gram landsby er kendetegnet ved, at stort set alle typer af foreninger er til stede i højere eller mindre grad. Der er lokale idrætsforeninger med et bredt udvalg af aktiviteter, et lokalt fritidscenter og bibliotek, der også har eget friluftsbad om sommeren. Hertil kommer en nyetableret højskole og det lokale slot, som begge kan tilbyde kulturaktiviteter af forskellig grad. Byen har egne værtshuse, kro og spisesteder samt et rimeligt bredt udvalg af butiksliv. Et karakteristisk eksempel på dette foreningsliv er det lokale frivillige brandværn, som eksempelvis i 2020 havde 32 alarmer, de reagerede på. Brandværnet er en frivillig lokalorganisation. Som en interviewperson forklarede, så kan man i princippet sagtens leve i Gram uden at forlade byen (Interview 1). Denne brede vifte af foreninger, butikker mv. viser, at landsbyen som sådan er et velfungerende lokalsamfund. Slottet, skolen og kirken udgør centrale mødesteder for lokale – enten via egen deltagelse eller ved at støtte op om aktiviteter som frivillig. Gram er kendetegnet ved et tæt samarbejde mellem kirke, offentlige institutioner og virksomheder – og dermed en stærk bro mellem kirkeliv, civilsamfund, offentlige og private aktører.²

Dette betyder ikke, at Grams foreningsliv, civilsamfund og butikker bare er en ensidet positiv historie. Der er almindelige udfordringer ved at få nok frivillige ledere, trænere og hold i eksempelvis fodboldklubben. Flere af de lokale ressourcepersoner beklæder mange poster samtidigt, hvilket både betyder stort ressourceforbrug for den enkelte og en mangel på aktive ansvarspersoner. Samtidig er lokalsamfundet præget af sociale forskelle, hvilket også kommer til udtryk i de frivillige foreninger og foreningslivet, hvor eks. mennesker på overførselsindkomst er mindre til stede (Interview 1; 3). Disse udfordringer er ikke ukendte i andre lokalsamfund, men Grams udfordring, der også rammer andre landdistrikter, er, at en negativ demografi med faldende indbyggertal og øget gennemsnitsalder hurtigt kan smitte af på foreningslivet og civilsamfundet. Lidt firkantet, så kræver det mennesker i alderen 20-50 år med børn, hvis de frivillige foreninger skal køre rundt –

² Se nærmere i Camilla Henriksens casestudie af Haderslev Kommune og Haderslev Domprovsti, 2019. Yvonne Nielsen Alstrup. Kirken på landet. FKUV, 2020, s. 44

og en for høj fraflytning eller social differentiering kan true dette i højere grad i et mindre lokalsamfund, hvor der er færre til at løfte arbejdet.

Gram kan, som tidligere nævnt, sammenlignes med et tog, der stadigvæk er i gang, men er i fare for at gå i stå. Går toget i stå, vil en række negative effekter, såsom fraflytning, tomme huse mv., slå hårdere og hurtigere igennem. Omvendt vil en række positive effekter hurtigere vise sig, hvis toget så at sige holdes i gang. Dette er måske mest tydeligt for Gram i forhold til slottet og den deraf afledte virksomhed. Et lukket slot, landbrug mv. ville betyde færre aktiviteter, færre jobs og mindre udvikling, hvorimod den nuværende slotsvirksomhed betyder det modsatte.

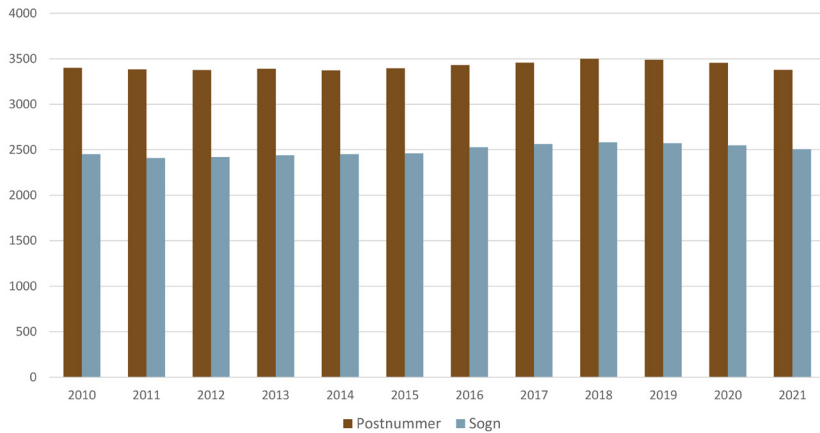
Udfordringen for landsbyens civilsamfund og foreninger er, at der skal være en kritisk masse til at holde liv i dem. Denne kritiske masse er udfordret via en indtil videre lav fraflytning og en langsom øget gennemsnitsalder i lokalsamfundet. Omvendt er der potentiale i form af, at alle foreninger stadigvæk er aktive, og at en større virksomhed fortsat er lokaliseret i området.

Demografi og migration til Gram

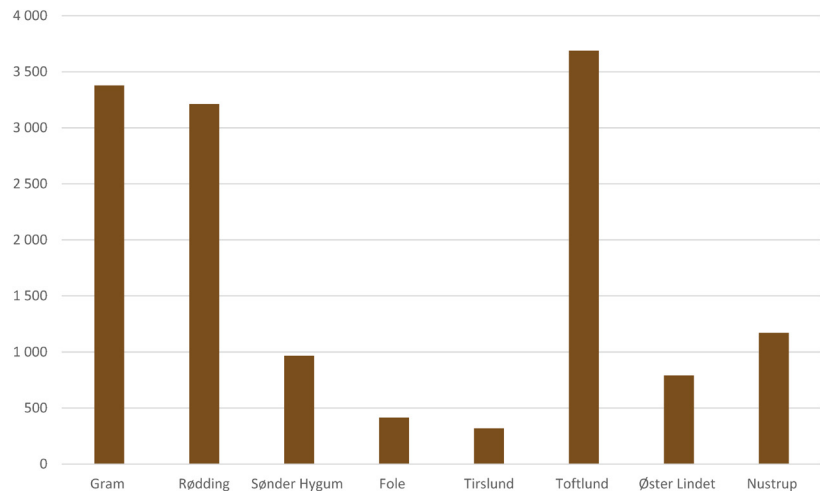
Udviklingen af et landsbysamfund i enten positiv eller negativ retning kan aflæses, dog med forsinkelser, i demografien i form af tilflytning eller fraflytning.

Gram ophørte med at være en selvstændig kommune ved sidste kommunesammenlægning i 2007. Dette har en betydning i forhold til, hvordan Grams demografi og migrationen til kommunen kan opgøres. Gram kan defineres ud fra sit postnummer, hvilket dog betyder, at en del af de omkringliggende mindre landsbyer eller gårde tælles med. Anskues demografien for området herfra, så er Gram et stabilt område, hvor kun en mindre håndfuld mennesker forlader området pr. år. Denne fraflytning skyldes sandsynligvis unge, der flytter fra byen til uddannelsesbyer. Opgøres Gram som sogn, så er det samme stabile mønster som i postnummeret over en tiårig periode, dog med en svag vækst for selve sognet. Forskellen på størrelsen mellem postnummeret og sognet er godt 1.000 mennesker, og sammenlignes udviklingen i henholdsvis postnummer og sogn, viser den, at der sker en større fraflytning fra de mindre landsbyer omkring

Gram og en meget lille demografisk tilvækst i selve byen på godt 50 personer på 10 år.

Figur 16: Grams demografi fordelt på sogn og postnummer fra 2010-21. Kilde: Danmarks Statistik (DST).

Figur 17: Demografien for Gram og nabobyer (sogne) i 2021. Kilde: Danmarks Statistik (DST).

Gram og nabobyerne har en relativt sammenlignelig udvikling. De to nærmest landsbyscentre er Rødding og Toftlund, hvortil kommer en række mindre landsbyer som Sønder Hygum og Fole, der er tæt på Gram. Ovenstående sogne har i alt en nettomigrantgruppe med central- og østeuropæisk oprindelse på 1.353 personer i 2021, hvoraf rumænerne udgør godt 50 pct. af den samlede gruppe. Denne migrantgruppe er bosat lidt spredt og kun her opgjort som permanente beboere, hvorfor østeuropæere på kortere arbejdskontrakter ikke indgår i tallene. I Gram alene udgøres befolkningstallet på ca. 2.500 af godt 447 østeuropæiske personer, hvoraf 241 er rumænere. Det vil sige, 18 pct. af befolkningen i sognet er af central- og østeuropæisk oprindelse, hvilket svarer til 13 pct. for postnummeret. Dette billede er ujævnt for området, idet eks. Rødding kun har 7 pct. og Fole Sogn 5 pct. Samlet set er der i Gram og nabosogne ca. 10 pct. østeuropæiske migranter. Fællestrækket for Gram og de her udvalgte sogne er, at de alle er landdistrikter, og at en del af de forskellige sogne er en del af Gram Skoledistrikt. Der er forskellige kommunale (kommunegrænse, skoledistrikt mv.) og kirkelige linjer, der griber ind over hinanden.

Tabel 5: Østeuropæiske migranter i Sønderjyske landsogne. Kilde: Danmarks Statistik (DST). Egne beregninger og bearbejdelse af DST's tal.

	Central- og Øst-europæiske migranter (total)	Rumænere	Ukrainere	Polske
Gram Sogn	447	241	106	87
Fole Sogn	0	0	0	22
Øster Lindet Sogn	68	13	24	31
Nustrup Sogn	105	34	46	22
Toftlund Sogn	323	160	68	56
Rødding Sogn	222	114	0	104
Sønder Hygum Sogn	154	87	42	25
Tirslund Sogn	34	27	7	0
Gram og landdistrikter omkring (total)	1.353	676	293	347
Pct. af total migranter Haderslev Domprovsti (total)	4.969	49,9 %	21,66 %	25,6 %

Denne demografiske konstellation i Gram kan aflæses for hele Haderslev Kommune, der i en befolkningsprognose opgør, at kommunen årligt er modtager af ca. 100-150 østeuropæiske indvandrere i perioden 2011-16 (COWI, 2016). Taget den generelle udvikling for landdistrikter – og Grams nuværende demografi i betragtning – er tallet nok en smule højere i perioden efter 2016 end antaget i COWI's prognose, der ikke tager højde for stigningen i migrationen. Befolkningsprognosen for kommunen fra 2017 anslår et mindre fald i demografien for Gram og omegn efter 2017, som på nuværende tidspunkt i 2021 har oplevet en stabilisering og mindre vækst fra 2016. Gram har en altså en svag tilvækst fremfor et svagt fald i antal indbyggere, hvilket må skyldes den central- og østeuropæiske indvandring til området. Den kommunale befolkningsprognose opgør, at Gram vil se et fald i børnetal i skolealderen med ca. 100 personer (8 pct.), fald i arbejdende voksne med ca. 200 (17 pct.) og stigning i antal pensionister med ca. 200 i perioden frem mod 2027. Denne fremskrivning tager ikke højde for en stigende central- og østeuropæisk migration, hvorfor der kan stilles spørgsmålstejn ved, om denne udvikling vil indtræffe, hvis migrationen fortsætter i samme tempo.

Anskuer man alene de rumænske migranter i Gram og laver en fremskrivning af denne gruppering alene baseret på de nationale tal for tilvæksten i denne migrantgruppe i perioden fra 2017-2021, vil tallet vokse med ca. 20 pct. pr. år. Det vil sige en tilvækst på godt 48 personer i 2022, 58 personer i 2023 osv. for Gram alene. Det betyder, at fremskrives Grams befolkning med den central- og østeuropæiske migration in mente, så vil der ske en tilflytning til byen, der overstiger den negative udvikling fremskrevet af COWI i 2016. Dette er dog udelukkende en fremskrivning, der antager, at forholdene i den forudgående periode vil følge samme mønster som de tidligere, hvorfor den er sammenlignelig med COWI's befolkningsprognose (2016), der bygger på samme antagelse. Grams svage positive demografiske udvikling eller blot stabilisering af det nuværende niveau for de seneste ti år viser allerede denne udvikling, idet COWI's prognose var det modsatte – nemlig demografisk nedgang. Udviklingen er dog afhængig af central- og østeuropæiske migranter – eller nye virksomheder eller institutioner som den nyetablerede højskole.

En sådan fremskrivning af rumænske migranter skal dog tages med forbehold for et så lille lokalsamfund som Gram, idet en række andre forhold spiller ind, såsom tilgængelighed af huse og arbejdspladser mv., såvel som at østmigranter lige så vel kan bosætte sig i landsbyen Fole som i Gram. Det understreger dog, at udviklingen i demografien for landdistrikter som Gram i høj grad vil reflektere central- og østeuropæisk migration. Den samme konklusion kom Landdistrikternes Fællesråd frem til i en nylig rapport om befolkningstilvækst i landområder fra 2020 (Harbo & Andersen, 2020).

Udfordringer og potentialer for landdistriktet Gram

Den socioøkonomiske afvikling af Gram som bycentrum er nået et maksimalt leje som følge af kommunesammenlægningen og skiftende erhvervsstrukturer frem til årtusindskiftet. Dette vil kun fortsætte ved øget affolkning af byen og dertil hørende politisk intervention i form af lukning af plejehjem og skoler. Informant 1 påpegede, at byens udvikling er afhængig af byens fortsatte demografi, som kommunens prognoser viser er nedadgående. Den nedadgående demografi i prognosen betyder, at der vil komme flere ældre, færre erhvervsaktive og færre børn.

Grams første udfordring er derfor fortsat at holde demografien stabil og særlig fastholde og tiltrække yngre erhvervsaktive personer med børn. Dette kan være østeuropæiske par. Byen har potentialer til at fastholde eller forøge befolkningstal, skolebørn og erhvervsaktive indbyggere, såfremt migrationen fortsætter fra Central- og Østeuropa og primært Rumænien. Dette må antages at være en generel og repræsentativ situation for flere landdistrikter.

Tiltrækningen af migranter synes ikke at have været en prioritet for byen i form af specifikke initiativer og skyldes heller ikke, at der har været særligt mange huse til salg eller særlige virksomheder, der har trukket dem hertil. Slottet, som er byens største virksomhed, har ifølge interview 2 primært polske arbejdere ansat og flere af dem uden familie. Det er således heller ikke – alene – det lokale udbud af arbejdspladser, der afgør, om byen er modtager af migranter. Det er dermed uklart, hvorfor Gram i modsætning

til Rødning og Toftlund har en højere koncentration af central- og østeuropæiske migranter. Det vil kræve yderligere arbejde at afdække dette.

Potentialet for byen ligger ikke blot i at tiltrække central- og østeuropæiske fastboende arbejdstagere, særligt familier med børn, men også at involvere dem i det lokale foreningsliv. Byens skoletilbud, kirke, virksomheder og foreningsliv udgør i forvejen et aktivt netværk, som Camilla Henriksen (2019) har beskrevet, idet disse netværk allerede formår at arbejde sammen om eks. et praktiktilbud til unge (Interview 1). Det lokale civilsamfund har ressourcer, centre og aktiviteter, der kan aktiveres i en koordineret indsats. Dette er et unikt potentiale, som ikke kun beror på slottet som kulturbærende center, men også frivillige lokale i kirken, fritidsforeninger og skolen. Udfordringen ved tiltrækningen af central- og østeuropæere er, at det er uklart hvordan. Dette mindre studie peger ikke på tydelige migrationsveje, som forklarer, hvorfor central- og østeuropæiske arbejdstagere vælger et sted fremfor et andet. En del må skyldes erhvervsstrukturen omkring landbruget, der gør, at central- og østeuropæiske arbejdstagere bosætter sig i landdistrikter, men dette forklarer ikke, hvorfor det er landsby a fremfor b.

Gram har allerede et potentiale i form af den nuværende central- og østeuropæiske tilstedeværelse, der betyder, at godt hver femte borger har dette ophav. Generelt opleves denne baggrund som uproblematisk af alle interviewede. Denne erhvervsaktive befolkningsgruppe synes ligefrem som en usynlig tilstedeværelse, som de interviewede skal reflektere over, før de begynder at erkende tilstedeværelsen. Dette peger på to forhold, hvoraf det første er, at migrationen ikke anses som problematisk i landdistrikter, når det er arbejdstagende østeuropæere. De interviewede synes umiddelbart at associere østeuropæiske migranter med romaer eller med en belarussisk bande, der ifølge en interviewperson huserede på egnen. Det er kun i en længere refleksionsrække, at de interviewede ræsonnerer sig frem til, at en række lokale beboere eller arbejdere i landbruget også er østeuropæere. En interviewperson bemærkede, at ”de er jo ligesom tyskerne” (Interview 1), hvilket understreger, at de måske nok har en anden nationalitet eller et andet sprog, men ellers er uproblematisk dele af lokalsamfundet, da de ”glider bare ind” (Interview 1), som samme person afsluttede tankerækken med. Dette peger sekundært på, at migrationen primært ses og opleves som uproblematisk for det store flertal i det konkrete møde i virksomhe-

derne eller i skolen, men ikke nødvendigvis er udbredt til civilsamfundet. Der er tydeligt en mangel på østeuropæisk tilstedeværelse i foreningslivet og civilsamfundet, hvilket ikke reflekterer tilstedeværelsen i virksomhederne eller i skolerne. Derfor er eksemplet med referencen til de tyske migranter i Sønderjylland (ikke mindretallet) relevant, da de østeuropæiske arbejdende personer opfattes på samme vilkår. Det er en slags almindelig arbejdermiddelklasse, der indgår på samme vilkår, fx at købe hus på samme vilkår, men hvor eks. sproget udgør en barriere for deres videre inklusion og integration i det lokale landdistrikts liv.

Det konkrete møde med østeuropæere i Gram synes altså at være i skolegangen og i virksomhederne. Det betyder også, at det er fra disse to ”mødesteder”, at der er mest potentiale for udvikling for den allerede herboende central- og østeuropæiske gruppering, idet tilstedeværelsen er der, men den er ikke foldet ud videre.

Kapitel 5: Udfordringer i krydsfeltet mellem kirke og civilsamfund

Følgende kapitel er en analyse af de udfordringer, der opstår for central- og østeuropæiske migranter i deres møde med det danske lokalsamfund. Analysen er baseret på de kvalitative interviews og spørgeskemaundersøgelsen. Analysen skal ikke opfattes som en ren videnskabelig gennemgang, men som et analytisk rids baseret på observationer af de forskellige aspekter af central- og østeuropæiske migranternes liv, som de kvalitative data har vist. Flere detaljer om datagrundlaget og metoden kan findes i kapitel 8.

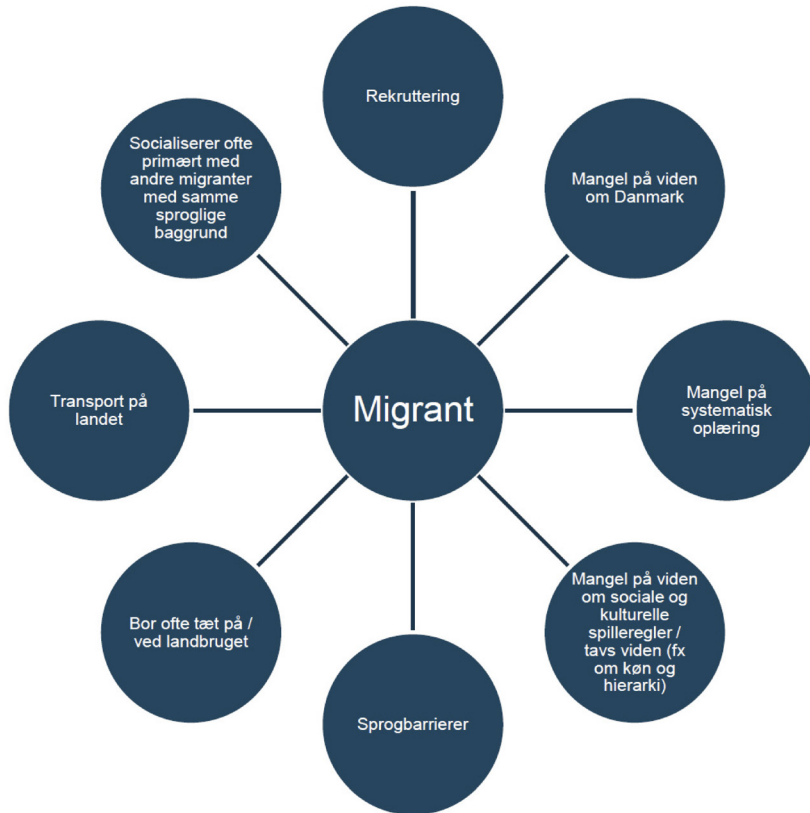
Udgangspunktet for denne analyse har været at identificere det behov og de udfordringer, som står i vejen for migranternes deltagelse i det lokale samfundsliv og evt. det kirkelige liv, hvis et sådant ønske er til stede. Både spørgeskemaundersøgelsen og interviewene har vist sig at centrere sig om ortodokse rumænske migranter, der som tidligere argumenteret er på vej mod at etablere sig permanent i disse landdistrikter. Dette har en betydning for deres syn på både det danske samfund og folkekirken. Udgangspunktet for den undersøgte gruppering er deres ”forsinkede integration”, idet de først begynder at orientere sig ud mod det danske samfund og ønsker at indgå i danske fællesskaber, når de overgår til en mere permanent tilværelse.

Generelle udfordringer for østmigranter

Antropologen Astrid Stampe Lovelady (2020; 2020b) har i sit feltarbejde blandt særligt rumænere i landdistrikter opridset det, som, ifølge hendes analyse, er de mest centrale udfordringer for rumænske og andre central- og

østeuropæiske migranter. Loveladys analyse er et grundlæggende blik ind i migranternes erfaringsverden, og resultaterne stemmer overens med flere resultater fra denne undersøgelse, hvorfor de kort gennemgås herunder.

Loveladys analyse af migranterne tager udgangspunkt i migranternes arbejdssituation i landbruget, hvorfor hun bemærker, at dette skaber en række relaterede udfordringer. De er ofte bosat tæt på landbruget i sparsomt befolkede områder, hvilket kan betyde en vis social isolering, og at de mest socialiserer sig med andre migranter med samme sprogkunderskaber. Deres boligsituation på landet medfører også, at transport kan være en udfordring til eks. sprogundervisning, da offentlig transport er begrænset, og de måske ikke har egen bil. Det skal bemærkes, at disse arbejdsrelaterede udfordringer er tæt forbundet med arbejdspladsen i landbruget. I gruppeinterviewene bag denne rapport oplevede migranterne ikke de samme problemer, men de havde for det store flertal også bevæget sig fra jobs i landbruget til andre erhverv. Disse migranter havde som regel egen bil og havde bosat sig tættere på eks. skoler, idet deres børn gik der. De bosatte sig i højere grad i mindre bysamfund og tæt på egne familier. Deres beskæftigelse var også anderledes, som beskrevet i kapitel 3. Et eksempel på dette var en gruppe af brødre, der alle oprindeligt var ansat i landbruget først som praktikanter og senere som fuldtidsmedarbejdere. Disse brødre arbejdede alle nu i fødevarerindustrien, hvor de fik en højere løn og mere faste arbejdstider. De havde også bragt deres koner til Danmark og fået børn. De havde alle bosat sig i den samme landsby, hvor der var et skoletilbud. Deres koner havde enten videreuddannet sig eller var ved at gøre det. De havde med andre ord foretaget en bevægelse fra korte kontrakter i landbruget for mændenes vedkommende til en mere permanent tilværelse med en familie og stabile jobs i industrien og det offentlige. Trods denne transition socialiserer de sig dog primært med andre rumænere i deres fritid. Det var særligt familien, der var deres sociale centrum, og deres begrænsede sociale kontaktflade synes mere at skyldes, at de som så mange andre børnefamilier havde en presset hverdag, hvor overskuddet i weekenderne mest blev brugt på børnefødselsdage.

Figur 18: Rumænske migranternes udfordringer i Danmark (Kilde: Lovelady 2020; 2020b).

Pointen med eksemplet med brødrene er, at der kan være forskelle på udfordringerne baseret på type af arbejde, og hvor migranterne er i deres transitionsproces mod enten permanent ophold eller anden type migration.

Blandt de migranter, som er på vej mod en permanent tilværelse i Danmark, synes behovet for integration dog at accentueres. Det betyder, at en række af de udfordringer, som Lovelady (2020) noterer, får en større betydning. Det gælder særligt udfordringer relateret til sproglige barrierer, men også mangel på kendskab til Danmark, det offentlige system, arbejdsrettigheder og det, som Lovelady kalder ”tavs viden”. En yngre rumæner spurgte eks. i et af interviewene meget nysgerrigt ind til folkekirken og

danskernes forhold til kirken og dens ritualer. Han havde oplevet, at en dansk kollega, som han anså for sin ven, skulle giftes. Han blev dog ikke inviteret med til brylluppet, hvilket overraskede ham og sårede ham lidt. Det var først senere, at han fandt ud af, at hans kollega kun havde inviteret den danske familie med til brylluppet og meget få venner. Dette var for ham en stor forskel i forhold til rumænske bryllupper. Hans overraskelse og sårede følelser synes at skyldes en manglende tavs viden om, at danskere i højere grad holder små bryllupper med familien end rumænere.

Lovelady bemærker, at barrieren ikke kun er sproglig, men i lige så høj grad kulturel. Migranter og danskere har en tendens til at reducere manglende kulturel forståelse til at være et spørgsmål om manglende sproglig forståelse. Et eksempel var en anden rumænsk mand, hvis danske chef er hans gode ven, som han ofte snakker med på dansk. Men chefen joker og taler til tider ironisk på dansk, særligt når andre danskere er til stede. Rumænerne bemærkede, at det forstår han ikke. Han forstår godt, hvad de siger, men ikke hvorfor, og hvad meningen er. Her er der mere tale om en manglende kulturel eller tavs viden, som næppe opnås gennem sprogundervisning alene, men mere ved kontinuerlig interaktion med dansktalende.

Disse eksempler og Loveladys konklusioner ridser nogle grundudfordringer op for migranterne, men også hvor de er motiveret for at lære mere. Dette handler særligt om følgende:

- Sprogundervisning
- Socialisering med danskere, der også giver adgang til ”tavs viden” og viden om Danmark
- Viden om danske forhold – både helt praktiske informationer om skolesystemet, kultur, det sociale og kirkelige liv

Dette udfoldes yderligere herunder.

Konkrete udfordringer

Stort set alle adspurgte rumænske migranter er kommet til Danmark via uddannelsesophold, jobtilbud eller som følge af slægtninge eller ægtefællers migration. Det betyder, at migrationen kan deles op i tre forskellige spor – uddannelse, job og familie – som hver indebærer en række udfordringer for den enkelte migrant, familien og netværket. I det følgende vil

disse forskellige spor analyseres nærmere efter nogle mere generelle observationer om den fælles sproglige udfordring.

Sproglige barrierer

Et fællestræk på tværs af de tre spor er, at sproget og sprogindlæringen opfattes af alle typer af migranter som en barriere. Denne barriere er ikke som sådan en udfordring i forbindelse med korte ophold, udførelse af erhvervsfunktion eller dagligdags kommunikation med danskere i indkøbssteder mv. Barrieren opleves især i overgangen fra at være migrant til permanent bosat i Danmark. De fleste permanent herboende rumænere gav udtryk for, at de ønskede at beherske sproget – ikke for at kunne begå sig i dagligdagen – men for at kunne indgå mere aktivt i det lokale samfund. Det gælder særligt familier med børn, idet deres børn optager sproget væsentligt hurtigere i forbindelse med deres skolegang, hvilket efterlader forældrene lidt bagud. Forældrene oplever også, at deres manglende sprogkundskab kan være en udfordring i dialogen med offentlige myndigheder og særligt skolen.

Denne sproglige udfordring accentueres af tre forhold i Danmark. Det første er, at sprogundervisning tilbydes til migranter i forbindelse med deres ankomst og for selvforsørgende, som de fleste rumænske migranter er, kun tre et halvt år efter ankomst med flere detaljerede regler til følge.³ Dette udgør en konkret udfordring, idet det kvalitative studie viser, at der i overgangen til at være permanent beboende i Danmark opstår et nyt incitament til at lære sproget. Dette gælder for flere af de adspurgte efter fem år. Dertil kommer det forhold, at sprogundervisningen i lokalområderne ofte ikke tager hensyn til, at selvforsørgende kursister, som de fleste rumænere er, ikke kan deltage i almindelige dagtimer, da de har et fuldtidsjob. Det tredje forhold er, at sprogundervisningen opleves som mangelfuld af de rumænske migranter eller meget fjernt fra deres egentlige dagligdag og med en meget stor arbejdsbyrde, som er svær forenelig med eks. et almindeligt familieliv med arbejde.

³ Se de gældende regler her <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/2018>

Det betyder ikke, at alle udfordringer vedrørende sproglig indlæring alene skyldes forhold i den danske sprogundervisning. Størstedelen af de rumænske migranter arbejder fuldtid, og flere af dem har mindre børn, jf. kapitel 3. Dette betyder, at de allerede har en fuld arbejdsuge og en del familiære forpligtigelser. Det er tydeligt svært for dem at passe undervisningen ind i et sådant almindeligt liv.

Dernæst kommer, at de fleste adspurgte rumænere har meget få, hvis ligefrem ingen danske samtalepartnere i dagligdagen uden for arbejdet. Den daglige træning og dialog med en dansktalende er derfor mangelfuld. Enkelte adspurgte har tætte danske kolleger eller venner, hvilket har været helt afgørende for deres sproglige indlæring og brug af sproget. Andre oplever, at de både på arbejdspladsen og selv på efter- og videreuddannelser sættes sammen med andre migranter, hvorfor sproget oftere bliver engelsk. Generelt oplever de rumænske migranter ikke, at lokale danskere afviger fra samtaler på dansk. Særligt naboer, kolleger og lokalsamfundet indgår ofte i en sproglig dialog, men det kræver, at disse situationer opstår. Det peger på, at den sproglige indlæring fungerer bedst i sociale relationer og uformelle netværk, hvorimod den officielle sprogundervisning opleves af de adspurgte som tidskrævende, kompliceret for deres hverdagsliv og i mindre grad formålstjenestelig.

Migranterne oplever ikke en sproglig barriere i dialogen med arbejdsgiver, lokalsamfund, offentlig forvaltning og skolesystemet. Barrieren synes mere at være i overgangen fra migrant til herboende, hvor det på individuelt plan opleves som udfordrende ikke at kunne indgå mere aktivt via et fælles sprog. Den sproglige barriere er, som Lovelady (2020) også påpeger, nok så meget kulturel og går mere specifikt på at forstå sproglige og kulturelle koder, ironi, og mellem menneskelige relationer.

Uddannelse og skolesystemet

En betydelig andel af migranterne havde enten modtaget uddannelse eller efter- og videreuddannelse i Danmark. Migranterne havde en meget positiv oplevelse af undervisningsforløbene i Danmark. De oplevede dog, at der blev skabt en barriere mellem dem og dansktalende. En gruppe af rumænerne havde modtaget længere videregående uddannelser i Danmark

og efter endt uddannelse fundet et tilsvarende job. Dette understreger, at migrationen ikke alene er en arbejdsmigration, men også en uddannelsesmigration, hvor det danske system synes attraktivt i sin sammensætning af uddannelsesforløb og understøttelse. De mest ressourcestærke rumænske migranter, hvoraf flere udgjorde centrale personer i deres kirkelige miljø, synes at være lig med de mest højtuddannede.

Dette betyder ikke, at mindre ressourcestærke migranter ikke også søgte uddannelse. Flere af kvinderne i interviewene udtrykte, at de gerne ville videreudanne sig eller var i gang med sådanne forløb til forskellige erhvervsjob eller velfærdsjob, særligt SOSU. Flere pegede på, at videreuddannelse var attraktivt, når der blev tilbudt en understøttelse, som muliggjorde, at de som familier kunne opretholde en nogenlunde økonomi under uddannelsesforløbet. Dette var ligefrem styrende for nogle af dem, idet det attraktive ved SOSU-uddannelsen var muligheden for voksenløn under uddannelse. En enkelt rumænsk kvinde ville gerne have være sygeplejer, men kunne ikke få et længerevarende forløb med SU til at hænge sammen med familielivet og understøttelse af familiens børn, hvorfor hun valgte en uddannelse med højere støtte. Dette peger på, at der både er motivation for efteruddannelse blandt rumænerne, hvis dette er foreneligt med deres generelle livssituation.

I forhold til det danske skolesystem var der generelt tilfredshed med den åbenhed og de muligheder, som de blev mødt med. Enkelte forældre bemærkede dog, at det var udfordrende for rumænske børn af en vis alder, idet de blev sluset direkte ind i almindelige klasser med det samme, uden at børnene havde nogen erfaring med det danske sprog. En mor og datter, som var kommet til Danmark efter mange år i Italien, fandt dette udfordrende, idet teenagedatteren talte og læste flydende italiensk, engelsk og rumænsk, men ikke dansk. Den meget bratte overgang virkede overvældende på begge og meget ressourcekrævende.

Der synes også at være en del udfordringer for de rumænsktalende forældre i forhold til at forstå dansk skolekultur og skolesystem, særligt hvad der forventes og kræves af både børn og forældre. Disse nærmest kulturelle og sociale koder blev i meget lav grad overført til forældrene, og skolerne gjorde ikke noget særskilt for de rumænske (og andre migrant-) forældre ifølge de adspurgte. Et opmærksomhedspunkt er, at ingen af forældrene

var klar over eller udtrykte ønske om, at deres børn kunne modtage modersmålsundervisning på rumænsk, hvilket kunne modvirke nogle af de omtalte udfordringer.

Jobmarked

Foruden de rumænere, som var ankommet til Danmark via uddannelsesophold, kan de resterende deles op i to grupper. De, som kom til landet via et job, og de, som kom efter – ofte – deres mand for at have familien samlet i Danmark. Det skal bemærkes, at hustruen ofte kom til Danmark, fordi det var muligt for begge at finde beskæftigelse. Det er altså ikke alene en familiesammenføring, men en bevidst beslutning om, at begge voksne kan finde et forsørgelsesgrundlag i Danmark. Arbejdsmigrationen kan igen deles op i dem, der kom til Danmark gennem rekrutteringsbureauer i hjemlandet, mens andre kom hertil via jobtilbud formidlet gennem venner eller familie og den sidste gruppe, som kom til Danmark på praktikophold i eks. landbruget, hvorefter de blev tilbudt et permanent job. Det indikerer, at der er forskellige arbejdsmigrationsruter, som fungerer med forskellige dynamikker og bevæggrunde.

Generelt havde de fleste skiftet job flere gange i Danmark – med undtagelse af et mindretal af mænd med en meget tæt og loyal – ligefrem venskabelig – relation til deres arbejdsgiver. De fleste kunne beskrive et arbejdsliv, hvor de havde taget diverse servicejobs, særligt rengøring, jobs i transportsektoren eller landbruget. Arbejdsforholdene og lønnen i servicejobbene havde ofte været af en så problematisk natur, at de efter kort tid havde søgt andre muligheder. Derfor kan man notere et skift mod mere faste stillinger i mere stabile jobs i eks. industrien for særligt mændene, mens kvinderne søgte via uddannelse til offentlige jobs, såsom SOSU, der tager tid, i takt med at rumænerne opholder sig længere i Danmark. Generelt virkede kvinderne mere mobile på arbejdsmarkedet og mere bevidste om fordelene og mulighederne ved efter- og videreuddannelse.

De fleste havde dog et utalt ønske om at finde et stabilt arbejdsliv, der ville være foreneligt med et almindeligt familieliv. Det skal samtidig fremhæves, at stort set ingen gav udtryk for i interviewene og spørgeskemaundersøgelsen, at de sendte dele af deres indtægt tilbage til hjemlandet. Ind-

komsten blev brugt i Danmark til at bygge et liv med afbræk og ferier i Rumænien.

Familien

I den adspurgte gruppe af migranter var der en meget stor overrepræsentation af familier med børn og en mindre minoritet af ugifte mænd. Ikke overraskende havde den nære familie en central rolle i deres sociale liv, men ikke kun den nære, men faktisk også et bredere familienetværk af søskende, fætre og kusiner. Det sociale liv for mange af dem orienterede sig mod disse familierelationer, hvilket måske også afspejler en periode med lockdown og corona, hvor den sociale kontakt generelt har været begrænset.

Det er også familien, som ofte har været udslagsgivende for migrationen og kirkelivet, da enkelte familiemedlemmer synes at bane vejen for andre. Det tyder på en social struktur, hvor familien spiller en rolle som informationskanal og centrum for det sociale liv.

Netværk

Dette familieliv har en afledt betydning for det sociale netværk, som også for mange af de adspurgte tager udgangspunkt i familierelationer. Det betyder ikke, at de sociale fællesskaber er begrænset til familien, da flere havde netværk af rumænske venner i Danmark og blandt andre særligt østeuropæiske migranter, såsom ukrainere.

Der er en klar forskel mellem børnefamilierne med små børn og andre rumænske migranter, idet småbørnsfamilierne, som igen var overrepræsenteret, hvilket de også statistisk er i migrantgruppen, har andre sociale netværk og behov end dem med større eller ingen børn. Småbørnsfamilierne orienterede sig primært mod familien, men også andre familier med småbørn i deres lokalsamfund, som de eks. havde mødt via institutioner. Rumænere uden børn eller med store børn havde tydeligt et mere udadvendt socialt behov og deltog mere aktivt i forskellige netværk. Begge grupper havde kontakt og netværk med danskere i forskellig grad, men dette var i højere grad via de ”mødesteder”, hvor danskere også var til stede, såsom på arbejdspladsen, institutioner, skoler, uddannelse mv. Det var i meget lav

grad via egne fritidsaktiviteter eller deltagelse i det omkringliggende samfund. En midaldrende mand med store børn, der var flyttet hjemmefra, ville eks. helst bruge sin fritid med at fiske – alene. Det var tydeligt et andet behov end børnefamilierne. En faktor synes at være længden af rumænernes ophold i Danmark. En midaldrende rumænsk dame, der var gift med en dansker og havde opholdt sig i landet i næste tyve år havde naturligt et stort dansk netværk og tætte venner til forskel fra nyankomne tilflyttere.

Netværksstrukturen for migranterne synes at gå gennem sociale relationer, der holdes ved lige ved sociale sammenkomster og via telefonsamtaler. En række andre medier blev også anvendt (Facebook, WhatsApp mv.), men de flest pegede på, at det var i deres jævnlige sociale kontakt med andre rumænere, at fritidslivet blev planlagt og formede sig. Et overvejende flertal af gruppen havde tætte forbindelser med den ortodokse kirke, hvorfor en del af deres netværk også orienterede sig omkring kirken og særligt præsten, der tiltales ”fader”, idet han ofte er deres spirituelle fader. To af de interviewede par havde mødt hinanden i deres lokale rumænske kirke via præsten, hvilket indikerer, at den ortodokse kirke også er et socialt mødested for de rumænsk-talende.

Lokalsamfund

De interviewede rumænere og resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen viser en meget lille aktiv deltagelse i det dansktalende lokalsamfund. Dette skyldes til dels, at arbejdslivet og familien tager det meste tid for mange af de interviewede, men også at mange af dem orienterer deres yderligere engagement i fritiden mod deres egen kirke. Ingen af de interviewede deltog i fritidsaktiviteter, og det var kun den midaldrende dame med ca. 20 års ophold, som aktivt brugte og deltog i sit lokalsamfund. En enkelt yngre mand havde gået til sport lokalt, men opgivet under corona, hvilket måske tyder på, at pandemien kan have influeret på graden af deltagelse i de lokale dansktalende fællesskaber.

En indikation på det lokale engagement er, at interviewene blev foretaget omkring kommunalvalget i 2021, hvor de interviewede stort set alle sammen havde stemmeret. De fleste var uopmærksomme på dette, og flere vidste ikke, at de havde stemmeret til kommunalvalget. Flere udtrykte

manglende forståelse for, hvad valget gik ud på, og hvordan det vedkom dem. Der synes ikke at være en tydelig identificering med det lokalsamfund, hvor de bor, og en integration i det lokale politiske liv. De havde omvendt heller ikke oplevet, at de fik forklaret, hvad valget gik ud på, at de kunne stemme, og at nogle aktivt forsøgte at involvere dem. Den rumænske kirke havde med små rumænske flyers forsøgt at gøre opmærksom på valget.

De fleste havde oplevet, at deres naboer udviste interesse og imødekommenhed over for dem. En gennemgående oplevelse var, at danske naboer gerne ville snakke og hjælpe til med småting. Enkelte havde oplevet naboskabet som en invitation til venskab og netværksdannelse, mens andre oplevede det mere som en nærmest rituel høflighed. En enkelt familie havde oplevet, at nogle lokale havde vist dem rundt i landsbyen og i den lokale folkekirke. Her var der udvist en stor interesse i de rumænske tilflyttere. Dette havde været en meget positiv oplevelse for det rumænske par, og kvinden i parret brugte oplevelsen som argument for, at de skulle blive boende i landsbyen og stifte familie her. Hendes mand svarede smilende, at det var alligevel nok hendes beslutning i sidste ende, så han fulgte bare trop. Eksemplet viser, hvor stor betydning en ordentlig velkomst til et lokalsamfund kan have, især da parret bar med sig en meget positiv indstilling over for på sigt at indgå aktivt i lokalsamfundet.

I interviewene fra Gram med danskere er der et andet perspektiv på samme emne. Der var en klar interesse i at få lokale migranter til at deltage i foreningslivet. En af de interviewede (Interview 3) bemærkede, ”at det måske mere var et spørgsmål om tid” end et spørgsmål om målrettet indsats. På nuværende tidspunkt var det rumænske og polske mindretal i Gram og omegn ret usynlige i foreningslivet, men der var heller ingen indsats for det. Det tyder på, at deltagelsen i lokalsamfundet er en del af den ”forsinkede integration”, som først begynder at ske, når migranterne overgår til en mere permanent status. Det unge rumænske par, som var blevet budt velkommen i en landsby, er et eksempel på dette, idet de var ved at etablere sig permanent, og deres refleksion over lokalsamfundet hang tæt sammen med denne permanentgørelse af deres tilstedeværelse og især familienstiftelse og børn.

Kirke

I de kvalitative interviews og spørgeskemaundersøgelsen træder primært rumænske migranter med tydelig tilknytning til deres lokale ortodokse kirke frem. Det betyder, at alle de adspurgte har kendskab til deres ortodokse præster og i højere eller mindre grad bruger den ortodokse kirke til ritualer eller almindelig kirkegang, hvilket er nærmere udfoldet i kapitel 3. Dette anser de adspurgte som en vigtig ressource og identitetsstyrkende del af deres liv. Flere rumænske migranter gav direkte udtryk for, at de selv er aktive i deres lokale kirke. En migrant, som havde opholdt sig i Danmark i flere årtier, bemærkede smilende, at hun havde sådan ventet på, at der endelig skulle komme en præst til hendes lokalområde. Dette skyldes ikke kun, at den ortodokse kirke fungerer som et led i hendes personlige identitet, men også at ortodokse præster fungerer som en slags åndelige vejledere i dagligdagen. Der er ofte et fortroligt og næsten familieagtigt forhold mellem den regelmæssige kirkegænger og vedkommendes præst, hvilket også udtrykkes i, at præsterne tiltales ”fader”.

Dette forhold skal dog ikke læses som generelt for alle rumænske migranter, men kun for de adspurgte, som må karakteriseres som ’kernen’ i de ortodokse menigheder. Et eksempel på en sådan person, som deltog i et gruppeinterview, er en yngre kvinde, der allerede fra barnsben anvendte en del tid i kirken og brugte sine weekender i klostre i samtaler om religiøse emner og biblen. Vedkommende sang derudover i kirkekor og havde aktivt forsøgt at bidrage til oprettelsen af rumænske menigheder i sit lokalområde. Andre rumænere i de kvalitative studier er mindre aktive i deres kirke, idet de pegede på, at kirkelivet var svært at få til at gå op med arbejdsliv og familieliv. De brugte i højere grad kirken ved de centrale højtider, såsom dåb og påske, men havde trods dette en tæt relation til den ortodokse præst, der kendte familierne godt.

Denne tilknytning til den ortodokse kirke udgør ikke nødvendigvis en udfordring for disse migranter, men derimod en ressource. Præsten og andre i menigheden kan fungere som brobyggere, og tips om jobsøgning, opholdstilladelser mv. deles i menigheden. Dette kendes som et klassisk træk ved migrantmenigheder (Hvithamar 2007).

De rumænske forhold til den rumænske kirke minder om kulturkristne danskeres forhold til den danske folkekirke. Kirken anses som en del af identiteten og en ramme for mange af livets højtidere, men uden at dette nødvendigvis udgør en base i hverdagen. De rumænske migranter, der er gået fra at være migrant til minoritet, har et forskelligartet forhold til deres kirke. Relationen til kirken synes mindre tilstedeværende for de migranter, som alene er i Danmark for at arbejde, og vigtigere for de migranter, som har slået sig ned mere permanent udtrykt ved huskøb og børns skolegang. Dette forhold peger på, at den rumænske ortodokse kirke i Danmark og dennes kirkeliv har mange af de samme udfordringer, som folkekirker på landet møder. Tilknytningen til den lokale kirke eller præst kan være lav og bæres af social interaktion og sammenknytning. Tærsklen for deltagelse i kirkeligt arbejde eller aktiviteter kan være høj, idet arbejdsliv og familieliv har høj prioritet i dagligdagen – selv for dem, hvor kirken udgør en central del af deres identitet. Dertil kommer, at migranterne skal anvende en del tid og kræfter på at orientere sig i deres lokale samfund, hvilket kan føre til, at den begrænsede fritid bruges i trygge og vante rammer hjemme eller med tæt familie. Dette gælder særligt børnefamilier, som er en overvejende del af migranterne i denne undersøgelse. Den ortodokse kirke bliver omvendt central, hvilket mange af de interviewede gav udtryk for, idet kirken opfattes som en tryk ramme, hvor migranterne møder deres egen kultur og eget sprog. De ortodokse præster synes særligt at have en tæt relation til de familier, som havde været i en eller anden form for krise, glædelig begivenhed (bryllup eller dåb), eller som fra barnsben var opdraget kirkeligt. Et eksempel var et rumænsk par, hvis ene barn var dødfødt. I denne krise havde den ortodokse præst spillet en umådelig stor rolle og taget sig af familiens og særligt moderens sorg, hvorfor relationen mellem præst og familie var stærk. Det er værd at bemærke, at den danske folkekirkepræst i området også havde været i kontakt med familien i forbindelse med dødsfaldet og udvist høflig omsorg, men dette havde ikke skabt en tæt forbindelse. Eksemplet peger på, at rumænernes relation til den danske folkekirke – uden aktiviteter og initiativer – typisk vil aktiveres i livsforandrende situationer som ved fødsler og død. Dette er, som det også gælder for danskere, ofte et vendepunkt i deres relation til den danske kirke, hvor præstens attitude og gæstfrihed bliver skelsættende for deres opfattelse af kirken.

Relation til folkekirken

En del af de adspurgte med tilknytning til den ortodokse kirke syntes rådvilde og spørgende i deres forhold til den danske folkekirke. Dette skyldes formentlig en næsten total mangel på kendskab til både præst, kirkebygning mv., jf. kapitel 3. Enkelte havde deltaget i en dansk kirkelig handling eller mødt en folkekirkepræst. De fleste interaktioner var i forbindelse med lån af en lokal folkekirkebygning eller ved registrering af nyfødte eller afdøde. Denne interaktion var karakteriseret af en høflig, men formel interaktion.

Flere af de interviewede og de ortodokse præster havde ikke oplevet, at den lokale sognepræst inviterede indenfor eller på anden måde var gæstfri eller udviste nysgerrighed i forhold til de nytilkomne. De fleste – inklusive de rumænske præster – oplevede en høflig, men formel interaktion, hvis overhovedet nogen, med den danske folkekirke. Dette gav sig også udslag i forbindelse med etableringen af nye ortodokse menigheder. I andre tilfælde, særligt Isenvad, som kort beskrives i kapitel 7, var interaktionen mellem rumænsk menighed og folkekirke derimod anderledes givende. Det udgør en udfordring, at interaktionen mellem ortodokse og folkekirken omkring formelle forhold, såsom lån af kirker, begravelse, registrering af både dødsfald, begravelsespladser og fødsler, opleves af rumænerne som høflig og formel. Disse anledninger syntes ikke, ifølge rumænerne, at føre til dialog og gæstfrihed. Dette synes at være mere omvendt med interaktionen mellem rumænske menigheder og katolske, hvorfor det generelt synes at være et mønster, at de ortodokse oftere opsøger katolske menigheder, hvis de ønsker at låne kirkebygninger – også på grund af at beslutningsgangene synes komplicerede og langsommelige ved udlån til rumænerne i folkekirken. Det skal igen bemærkes, at andre rumænere oplevede mere positive interaktioner med folkekirken.

De interviewede havde to enkeltstående anderledes oplevelser. I to ekstreme tilfælde, henholdsvis med det førnævnte dødfødte barn og et andet eksempel med en kriminel psykisk syg mand, havde en folkekirkepræst gjort en indsats for både at række ud til de rumænske præster og udvist, ifølge de interviewede, en velkommen kirkelig omsorg. I begge tilfælde havde de danske præster dog haft svært ved at finde vej frem til den rumæn-

ske præst, hvilket indikerer manglen på kommunikationsnetværk mellem rumænske og danske præster. Det samme har gjort sig gældende ved håndteringen af en række mere almindelige dødsfald, hvor danske præster har haft svært ved at række ud til de rumænske, eller omvendt har de rumænske haft svært ved at række ud til danske præster og begravelsesmyndigheder.

Et centralt sted, hvor flere af de interviewede havde oplevet interaktion med den danske folkekirke, var i forbindelse med skolegang og særligt vedrørende konfirmationsforberedelse. Her var der en generel tøven og forvirring over, hvad konfirmation var, og hvad det betød. En af de rumænske præster fortalte, at hans egne sognebørn og børn deltog i konfirmationsklasserne, men ikke i ritualet. Han anså den danske konfirmation som en slags kultur- og bibelundervisning, hvorfor han ikke så et teologisk problem i, at rumænere fulgte dem, dog uden at indgå i det afsluttende ritual. Dette er ikke nødvendigvis en gennemgående holdning blandt rumænere og ortodokse præster, men den meget forskellige form, som danske præster praktiserer konfirmation på, synes også at skabe en vis forvirring blandt rumænere. Informationsmaterialet fra skolen og præsterne er samtidig mangelfuldt og skaber flere spørgsmål end svar. Det samme gælder ved julegudstjenester eller andre kirkelige aktiviteter i samarbejde med folkeskolen. Dette er en tydelig svaghed i folkekirkens møde med rumænere og central- og østeuropæere. For mange af disse rumænere er det via folkeskolen, at de for alvor møder folkekirken, især i konfirmationsalderen. På nuværende tidspunkt skaber folkekirken et mere forvirrende indtryk her, der ikke bidrager til en potential relationskabelse.

Et ortodokst kristent liv i Danmark

Den gruppe af rumænske migranter, som er interviewet, og som har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, udgør en kerne i den ortodokse minoritet i landdistrikterne. De oplyser alle, at de har en meget høj deltagelse i kirkelige ritualer og meget tæt relation til deres ortodokse præst. Dette kan ikke antages at være en generel tendens blandt alle rumænske migranter, idet datamaterialet her sætter grænser for generalisering. Fremvæksten af de mange rumænske menigheder i Jylland synes alligevel at understrege, at denne gruppe er rimelig udbredt og kan oppebære omkostningerne for

en række kirkebygninger, deres drift og virke. To af de ortodokse præster bemærkede, at de selv personligt ejede kirkebygningen og betalte for driften via deres beskæftigelse i andre erhverv. De modtog af princip kun få og små bidrag. I en aktindsigt (januar 2022) i godkendelserne af de ortodokse menigheder i Danmark i Kirkeministeriet viser, at dette stemmer overens med de budgetter og de vedtægter, som de forskellige rumænske kirker har. De enkelte menigheder og kirkebygninger er derfor delvist selvstændigt opererende enheder, der afhænger meget af deres lokale præst. Præsterne har en kirkeretslig (kanonisk) tilknytning til deres biskop, og Norden er opdelt i sogne, som præsterne i princippet agerer indenfor. Denne kanoniske opdeling eller jurisdiktion, som det kaldes i ortodoks sammenhæng, betyder, at præsten er den kirkelige autoritet i sit begrænsede område, der kun refererer til biskoppen. Den rumænske ortodokse organisation er endnu ikke stabil og udbygget, hvorfor den rumænske kirke som organisation i Danmark fortsat må siges at være i sin vorden. Det betyder også, at den ortodokse tilstedeværelse blandt rumænerne afhænger af den lokale præst. Dette er både et spørgsmål om personlig kemi, men også teologisk profil og præsternes evner for diakonale, sjælesørgeriske osv. opgaver. De enkelte præster har forskellige tilgange til kirkeligt samarbejde, men deler en generel skepsis over for den protestantiske kirke. Denne skepsis er udbredt af både historiske grunde, den nuværende ledelse af den rumænske kirke i Rumænien og af mere nutidige negative interaktioner med vestkirker som protestantisk mission i Rumænien. Det betyder, at samarbejdsmulighederne mellem folkekirken og ortodokse rumænere er mere fremkommelige som et diakonalt og socialt arbejde end kirkeligt. Grænserne er ikke entydige, men en regel er, at sakramenterne (mysterierne i ortodoks sprogbrug) ikke kan fejres sammen. Samtidig bør folkekirken undgå ordet "økumenisk" i dialog med de ortodokse rumænere, idet ordet har andre konnotationer og betydningslag i den ortodokse verden. Arbejdet kan bedre beskrives som mellemkirkeligt (inter-church) eller diakonalt, som har mere positive betydningslag.

I den interviewede gruppe og blandt de rumænske præster er der en understrøm af ortodokse idealer om det gode kristne liv. Dette liv tager udgangspunkt i etableringen af "den lille familie" – kernefamilien – som spejler den store familie i kirken. Derfor er et udbredt ideal blandt aktive

ortodokse om at stifte familie. De kristne ortodokse værdier om et kristent liv kommer derudover til udtryk i bønsspraksis, ikoner i hjemmet og særlige højtider som påske og jul. Påsken holdes efter den julianske kalender, hvilket er ca. to uger efter den gregorianske kalender, som den danske kirke følger, mens julen holdes samtidigt med den danske folkekirkes jul, dog den 25. Påsken er den vigtigste kirkelige højtid, hvortil kommer som regel 12 andre højtider fordelt ud på kirkeåret, såsom epifanien, hvor ånden viste sig over Jesus, da Johannes Døberen døbte ham, eller Jomfru Marias hensoven (se Arentzen 2016 for en oversigt over højtider). I tillæg kommer en lang række helgendage af skiftende betydning. De fleste ortodokse kirker, præster og almindelige kirkegængere vil have særlige helgener, som de er knyttet til. Det er almindeligt, at der på en kirkes skytshelgendag er en større fejring, som også har flere kulturelle aktiviteter tilknyttet. De ortodokse kirker har ud over præsten et omfattende netværk af kirkefunktioner, som de enkelte medlemmer af menigheden kan udfylde. Der følger en vis kirkelige autoritet med dette, og flere præster har eks. tjent som diakoner i deres kirke, før de bliver præster. Dette kirkelige hierarki spejler også til en vis grad et socialt hierarki som med menighedsråd i folkekirken.

De rumænske ortodokse anser ofte den ortodokse tro som en integreret eller ligefrem kerne i deres nationale identitet. Det betyder, at kirkekultur og folkekultur er vokset sammen. Folkemusik, traditionelle rumænske retter og diverse importvarer fra hjemlandet er dele af denne kulturelle identitet, som også dyrkes af migranterne enten til familiefester eller i tilknytning til kirken. I modsætning til de evangeliske rumænere er der ingen afstandtagen fra alkohol, dans, kortspil mv., men alligevel er der en konservativ social og seksuel moral.

Generelt set er de rumænske ortodokses kirkelige tilknytning og sociale liv omkring kirken meget lig med det, som man vil finde i mange danske folkekirker. Den kirkelige identitet er også en del af den nationale, og det sociale liv og kirkelige smelter sammen.

Kapitel 6: Styrker og muligheder for nye sociale fællesskaber

I det følgende kapitel fokuseres på de potentielle muligheder, som lokal-samfund, virksomheder, myndigheder og særligt kirken har for at bidrage til at løse nogle af de udfordringer og behov, som den rumænske migrant-gruppe står med i deres overgang til at blive en permanent fastboende minoritet i Danmark.

Udgangspunktet for identificeringen af disse muligheder er, at disse mulige løsninger ikke skal være tilføjelser eller en slags appendiks til de fællesskaber, som tilbyder dem, men i højere grad skal tage udgangspunkt i de styrker, som allerede er til stede. Udgangspunktet er altså, hvilke ressourcer og styrker fællesskaberne allerede har for at bygge bro. Det følgende kapitel er en udfoldelse af, hvor disse styrker og muligheder er. Dette er ikke en udtømmende liste.

Mødesteder

I materialet bag denne rapport synes det tydeligt, at de rumænske migranter primært har en kontaktflade med dansktalende på deres arbejdsplads og via deres børn eller egen uddannelse. Det betyder grundlæggende, at succesfulde aktiviteter og tilbud bør tage udgangspunkt i disse mødesteder, hvor rumænske migranter allerede naturligt er. I tilføjelse til arbejdspladsen og uddannelsesinstitutionerne er der endvidere en række rumænske fællesskaber, der er mindre synlige, såsom familier, eller mere synlige, såsom de rumænske ortodokse kirker. Disse fællesskaber skaber også mulighed for aktiviteter og inddragelse, men er en anden type.

Arbejdspladsen

De fleste rumænere peger på arbejdspladsen som det sted, hvor de oftest mødes med dansktalende og taler dansk, såvel som der, hvor de skaber relationer og venskaber. Lovelady (2020) kalder dette for de 'nødvendige venskaber', der opstår ud af en nødvendighed i form af arbejdet, men som bæres videre ud i fritiden.

De rumænske migranter er generelt beskæftiget i en række karakteristiske erhverv som landbrug, industri, transport, fiskeri og enkelte offentlige arbejdspladser som SOSU-medarbejdere i en kommune. Det er en styrke, at de har en tæt arbejdsmarkedstilknytning, idet det giver en motivation for at forstå og navigere i det danske samfund. Rumænerne er ikke isole-rede grupper af migranter, men interagerer ofte med dansktalende. Samtidig tyder interviewene på, at mange arbejdsgivere ikke blot sætter pris på deres rumænsktalende arbejdskraft, men ønsker at fastholde dem og give dem bedre betingelser for at indgå i samfundet. Der er både økonomiske og sociale grunde til dette fælles ønske om, at rumænerne skal indgå i de lokale fællesskaber.

Dette er en mulighed for at igangsætte aktiviteter i samarbejde med arbejdspladsen, da der her er et sammenfaldende ønske om at imødegå de udfordringer, som rumænere møder. Det vil både give rumænske migranter en bedre social og kulturel forståelse af dansk arbejdskultur, sikkerheds-procedure og arbejdsforhold.

I forhold til de kommunale arbejdsgivere har dette en yderligere effekt, idet eks. SOSU-medarbejdere vil være bedre fungerende med både en sproglig og kulturel forståelse for dansk. Der synes at være en særskilt og højere motivation for at igangsætte aktiviteter på dette område, da både arbejdsgiver, arbejdstager og modtager (borgeren) har interesse i en yderligere integration af de rumænske og central- og østeuropæiske medarbejdere.

I tillæg til dette er mange af de ovenfor nævnte arbejdsgivere organiserede i interesseorganisationer på landsplan og regionalt plan, hvilket giver muligheder for landsdækkende samarbejder, men også meget lokale. Den kommunale, erhvervsmæssige og kirkelige infrastruktur spejler hinanden og har derfor oplagte muligheder for lokalt samarbejde, eks. Open Skåne, der er beskrevet i næste kapitel.

Skoler, uddannelses- og børneinstitutioner

Familier med børn er særligt motiverede for at forstå det danske samfund og sprog. Dette skyldes ikke alene, at forældrene gerne vil forstå, hvad der rent faktisk sker i institutionen, men også fordi, at de gerne vil have del i deres barns erfaringsverden, som tiltagende bliver dansksproget. Der er en tydelig motivation og mulighed blandt rumænere, særligt kvinder, med børn. Det oplagte mødested med dem er gennem skoler og børneinstitutioner, hvor aktiviteter kan fungere i tæt samarbejde med disse institutioner, særligt der, hvor der allerede er tæt samarbejde mellem kirkelige og offentlige institutioner.

Et helt særligt potentielt mødested mellem folkekirken og rumænske familier findes i forbindelse med skolernes julegudstjenester og konfirmation. I dette kulturmøde er der allerede skabt samarbejder og forbindelse mellem kirke og skole, som kan udbygges i relation til rumænske børn og familier. Dette kan gøres med udgangspunkt i rumæneres behov og med hensyn til deres kulturelle og religiøse baggrund. Dette kirkelig-offentlige samarbejde kan anvendes i relation til aktiviteter rettet mod rumænere og central- og østeuropæere.

Det skal særligt bemærkes, at spørgeskemaundersøgelsen og interviewene peger på, at en høj andel af rumænerne enten har modtaget uddannelse i Danmark eller er ved at videreuddanne sig. Særligt kvinder synes at have et ønske om videreuddannelse. Denne baggrund, virkelighed og dette ønske er et potentiale, som kan være udgangspunkt for aktiviteter. Landbrugsskoler og andre typer af erhvervsuddannelser, SOSU-uddannelser, sygeplejeuddannelser mv. er oplagte udgangspunkter for aktiviteter med rumænere. Dette samarbejde er til stede i eks. Haderslev Stift, men kan udbygges mere systematisk.

Familien

Det helt centrale fællesskab for de rumænske migranter er deres familie. Migrationen synes særligt forbundet med familier, hvilket Lovelady (2020) også noterer. Søkende hjælper søkende med at komme til Danmark og slår sig ned tæt på hinanden. Det er også familien, som er den helt centrale

sociale enhed, hvor det meste af fritiden bruges, ifølge spørgeskemaundersøgelsen. Dette adskiller sig ikke fra typiske danske familier, hvorfor nogle af de udfordringer og muligheder, som kirkelige aktiviteter møder med danske børnefamilier, går igen med rumænske.

Det betyder, at nogle af de muligheder og gode erfaringer, som folkekirken har med danske familier, burde kunne overføres til rumænske familier. Denne familiestruktur hos rumænske migranter betyder, at aktiviteter i fritiden bør være familieorienterede og -venlige. Familiestrukturen betyder, at relationer skabt med enkelte rumænere hurtigere kan føres videre til deres familie, eks. når kulturelle eller sprogorienterede aktiviteter skal afholdes. Enkelte rumænere kan fungere som brobyggere ind i deres eget familiemæssige bagland.

Det skal bemærkes, at en minoritet er unge mænd, som muligvis er her alene uden familie, idet de ikke har stiftet en sådan. Denne gruppe er meget motiveret for aktiviteter uden for hjemmet, men har andre behov og ønsker end familierne.

Kirkerne

En del af de rumænske migranter har en tæt forbindelse til de ortodokse kirker og anvender dem i høj grad. Dette skaber et naturligt udgangspunkt for aktiviteter i samarbejde med rumænske kirker – både evangeliske og ortodokse. De to typer af kirkegrupperinger kræver nok forskellige aktiviteter, men er oplagte samarbejdspartnere og mødesteder med rumænerne. Kirkerne oplever på den ene eller den anden måde mange praktiske udfordringer, som folkekirken og folkekirkepræster kan være behjælpelige med. Dette er muligheder for relationsdannelse og -styrkelse.

Ressourcepersoner og centre i migrantgruppen

Udgangspunktet for at bygge varige relationer og aktiviteter er ressourcepersoner og centre både blandt rumænerne og de institutioner, arbejdspladser mv., som de indgår et samarbejde med. Dette er et nødvendigt udgangspunkt og det helt afgørende punkt i etableringen af succesfulde aktiviteter, der skal fungere på sigt. Dette udgangspunkt kan sagtens være

enkeltpersoner, ildsjæle, men dette gør aktiviteterne afhængige af deres tilstedeværelse og engagement. Et andet udgangspunkt er institutioner, hvor relationen indlejres som en institutionel funktion, der skal bære videre, uagtet hvem som udfører funktionen.

Dette er en relativ teoretisk øvelse, når det kommer til rumænske migranter, idet store, stabile og stærke institutioner ikke er bygget i Danmark med udgangspunkt i rumænske fællesskaber. Det peger dog på, at muligheden for varige og dybe samarbejder kræver opbygning af rumænske fællesskaber som eks. de evangelikale kirker eller de ortodokse kirker. I styrkelsen af disse fællesskaber skabes et bedre udgangspunkt for samarbejde og aktiviteter på sigt. Der er en tydelig mulighed for at bidrage til denne opbygning og dermed allerede indlejre samarbejdet i selve fællesskabets udgangspunkt.

Den mindre teoretiske og mere langsigtede øvelse er at identificere og bygge relationer til de ressourcepersoner, som allerede nu er i de rumænske minoriteter. Dette er måske ikke lige så stærke udgangspunkter for langsigtede aktiviteter, men skaber en grobund. Det afgørende er her identificering og ikke mindst relationskabelsen, som kræver gensidig nysgerrighed, respekt og en vis personlig kemi. Disse ressourcepersoner udgør muligheder og styrker i opbyggelsen af aktiviteter. Aktiveringen af dem kan være afgørende for at skabe succesfulde aktiviteter, hvorfor det kan være nødvendigt, at ressourcepersonerne tildeles og tager en mere central (evt. aflønnet) rolle. Dette gælder måske særligt med hensyn til kulturelle og sproglige aktiviteter, der kræver en højere grad af involvering og inddragelse af rumænere og måske i mindre grad for andre aktiviteter.

Ressourcepersoner og centre i samfundet

Det afgørende led er ressourcecentre og -personer i lokalsamfundet og dets fællesskaber. Lokalsamfundets fællesskaber skal udbyde og skabe aktiviteterne. Det gør sig igen gældende, at institutionsforankrede relationer kan være mere langsigtede, da de beror på institutionen fremfor enkeltpersoner. Det danske samfund har en bred vifte af institutioner, hvis samarbejder og aktiviteter kan udbygges. Det afgørende princip her er at matche aktiviteter, målgruppe mv. med de organisationer, som har interesse og

motivation for at deltage. Indgangsvinklen er her et match mellem interesser og muligheder.

Eksempelvis er brancheorganisationer måske mere interesserede i samarbejde omkring kulturelle og sproglige aktiviteter, der giver deres medarbejdere et nyt socialt fællesskab og sproglige kompetencer. Det er – igen som et eksempel – måske særligt relevant for landbrugssektoren omkring Borris og landbrugsskolen samme sted, hvor sprogcafeer og kulturelle arrangementer kan ske i et samarbejde mellem dem og folkekirken, idet deres elever og medarbejdere på den måde udgør et naturligt udgangspunkt for aktiviteterne. Det samme vil eks. gælde for SOSU-uddannelserne, der kan have behov for dansk sprog- og kulturforståelse for rumænske og østeuropæiske migranter, hvorfor et samarbejde om det er muligt.

Der er et stort potentiale i private og offentlige samarbejder, som tager udgangspunkt i der, hvor rumænske migranter allerede er til stede. Deltagerne til aktiviteterne er der allerede, hvorfor deres deltagelse er en mindre udfordring. Dette giver mulighed for, at kirkelige organisationer og menigheder lettere kan skabe kontakt og samarbejde og derved iværksætte eksempelvis et diakonalt engagement. Det er oplagt at tænke ud fra eksisterende centre for aktiviteter, nemlig der, hvor de mennesker, som, man ønsker, skal deltage, allerede har deres hverdag. Derved er 'omkostningerne' ved at deltage lavest mulige.

Et andet centralt center for samspil og et mere generelt ressourcecenter er samspillet mellem skoler, børnehaver og folkekirke. Her er der igen et naturligt mødested og et ofte allerede eksisterende samarbejde omkring forskellige aktiviteter, såsom jul, konfirmation eller mini-konfirmation. Potentialet er størst de steder, hvor man allerede har et stærkt og velfungerende samarbejde, og hvor koncentrationen af rumænske migranter er høj.

Den lokale folkekirkepræst og menigheden er i sig selv også et ressourcecenter. Det skal dog ikke undervurderes, at dette ressourcecenter er afhængig af intern enighed og opbakning om aktiviteterne. Der er nødt til at være en kirkelig forankring og forståelse internt, hvis præsten eller menigheden aktivt skal gå ind i relationsskabelse med rumænske migranter.

Social sammenhængskraft i lokale samfund – veje til etableringen

I følgende afsnit vil et udvalg af europæiske initiativer til at skabe social sammenhængskraft mellem migranter og et mindre lokalsamfund beskrives. Disse eksempler kan tjene som inspiration til, hvordan den central- og østeuropæiske befolkningsgruppe på landet kan mødes.

Open Skåne – og dialog

Et eksempel på et privat-offentligt partnerskab med centrale religiøse aktører, virksomheder og myndigheder er Open Skåne. Projektets primære formål var at skabe netværk, dialog og aktiviteter, der skulle sikre en yderligere integration og social sammenhængskraft i Skåne-området (både byer og landdistrikter).

Dette privat-offentlige samarbejde var i perioden 2014-18 baseret på tre redskaber: 1) åbne samtalesteder og samtalegrupper, 2) lokale festivaler og arrangementer og 3) en ”tænketank” som et mødested mellem alle partnere til at udveksle ideer og perspektiver.

Denne type af aktivitet og partnerskab er særligt egnet til aktivering af flere partnere i et lokalsamfund. Udfordringen er, at den kræver min. en fuldtidsmedarbejder til at drive projektet og dets aktiviteter. Det kræver også aktiv involvering fra mange forskellige aktører, der skal prioritere arbejdet.

Konstruktionen er dog oplagt som en model mellem stift, kommune, erhvervsforeninger m.fl. lokalt, hvorfor den anbefales som model for de tre førstnævnte partnerskaber under anbefaling 1.

Se mere her: <https://www.openskane.se/>

Lokale venskabsforeninger

I kølvandet på den syriske migration blev der dannet en række lokale velkomstforeninger i flere lokalsamfund i Europa. Disse organisationer er stort set alle græsrodsorganisationer, hvis eneste formål er at tage imod migranter og hjælpe dem til rette i deres nye samfund.

Denne lokalt baserede græsrodsstruktur har i en række europæiske lande præster som primære drivkræfter. Modellen kan derfor være anvendelig som organisationsstruktur for arbejdet med østeuropæiske migranter og skaleres i forhold til sognets kræfter og ressourcer.

En lokal forening består af de frivillige, der er til stede i lokalområdet, og som går sammen med kirken, skolen og evt. private virksomheder om aktiviteter rettet mod nytilkomne migranter.

Organiseringen kan være løs og græsrodsorienteret, men kræver en mindre gruppe af personer med tid og ressourcer. Fordelen er, at denne type foreninger er lette at sætte op og drive – ulempen er, at de kræver en kerne af frivillige.

I flere franske lokalområder tager foreninger af denne type sig af alt fra husning, juridisk og mere uformel rådgivning til løbende daglig hjælp til migranter. Ordningen går via et 'makkerskab' eller 'venskab' mellem en lokal og en nytilkommet familie, som den lokale hjælper. I det franske tilfælde betyder det, at der er en meget tæt relation mellem migrantfamilien og den lokale familie.

Dette kan tilpasses en dansk kontekst, hvor relationen måske ikke behøver være lige så tæt. Denne 'følge-model' kan bestå af trin, såsom 1) indledende kontakt til nyankommne, 2) udpegning af deres kontaktperson, der ugentligt følger op på familiens situation og hjælper med lokalt kendskab (børnehaver, skoler, indkøbssteder osv.) og 3) løbende kontakt og dialog efter en indledende periode.

Disse lokalforeninger kan udgøre centeret for andre aktiviteter, såsom sprogcafeer, kulturfestivaler eller andet.

Danske eksempler

To historier går igen i danskeres møde med rumænere. Det ene er historien om Vestjyllands bedste rumænske kassemedarbejder, der også er en del af det lokale menighedsråd. Den anden handler om 3F's arbejde med rumænere i Nordjylland, særligt Skagen, hvor det er lykket lokale og rumænere at skabe tæt kontakt til de nyankommne gennem opsøgende arbejde. Disse historier handler begge om at identificere og hjælpe rumænske resourcepersoner og brobyggere i deres arbejde. Det er med andre ord ikke

alene dansktalende, som skal stå med opgaverne for at danne fællesskaber med rumænere og østeuropæere.

Indre Mission Harboøre

Et eksempel på en sprogcafe kan findes i Harboøre, hvor de hurtigt har fået erfaringer med en sprogcafe for østeuropæere i det lokale missionshus. Her mødes man hver 14. dag på et fast tidspunkt for at snakke på dansk. Initiativet er lokalt, simpelt i sin opsætning og overkommeligt.

Isenvad-modellen

Den lokale folkekirkepræst i Isenvad, Karin E. A. Vestergaard, har gennem en årrække haft en tæt dialog med den lokale ortodokse præst og hans kone, der købte missionshuset over for kirken. Den tætte dialog, kaffemøder og løbende kontakt har medført en grundlæggende personlig forståelse mellem de to. Dette er et helt lavpraktisk mellemkirkeligt arbejde baseret på gensidig respekt og ligeværdighed.

Denne model er baggrund for anbefalingen om makker-præster som et forsøg på at danne flere af disse uformelle relationer.

Brandstrups Fix a Bike-projekt

I Brandstrup nær Viborg igangsatte man et projekt for migranter, der gik ud på at give dem adgang til cykler, cykelundervisning og reparationer af cykler. Dette cykel-projekt udviklede sig efterhånden til også at være lektiecafe, søndagsskole, sprogskole og fodboldskole. Det er et godt eksempel på, hvordan man kan starte med et lille og konkret projekt om at skabe et fælles mødested, som på sigt kan udvikle sig til et lokalt mødested på tværs af religiøse og kulturelle skel.

Dette er en model, som kan genbruges, når lokale initiativer skal udformes.

Kapitel 7: anbefalinger - veje mod nye lokale løsninger og mødesteder

Konklusionen i denne rapport er, at der er en stigende central- og østeuropæisk og særligt rumænsk befolkningsgruppe i jyske landdistrikter. Denne befolkningsgruppe har en række udfordringer og behov, som er beskrevet i kapitel 5, men også muligheder og styrker, som er beskrevet i kapitel 6.

Migrationen er et udslag af et match mellem arbejdsgiveres ønske om arbejdskraft og rumænske arbejdstagers ønske om et job. Dette match har først og fremmest været økonomisk. I takt med at dette behov er løst, bliver en række sociale og kulturelle behov mere udtalte for migranterne, ligesom kommuner og virksomheder er interesserede i at fastholde arbejdskraften og borgerne, så de fortsat bidrager til deres lokalsamfund. Folkekirkernes umiddelbare udfordring og aktie i dette samspil i landdistrikterne bliver, at en voksende del af lokalbefolkningen tilhører en anden kulturgruppe, der ikke nødvendigvis indgår direkte i det tidligere dominerende kirkelige og lokale fællesskab. De historiske lokale og kirkelige fællesskaber trues samtidigt af fraflytning og en skiftende aldersdemografi.

Et centralt tema er altså, over tid, en forskydning fra umiddelbare økonomiske behov hos både virksomheder og migranter henimod mere sociale, kulturelle og kirkelige behov. Det kan karakteriseres som en forsinket integrationsproces i landdistrikterne, hvor integrationen først begynder at tage fat efter en årrække, hvor migranten har været i arbejde. Behovet for at deltage og blive en del af samfundet i bredere forstand synes at indtræffe hos migranterne, når de beslutter sig for at blive permanente borgere og dermed en fastboende minoritet i Danmark. Overgangen fra migrant til minoritet synes at kunne aflæses socialt og økonomisk, idet migranterne

søger mod mere faste jobs med mere almindelige arbejdstider, samtidig med at deres familie slår sig ned, der kommer børn til, de får bil, samt de køber hus.

Der er problemstillinger knyttet til tilværelsen som migrant, men i lige så høj grad til overgangen fra migrant til minoritet.

Hovedanbefaling

Hovedanbefalingen til Viborg, Ribe og Haderslev Stift, Samvirkende Menighedsplejer og Folkekirkens mellemkirkelige Råd er at undersøge mulighederne for at iværksætte strategiske samarbejder med offentlige og private partnere. Samarbejdet skal have til formål at igangsætte fælles initiativer rettet mod udvalgte indsatsområder, såsom landbruget, velfærdsuddannelserne og store infrastrukturprojekter i Danmark.

Initiativerne bør være målrettede og prioriterede rumænske og central- og østeuropæiske migranter, der ønsker at blive en del af danske fællesskaber og lære dansk.

Det er oplagt, at andre stifter deltager i disse strategiske partnerskaber.

Disse partnerskaber bør fokusere på aktiviteter og initiativer for arbejdsmigranter, der er i en transition fra migrant til minoritet, idet det er her, at de selv er mest motiverede for at bidrage og blive en del af det danske samfund. Indsatsområder bør prioriteres til aktiviteter, der bedst matcher denne målgruppe, dens udfordringer og behov. Prioriteringen af initiativer bør være strategisk matchet med målgruppen.

Det leder til næste del af anbefalingen, som er, at initiativerne skal målrettes til de udfordringer, som rumænerne og andre central- og østeuropæiske migranter oplever i denne forsinkede integration, og altså være dybt forbundet med migranternes og partnernes kerneformål og virksomhed, således de tjener de mest essentielle behov. Initiativerne bør udarbejdes i tæt samarbejde med migranterne og deres potentielle partnere, hvor der et sammenfald i interesser og motivation. Et eksempel er sprogcafeer i samarbejde med kommuner, virksomheder, menigheder og rumænere.

Projektgruppen anbefaler derfor, at Viborg, Haderslev og Ribe stifter sammen med Samvirkende Menighedsplejer og Folkekirkens mellemkirkelige Råd igangsætter fire projekter og partnerskaber, som er:

- A. Et partnerskab med landbrugets interesseorganisationer, virksomheder og uddannelsessteder om kultur- og sprogundervisning i jyske landdistrikter.
- B. Et partnerskab med en række jyske kommuner og uddannelsessteder om at udvikle særlige sprog- og kulturkurser til velfærdsuddannelser og velfærdsmedarbejdere, såsom SOSU'er, fra rumænske og central- og østeuropæiske lande.
- C. En styrket indsats i kirke-skole-samarbejdet i jyske landområder med fokus på rumænere, særligt i forbindelse med konfirmation og minikonfirmation. Et led i dette arbejde er velkomstinitiativer, dialogkaffe og informationsmateriale om konfirmationen på rumænsk.
- D. At folkekirken styrker indsatsen over for rumænske evangeliske og ortodokse kirker – både kirkeligt, diakonalt og socialt. Folkekirken bør udvise gæstfrihed og finde en måde at bygge relationer med disse nye religiøse fællesskaber på landet. Vi anbefaler særligt en præste-ordning, hvor enkelte præster får til opgave at opbygge en relation til deres ortodokse kolleger, såsom eksemplet med den ortodokse menighed i Isenvad og den lokale folkekirkepræst.

Pointen med disse fire konkrete initiativer er, at det er her, at der vurderes at være størst potentiale for at udvikle folkekirkens møde med central- og østeuropæere i krydsfeltet mellem myndigheder, skoler, arbejdsgivere og kirke. Dette kræver både økonomiske og menneskelige ressourcer, som bør allokeres til arbejdet.

Partnerskabet bør bygges på de gode erfaringer, som allerede er til stede i folkekirken, hvorfor anbefalingen er at bruge allerede velkendte modeller og løsninger. Et eksempel er Isenvad-modellen for lokalt gensidigt venskab mellem folkekirken og ortodokse menigheder eller de gode erfaringer, som man mange steder har gjort med sprogcafeer.

Anbefalinger til sogne

Det afgørende for at opbygge succesfulde initiativer og aktiviteter for folkekirkens møde med rumænere og andre central- og østeuropæiske migranter er, at formålet og målgruppen er tydelig, og dernæst at aktiviteterne tager udgangspunkt i målgruppens behov og daglige liv. Dette sker bedst i samarbejde med andre aktører på lokalt, kommunalt og regionalt plan.

Den lokale folkekirkepræst kan i samarbejde med borgerforeninger, erhvervsforeninger, skoler, sportsklubber og lokale virksomheder opbygge partnerskaber om eks. velkomstkomiteer eller venskabsforeninger. Udgangspunktet er her præsten, menigheden og de lokales kendskab til foreningerne og virksomhederne lokalt.

Anbefalingen er, at den lokale folkekirkemenighed og -præst prioriterer aktiviteter og partnerskaber, der passer bedst til den lokale virkelighed. Det kræver naturligvis et lokalt kendskab, som menigheden og præsten bør være garant for.

1. Mød central- og østeuropæiske migranter der, hvor de allerede er i skoler, dagtilbud, arbejdspladser mv.
2. Inviter til dialog-’kaffe’ og undersøg migranternes behov.

De gruppeinterviews, der blev gennemført i forbindelse med dette projekt, har vist sig at være et oplagt udgangspunkt for dialog og klarlægning af behov og muligheder hos rumænske migranter. Det anbefales derfor, at præster og menigheder, som vil arbejde med østeuropæiske migranter, inviterer migranterne til dialogkaffe i små grupper, hvor formålet kort er at lære dem at kende og give dem en uformel kontakt til deres lokale sognepræst.

Dette kan ske i samarbejde med eks. virksomheder, børnehaver eller skoler. I en folkeskole, hvor der er optaget en række rumænske elever i et givent skoleår, kan man invitere til et sådant dialogmøde, hvor sportsklubben eller borgerforeningen også er til stede. Formålet er at skabe en tidlig og uformel kontakt, der gør det nemmere for rumænske tilflyttere på sigt at deltage i det lokale kirkelige eller foreningsmæssige liv.

Det kan også ske i samarbejde med virksomheder, hvor præsten inviteres ud til kaffe for at tage en snak med de nye østeuropæiske medarbejdere.

Dette skal ikke forveksles med missionsarbejde i form af proselytisme. Det handler om skabelse af tidlige kontakter og uformelle relationer, som på sigt kan være udgangspunkt for at invitere rumænere mere indenfor til andre aktiviteter.

3. Opbyg de tilbud, der passer til jeres lokalområde og dets ressourcer, såsom familietilbud, venskabsfamilier, velkomstkomiteer, ”reserve”-bedsteforældre, måltidsfællesskaber, cykel-fixer-shop mv.

Nogle landsbyer har allerede velkomstkomiteer, hvor tilflyttere mødes af det lokale foreningsliv. Disse foreninger bør styrkes eller opbygges i landsbyer, hvor man ønsker at inddrage østeuropæiske og rumænske migranter i landsbyens sociale liv.

Dette kan kombineres med oprettelsen af venskabsfamilier, der er en organiseret form for hjælp til nye tilflyttere, hvilket udfoldes mere herunder. En betydelig del af de rumænske familier, som ønsker at deltage mere i det danske samfund, og som er her mere permanent, er børnefamilier. Anbefalingen er at opbygge tilbud til østeuropæerne, som minder om de tilbud, der allerede findes til danske børnefamilier, men måske med udgangspunkt i deres rumænske baggrund og i samarbejde med flere institutioner. Dette kan eksempelvis være særlige rumænske minikonfirmand-tilbud med deres rumænske forældre, som ikke er fokuseret på den lutherske lære, men mere det fælles bibelske materiale, og at det også indeholder en social dimension og et fællesskab for de voksne.

Statistisk set vil der de kommende år komme flere rumænske børn født i Danmark til, hvorfor det giver mening at tænke dem ind i socialt og kirkeligt arbejde – eks. i samarbejde med de lokale sundhedsplejersker, der besøger familier med nyfødte. I flere rumænske familier er det almindeligt, at moren går hjemme de første år, hvor børnene er unge, hvis det økonomisk er muligt. Disse hjemmegående mødre kan tilbydes et socialt fællesskab i kirken sammen med andre. Dette kendes særligt i anglikanske kirker, hvor kirken også fungerer som mødested for hjemmegående, hvor børnene leger med jævnaldrende, mens forældrene socialiserer.

En udfordring ved begge typer af aktiviteter er dog, at transport kan være besværligt på landet, hvor afstandene måske kan være store. Det må man i videst muligt omfang være opmærksom på.

En kendt integrationsmodel fra Danmark og udlandet er venskabsfamilier, hvor en lokal person eller familie tager sig af en tilflyttende familie. Dette

kan formelt organiseres omkring menigheden eller beboerforeningen som et tilbud, man kan give rumænske tilflyttere efter indledende dialog.

Konceptet er simpelt, idet venskabsfamilien har til opgave at regelmæssigt besøge tilflytter-familien og forsøge at hjælpe dem med lavpraktiske ting fra alt til skole, adresseskift osv. Dette skaber en livslinje fra den tilflyttende familie til en dansktalende lokal, som de kan bruge til at navigere i det lokale samfund.

En af de mest udbredte typer af kulturelle og kirkelige aktiviteter i mødet med tilflyttere er måltidsfællesskaber. Disse bør styrkes og udbygges. Et opmærksomhedspunkt er dog, at der ikke skal komme overlappende måltidsfællesskaber i kommunalt, kirkeligt og det generelle foreningsliv. Undersøg derfor først eksisterende tilbud i lokalområdet. Dernæst kan tilbuddet tænkes sammen med andre aktiviteter og som et gensidigt et, hvor rumænerne også bidrager.

4. Start i det små med sociale eller kulturelle aktiviteter – gerne i samarbejde med migranterne.

De fælles mødesteder kan være udgangspunkt for kulturelle aktiviteter, der giver danskere kendskab til rumænere og omvendt. Det kan være udflugter til lokale mindesmærker, kirker eller oplæg om lokalhistorien. Omvendt er der ofte ressourcer i den rumænske tilflyttergruppe, som selv kan bidrage til disse begivenheder. I de forskellige interviews bag undersøgelsen deltog rumænske kirkesangere, ikonmalere og folkemusikere, som alle er oplagte bidragsydere til forskellige typer af kulturelle aktiviteter. Dette kan være i forskellig skala og indarbejdes i eks. sprogcafeer.

Et eksempel på denne type af aktiviteter er eks. en af Malmøs kirkers årlige afghaner-dag, der afholdes på en afghansk højtid, hvor afghanske migranter selv byder ind med musik, oplæg og mad. Det samme kan gøres med rumænere, eks. i samarbejde med en lokal rumænsk ortodoks kirke. Det behøves ikke begrænses til rumænere, men kan være et bredere arrangement, hvor eks. polske katolikker også bidrager.

5. Brug de samarbejder, som I allerede har med skoler, beboerforeninger mv. som mødesteder og partnere.

6. Organiser sprogcafeer.

Folkekirken har allerede gode erfaringer med at have sprogcafeer og sociale fællesskaber for internationale tilflyttere, hvilket kan udbredes til østeuropæerne. Det skal bemærkes, at en del rumænere pegede på, at det ikke nødvendigvis er sprogundervisning alene, som de mangler – men faktisk samtalepartnere.

Sprogcafeerne kan være sådanne mødesteder, hvor østeuropæerne og menigheden mødes til kaffe og en fællessnak på familievenlige tidspunkter. Cafeen kan holde oplæg om danske samfundsforhold, kirkelig og omvendt om rumænske forhold. De korte oplæg kan være udgangspunkt for samtaler mellem deltagerne på dansk. Cafeen kan have både et sprogligt, kulturelt og socialt formål.

I tillæg kan man have tilknyttede personer, der ved lidt om det kommunale system, skoler osv., så deltagende østeuropæere kan få hjælp til lavpraktiske spørgsmål fra alt til skolegang, tandlæge på folkeskolen, fagforeninger mv. Dette skaber både relationer og hjælper tilflyttere med at forstå det danske samfund.

Det er oplagt at tænke sprogcafeer i samarbejde med partnere – virksomheder, skoler og lokale sprogundervisningstilbud. Østeuropæiske tilflyttere kan eksempelvis henvises efter endt sprogforløb til disse sprogcafeer som et sted at øve sig på sit dansk i uformelle rammer. Cafeerne kan også holdes i samarbejde med en virksomhed, hvor eks. en mindre gruppe rumænske medarbejdere og lokale frivillige mødes til eftermiddagskaffe en fredag hver måned i arbejdstiden. Dette kunne organiseres i samarbejde med den lokale erhvervsforening. Den samme type af samarbejde kan gøre sig gældende med skolen, hvor oplæggene måske handler mere om, hvad en dansk folkeskole er mv.

7. Vær opmærksom på mødet med migranterne i skolesammenhæng (særligt konfirmation) eller ved registrering af nyfødte som anledning til dialog.

Mange central- og østeuropæiske migranter møder først folkekirken i sammenhæng med skolen og ved registrering af afdøde eller nyfødte. Lokale præster bør være opmærksomme på disse første mødesituationer og anvende dem til at bygge bro. Det betyder ikke, at man skal have en kultur-samtale oven i en begravelsessamtale, men at begravelsen og kontakten skal følges op via. eks. et senere hjemmebesøg.

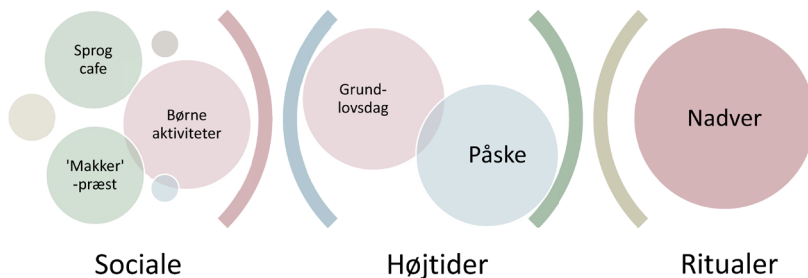
Anbefalingen er også, at der sættes særligt ind over for central- og østeuropæiske migranter i forbindelse med konfirmation via eks. rumænsk informationsmateriale eller særlige invitationer til forældreaften/infoaften for forældre med anden national baggrund end dansk.

8. Udbyg kulturel udveksling i forbindelse med højtider, såsom Grundlovsdag m.fl.

Den ortodokse kirkekalender er anderledes end den danske, men indeholder mange af de samme højtider. Et muligt mødested og center for kulturel udveksling kan være i forbindelse med disse højtider, eks. Skt. Hans (Johannes Døberens festdag), påske og ægmaling, fastelavn (begyndelsen på fasten), Grundlovsdag mv.

Disse dage udgør et mere kulturelt neutralt punkt for fælles fejring, hvor de fælleskirkelige elementer enten er stærke, såsom i påsken, eller mindre vigtige, såsom ved Grundlovsdag. Formålet her er mere en kulturel udveksling end fælles kirkelig handling. Det må anses som et første skridt i opbygningen af varige relationer. En tommelfingerregel er, at det er bedre at begynde med små sociale aktiviteter for så at bevæge sig over mod andre. Inviter eks. rumænere eller den ortodokse menighed til Grundlovsdag med foredrag om dagens betydning eller fastelavn for danske og rumænske børnefamilier.

Aktiviteterne kan opfattes som et spektrum som illustreret herunder, hvor de mest oplagte aktiviteter først er de sociale og så på sigt højtider, hvori- mod de rituelle, såsom fælles nadver, er langt mindre realistiske med ortodokse rumænere.

Figur 19: Spektrum af aktiviteter fra rent sociale over højtider til kirkelige ritualer.

Anbefalinger til provstier og stifter

Provstierne og stifternes opgave er først og fremmest at sikre en koordinering af lokale initiativer såvel som at understøtte det lokale arbejde via partnerskaber.

1. Prioriter og understøt sogne, hvor der er ressourcer, vilje og interesse i mødet med central- og østeuropæiske migranter.
2. Indgå samarbejde med kommuner, virksomheder, interesseorganisationer for at undgå overlap i aktiviteter.

Det er oplagt at forsøge at indgå fælles partnerskaber med de relevante kommuner og interesseorganisationer om de indsatser, som prioriteres lokalt.

3. Styrk indsatsen med offentlige uddannelsessteder.

Der er ved at blive uddannet en østeuropæisk og særligt rumænsktalende arbejdsstyrke på en række velfærdsuddannelser. Disse medarbejdere har brug for både sociale og sproglige kompetencer, som folkekirken kan bidrage med.

På stiftsplan bør der arbejdes for et tættere samarbejde med både kommune og voksenuddannelser, så central- og østeuropæere herigennem præsenteres for eks. folkekirken, dansk kultur og sprog. Dette kan også være udgangspunkt for en startende dialog med eks. SOSU'er om, hvad de kan bruge den lokale præst til.

4. Opbyg en makker-præste-ordning, som indgangsportal for nytilkomne evangeliske, ortodokse og katolske præster.

Makkerskabet mellem Isenvads rumænsk-ortodokse menighed og Ikast-Faurholt Sogn er et godt eksempel på, hvordan en folkekirkepræst og en rumænsk ortodoks præst opbygger et venskab med og forståelse for hinanden på et lokalt og praktisk niveau. Denne Isenvad-model bør udbredes til stifterne mere systematisk som en slags makker-præste-ordning. Stiftterne kan udpege præster, der kan være makkere til de rumænske ortodokse og evangeliske præster. Dette kræver folkekirkepræster, der har mod på og lyst til at indgå og skabe relationer med rumænerne.

Samarbejdet bør være uformelt og primært bestå af en gæstfrihed, hvor den danske præst selv er opsøgende og spørgende i forhold til, om de kan bidrage og hjælpe deres ”makker”. Det kan danne udgangspunkt for en bedre lokal forståelse mellem partnerne og bane vejen for eksempelvis kulturelle arrangementer.

Det giver samtidig den rumænske præst en indgang, hvis der opstår udfordringer med begravelse eller andre kirkelige handlinger, som har en civilretlig betydning.

På stiftsniveau giver dette partnerskab mulighed for, at hospitalspræster og fængselspræster bedre kan finde rumænske evangeliske og ortodokse præster, hvis de møder mennesker med det behov.

5. Styrk samarbejdet med de forskellige rumænske evangeliske menigheder.

En signifikant, men overset, gruppe rumænere er de evangeliske og neo-protestantiske kirker. Det anbefales, at Folkekirkens mellemkirkelige Råd og stifterne igangsætter en indsats for en tættere kontakt med dem, så de, hvis de ønsker det, kan få en plads i folkekirken.

Det er uklart, hvor stor udbredelsen er, men en kortlægning af den rumænsk-evangeliske minoritet og et øget samarbejde med dem kan være en faktor i en tættere forbindelse mellem folkekirken og rumænerne mere generelt. Et sådant samarbejde kan på sigt også have betydning for andre aktiviteter. Denne gruppe kunne rumme ressourcepersoner med sproglige kompetencer, som kan bidrage med udviklingen af eks. sprogcafeer.

Anbefalingen er, at dette område for samarbejde prioriteres.

6. Find og hjælp lokale brobyggere i sognene og blandt migranterne.

Der er ressourcepersoner blandt rumænerne, både ortodokse og evangeliske, som har et stærkt netværk, personlige ressourcer og er villige til at bidrage. Det er afgørende at danne relationer til dem for migrantpræster og medarbejdere, som skal arbejde med folkekirkens relation til central- og østeuropæere. Disse brobyggere skal hjælpes og styrkes, så de mere aktivt kan bidrage til aktiviteterne. Det behøver ikke være i det store, men kan starte med mindre fælles opgaver.

7. Efteruddan præster og medarbejdere med kultur- og integrationskurser om østeuropæiske migranter (særligt polske, rumænske og ukrainske).

Det er afgørende, at præster og andre kirkelige medarbejdere efter- og videreuddannes, så de er klædt på til mødet med central- og østeuropæiske migranter. Dette er dog en fælles folkekirkelig opgave, men stiftet og provstiet er de rette til at vurdere, hvordan deres egne medarbejdere kan deltage i et sådant forløb.

8. Opbyg en kommunikationsvej mellem hospitals-, fængselspræster mv. og ortodokse præster.

Makker-præste-ordningen bør udbygges, så folkekirkens hospitalspræster, fængselspræster, funktionspræster m.fl. ved, hvem i stiftet de skal kontakte, hvis en patient eller indsat har brug for en ortodoks præst. Dette vil sikre mere direkte adgang til sjælesørgisk tilbud til rumænere i Danmark.

Anbefalinger til folkekirken på nationalt niveau

1. Formuler et ”gæstfrihedsbud” for folkekirkens møde med central- og østeuropæiske migranter og deres kirker.

Der er en uklarhed i folkekirken omkring, hvad kirkens rolle, ansvar og forhold er til de nyankomne migrant- og minoritetskirker. I svensk og engelsk sammenhæng har majoritetskirkerne formuleret en klar gæstfrihedspolitik, hvor majoritetskirken drager omsorg for de nye minoritetskirker. Folkekirken opfordres til at gøre på samme måde for at klarlægge, hvad gæstfriheden betyder og ikke betyder mellem kirkerne.

2. Styrk kommunikationen (på rumænsk og polsk) om konfirmationen og udvikl materiale til dette for sogne med stor koncentration af disse sproggrupper.

Et afgørende mødested mellem rumænere og folkekirken er i folkeskolen i konfirmationsalderen. Der bør udvikles introduktions- og informationsmateriale på rumænsk om konfirmationen, og der bør arbejdes mere systematisk med, hvordan den øgede østkirkelige tilstedeværelse i konfirmationsklasser håndteres pædagogisk.

3. Formuler en kortfattet opsamling om ortodoks-luthersk dialog til præster.

Der er en tydelig uklarhed for både ortodokse og lutherske præster i forhold til, hvor grænserne kirkeligt går mellem dem, og hvilke grænser der i forhold til eks. dåb af hinandens medlemmer. Dette er ikke et simpelt emne og spørgsmål, men der bør arbejdes på en kort introduktion til folkekirkernes præster, hvor de dogmatiske og rituelle fællestræk mellem de ortodokse og lutherske kirker gennemgås. I samme infomateriale kan det trækkes op, hvor kirkerne adskiller sig fra hinanden, eks. ved nadverfejring.

4. Udbyg netværk for folkekirkens medarbejdere i mødet med østeuropæere.

De folkekirkelige medarbejdere, som efteruddannes, og som arbejder med østeuropæere, bør på stifts- og landsplan organiseres bedre, så de kan erfaringsudveksle og opbygge et samlet netværk inden for folkekirken. Dette kan være organiseret omkring stiftsudvalgene og via dem i Folkekirkens mellemkirkelige Råd.

5. Understøt efter- og videreuddannelse af medarbejdere i folkekirken i mødet med østeuropæiske migranter (særligt polske, rumænske og ukrainske).

Danske folkekirkeprester og andre medarbejdere i folkekirken har meget lidt kendskab til både østkirkelige og katolske kirker i Østeuropa samt den tæt forbundne kultur. Derfor bør de, som skal arbejde med området, efteruddannes, så de har et bedre udgangspunkt for arbejdet.

6. Arbejd for et fælles østkirkeligt udvalg med deltagelse af alle danske ortodokse kirker.

Der er fordomme og forvirring i forholdet mellem folkekirken og de ortodokse og orientalske kirker. Det foreslås derfor efter tysk, norsk og særligt fransk forbillede, at østkirkerne tilbydes mulighed for at danne et fælles dansk råd for østkirker, hvor de selv og i dialog med folkekirken drøfter sager, der vedrører dem. Dette udvalg kan oprettes og understøttes i regi af Danske Kirkers Råd eller et andet relevant organ. Dette giver samtidig lejlighed til en dansk kirkelig dialog med ortodokse om snitflader i forbindelse med eks. begravelse.

7. Arbejd for øget mulighed for østkirkelige præsters efter-og videreuddannelse, herunder danske kulturkurser.

Mange rumænske præster har modtaget omfattende undervisning i hjemlandet og synes at have et ønske og behov for teologisk udvikling og personligt bedre kendskab til danske forhold. Dette burde tilbydes dem fra kirkeligt eller offentligt hold, idet præsterne er centrale brobyggere for migranterne. Den teologiske del bør folkekirken ikke stå for, men der findes dansksprogede ortodokse præster og ortodokst materiale, som kan spille en rolle i denne videreudvikling og stabilisering af de ortodokse kirker i Danmark. Dette er lige så meget en social- og integrationsindsats, idet styrkede ortodokse kirker vil betyde styrkede fællesskaber for de rumænske migranter m.fl.

8. Arbejd for en bedre godkendelsesprocedure for ortodokse kirker.

I arbejdet med de ortodokse kirker er vi blevet opmærksomme på meget lange behandlingstider for de ortodokse kirkers formelle godkendelse som trossamfund. Dette er uhensigtsmæssigt og sinker deres stabilisering og potentielle deltagelse i det danske samfund. Dette bør kunne gøres mere simpelt, især idet der her ikke er tale om nye kirker, men mere nye administrative enheder inden for den samme kirkefamilie. Vurderingen bør derfor være mere en sagsbehandling af, om de organisatorisk lever op til reglerne end af deres indholdsmæssige kirkelige grundlag, især for dem, der allerede er anerkendt i variationer i Danmark eller de andre nordiske lande.

9. Arbejd for bedre nationale begravelsesmuligheder for østkirker.

På nuværende tidspunkt er der to afsnit på danske kirkegårde (Vestre Kirkegaard i Aarhus og København), der er til østkirkelige – foruden fire andre kendte russiske gravsteder i København. Østkirkelige begravelsesriter kræver plads og ideelt set eget kapel og kirkelige markeringer. Dette er ikke til stede i Danmark. Mange ortodokse rumænere lade sig nøjes med de tilbud, som de får lokalt, især da dødstallet er meget lavt, og begravelser derfor er en sjældenhed. Det må dog forudses, at problemstillingen vil blive mere og mere hyppig, hvorfor der allerede nu bør arbejdes på at finde løsninger og plads til alle østkirkelige retninger (også orientalske kristne).

Anbefalinger til andre aktører (kommuner, virksomheder mf.)

Central- og østeuropæisk arbejdskraft er for en række erhverv i industrien, servicevirksomhederne, transportsektoren, fiskeriet og landbruget helt essentiel. Kommuner, staten og private interesseorganisationer kan arbejde mere systematisk med både rekrutteringen af denne type medarbejdere, hvilket også sker via uddannelsessteder og udveksling, men særligt sætte ind for at fastholde allerede eksisterende medarbejdere.

Offentlige myndigheder og private virksomhederne bør prioritere initiativer til tiltrækning og fastholdelse af central- og østeuropæisk arbejdskraft, hvis de fortsat ønsker at rekruttere fra denne arbejdsstyrke.

Offentlige og private organisationer kan oplagt indgå samarbejder med folkekirken, idet der er et sammenfald af interesse og en komplement af potentiale og kompetencer.

Virksomhedernes perspektiver på kulturmødet

Østeuropæisk arbejdskraft er for en række erhverv i industrien, servicevirksomhederne, transportsektoren og landbruget helt essentiel. Interesseorganisationerne kan arbejde mere systematisk med både rekrutteringen, hvilket også sker via uddannelsessteder og udveksling, men særligt fastholdelsen af allerede eksisterende medarbejdere.

Det anbefales virksomhederne og deres interesseorganisationer at indgå samarbejder med folkekirken og kommunale aktører på dette område, idet der er et sammenfald af interesse og en komplement af potentiale og kompetencer. Folkekirken kan bidrage med at løse nogle af de udfordringer, som Lovelady (2020) har påpeget, og som vil give virksomhedernes medarbejdere bedre sproglige og kulturelle kompetencer, så de fastholdes og udvikles i deres arbejdsliv.

Dette privat-kirkelige samarbejde er særligt oplagt på lokalt plan.

Kommunernes perspektiver på kulturmødet

Den samme motivation, som der er for virksomhederne, burde man finde kommunalt, særligt i jyske kommuner, hvor koncentrationen af østeuropæiske og rumænske migranter er stor.

Kommunerne kan strategisk arbejde med området, idet det kan sikre både arbejdskraft og beboere til ellers udfordrede områder. Dette kan eks. gøres mere systematisk i rekruttering til SOSU-uddannelse og -jobs. Kommunen har en potentiel samarbejdspartner i folkekirken og virksomheder, hvorfor partnerskaber burde kunne opstå, hvis de prioriteres.

Prioriteringen af tiltrækning og fastholdelse af østeuropæisk arbejdskraft kan også være på nationalt niveau som led i udbygning af arbejdsstyrken.

Potentiel indsats 1: Styrk muligheder og tilbud til østeuropæiske migranter som led i udviklingen af landdistrikter.

Der er tydeligt et ønske om og en motivation for mange østeuropæere og rumænere for at finde stabile arbejdsvilkår i Danmark, hvilket mange velfærdsjobs kan være. Rekruttering til disse jobs og uddannelser bør målrettes denne gruppe der, hvor der mangler arbejdskraft, evt. suppleret med en form for jobgaranti og voksenløn.

Potentiel indsats 2: Styrk rekrutteringen af østeuropæere til velfærdsuddannelser, hvor der er mangel på arbejdskraft.

Integrationen af rumænere på kommunalt plan er meget ujævn og i et system, der mest af alt virker til at arbejde med asylmigranter og ikke arbejdsmigranter. Dette område bør udvikles, evt. som et led i et mere strategisk arbejde med tiltrækning af østeuropæiske migranter.

Potentiel indsats 3: Styrk velkomstmuligheder for østeuropæiske migranter.

Vejen til tiltrækning, fastholdelse og integration i jyske landkommuner er via frivillige organisationer og kirken. Det anbefales, at kommuner styrker dette som led i et arbejde med tiltrækning og fastholdelse af rumænske migranter.

Potentiel indsats 4: Styrk frivillige organisationer.

Den voksende gruppe af rumænske børn i folkeskolen kan betyde, at flere kommuner står over for at skulle udbyde modersmålsundervisning på rumænsk. Der virker ikke til at være kapacitet eller kompetencer til dette. Dette bør være et kommunalt opmærksomhedspunkt, som kunne undgås, hvis de berørte kommuner allerede nu rekrutterede en medarbejder til at udvikle området for både børneundervisning og voksenundervisning, evt. som led i rumæneres danskundervisning. Dette kan blive et potentielt markedsføringsredskab for at tiltrække og fastholde rumænske migranter.

Opmærksomhedspunkt 1: Vær opmærksom på en voksende rumænsktalende minoritet og potentielle krav om modersmålsundervisning på rumænsk (BEK nr. 689 af 20/06/2014).

Statslige perspektiver på kulturmødet

I arbejdet med rumænske migranter i landdistrikter har vi bemærket en række nationale ”huller” på vejen i mødet mellem migranter og det danske samfund. Disse huller hænger i vores optik tæt sammen med, at disse migranter primært er arbejdsmigranter og ikke asylsøgere. Det nuværende integrationssystem virker til at være designet til at modtage asylsøgere, hvorfor den ”forsinkede” integration af arbejdsmigranter støder på uhensigtsmæssigheder. Herunder følger en række nationale opmærksomhedspunkter.

Nationalt opmærksomhedspunkt 1: Revider sprogundervisningstilbud.

Det er muligt at modtage sprogundervisning de første år, efter at man er ankommet til Danmark. Dette harmonerer meget lidt med at være arbejdsmigrant, hvor behovet for sprogkundskaber er kontinuerligt og for mange først virkelig opstår i overgangen fra migrant til permanent fastboende, hvilket ofte vil være omkring fem år efter ankomst.

Det anbefales derfor, at arbejdsmigranter har mulighed for sprogundervisning gerne op til seks år efter ankomst. Dette kan kobles til typen af deres opholdstilladelse, eller at de har haft indkomst i landet, så tilbuddet tilpasses arbejdsmigranternes forhold.

Samtidig bør der tages højde for, at disse migranter ofte har et fuldtidsjob og en familie, hvorfor et ordinært program med undervisning i dagtimer er meget svært foreneligt med deres daglige liv. Der bør derfor tænkes i mere fleksible tilbud, evt. i samarbejde med virksomheder og folkekirken, hvis man ønsker, at denne gruppe skal tage det danske sprog til sig. En mulighed er at tilbyde arbejdsmigranter sprogundervisning i deres arbejdstid, hvor virksomheden giver medarbejderne en time fri fra arbejde, mens det offentlige finansierer undervisningen.

Nationalt opmærksomhedspunkt 2: Tilbyd voksenløn til velfærdsuddannelser, hvor der er mangel på arbejdskraft.

Der er indikationer på et udbredt ønske og motivation blandt særligt rumænske kvinder om at uddanne sig på velfærdsuddannelser. Dette kan allerede ses på SOSU-uddannelsen. En forhindring, for at flere østeuropæere optages på velfærdsuddannelserne, er, at de ofte har en familie, som er svær at finansiere på SU. En løsning kan være at tilbyde flere muligheder for voksenløn og jobgaranti i samarbejde med kommunerne, så uddannelsesforløbet og det efterfølgende arbejdsliv kan tiltrække flere. Dette kan samtidig målrettes rumænere i Danmark.

Der er et tydeligt potentiale i allerede herboende rumænere, som kan afhjælpe manglen på arbejdskraft på en række velfærdsområder.

Nationalt opmærksomhedspunkt 3: Rumænsk arbejdskraft kan fortsat tiltrækkes, især hvis det strategisk prioriteres.

Der er fortsat et potentiale i at rekruttere central- og østeuropæiske migranter til arbejdsmarkedet i Danmark. Det var et gennemgående tema i gruppeinterviewene, at Danmark har et generelt godt ry blandt rumænske migranter og har været en topdestination for rumænske arbejdsmigranter, jf. OECD's tal. Dette kan strategisk udbygges, hvis Danmark fortsat ønsker at tiltrække arbejdskraft fra Rumænien. Interviewene viser, at de danske erhvervsuddannelser og professionshøjskoler har været en motor i dette. Et eksempel er landbrugsskolen i Borris, der via sit partnerskab med rumænske uddannelsessteder og tilbud om praktik har betydet, at Midt- og Vestjylland er et center for rumænsk arbejdsmigration.

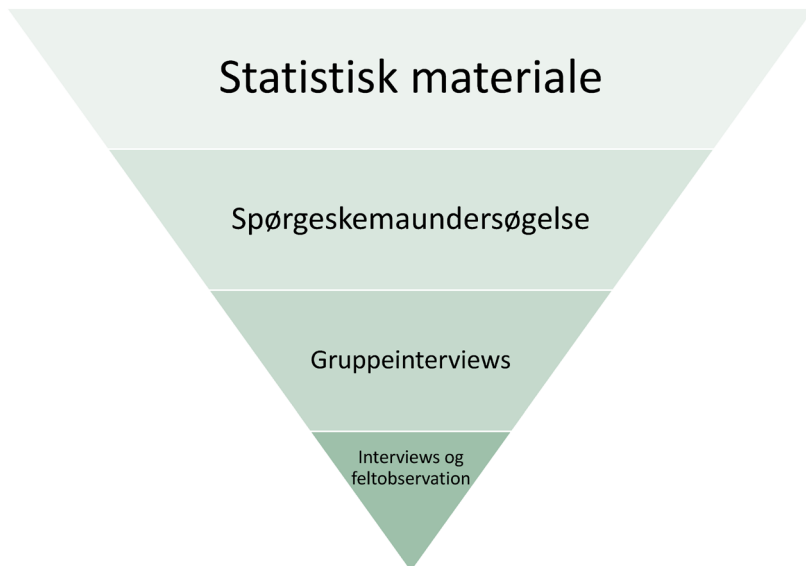
Det er naturligt og politisk valg, om en sådan arbejdsstyrke skal tiltrækkes, men muligheden er til stede.

Kapitel 8: Datagrundlag og metode bag rapporten

Rapporten er baseret på en række forskellige datakilder og forskellige metodiske arbejdsformer. I det følgende gennemgås disse datakilder, deres potentiale, de udfordringer, der er knyttet til dem, sammen med overvejelser om metode og validitet af rapportens konklusioner.

Figur 20 giver en oversigt over de fire primære datakilder til denne rapport. Den første er statistisk materiale fra Danmarks Statistik (DST). Dette data er dels trykket fra deres åbne databank og fra to særudtræk fra 2021. Dette statistiske materiale har givet nogle generelle statistiske beskrivelser af central- og østeuropæiske migranter generelt og rumænere mere specifikt og indgår primært i kapitel 2. Den næste datakilde er en spørgeskemaundersøgelse foretaget blandt rumænske migranter i jyske landdistrikter foretaget i perioden september-november 2021, som primært indgår i kapitel 3. Den tredje er gruppeinterviews med rumænske migranter i henholdsvis Ribe, Haderslev og Viborg Stift, som særligt indgår i kapitel 5-6. Den sidste datakilde er interviews, baggrundsinterviews og feltobservation fra efteråret 2021.

De forskellige datakilder gennemgås i detaljer herunder.

Figur 20: Oversigt over datakilder.

Statistisk materiale

Den primære statistiske datakilde er to dataudtræk fra Danmarks Statistik (herfra DST) og løbende brug af deres statistikbank. Det ene datasæt, der er trukket af DST, viser fordelingen af forskellige typer migranter på forskellige geografiske enheder (sogne, stifter osv.). Det andet datasæt indeholder koblinger mellem migranter og andre sociale data (børn mv.). Disse to datasæt giver sammenlagt et overordnet billede. Udfordringen ved disse datakilder er, at de kun viser de statistiske input. Dette er særligt en udfordring ved migration. Statsborgerskab og nationalitet er eksempelvis ikke nødvendigvis en retvisende refleksion af migranternes oprindelsesland, idet grænseområderne mellem Ukraine, Rumænien, Moldova, Polen og Belarus er mere fleksible og overlappende, end statistik giver udtryk for. Polske migranter kan for så vidt sagtens oprindeligt være fra de belarussiske grænseområder, ligesom rumænske migranter måske tilhører det rumænsktalende mindretal i Ukraine, hvilket diskuteres i detaljer i kapitel 2. Dette

har betydning for migranterne, deres netværk, deres traditioner mv., eks. hvornår de fejrer jul, hvorfor denne potentielle fejlkilde ikke er irrelevant for dette projekt, der netop adresserer migranternes kulturelle identitet. Denne fejlkilde kan betyde, at en signifikant del af de polske arbejdsmigranter eksempelvis kan vise sig ikke at være polske katolikker, men ukrainsk og polsk-talende medlemmer af unionskirken i Ukraine.

Sekundært er der en udfordring med opgørelsen af migranter baseret på permanente opholdstilladelser, arbejdstilladelser (EØS eller andre lande), uddannelsesophold m.fl., da disse forskellige veje til ophold måske nok reflekterer danske myndigheders registrering af migranter, men ikke migrant-’ruterne’ og migranternes perspektiver. Dette påvirker opgørelsen af antal migranter, idet opgørelsen kan tage udgangspunkt i permanente opholdstilladelser (minimum) eller alle typer af ophold (maksimum). Permanente opholdstilladelser viser østeuropæiske migranter, der opholder sig permanent, men disse kan for så vidt sagtens være gift med migranter i Danmark på uddannelsesophold eller nært beslægtet med migranter, der er her på korte arbejdstilladelser. I et lokalsamfund, hvor der måske bor en gruppe rumænske migranter, betyder det mindre, hvilken type tilladelser som de opholder sig på i Danmark. Dette adskiller sig signifikant for migranter fra ikke EØS-lande som Tyrkiet eller Eritrea, hvor mobiliteten er mindre pr. år med hjemlandet og flowet af migranter frem og tilbage mindre end eks. Rumænien, der er fokus her. Det rumænske flow af mennesker frem og tilbage mellem Danmark og Rumænien er mere fleksibelt og benytter flere ”ruter”. Et illustrativt eksempel er en rumænsk familie, der deltog i gruppeinterview 3. Familiens medlemmer var bosiddende i Danmark dels på uddannelsesophold, arbejdsophold, permanent ophold i Danmark og dels via permanent ophold i Italien. En del af familien var endvidere opvokset i Ukraine som en del af det rumænske mindretal. Denne familie på godt ti personer ville kun optræde som fire, hvis man alene så på danske permanente opholdstilladelser til rumænere – altså minimumsdefinitionen – hvorimod gruppen er oplevet som ti personer af deres lokalsamfund. Dette illustrerer, at de rumænske befolkningsgruppers tilstedeværelse er mere kompleks end det, statistikken kan vise, hvilket må antages at være et generelt træk for EØS-migranter (polke, litauiske mv.).

Derfor har jeg, når det er muligt, taget udgangspunkt i den maksimale opgørelse af central- og østeuropæiske migranter, idet dette viser den totale migration på et givet tidspunkt – uagtet at denne migration ikke er permanent. Derfor skal det totale antal migranter tages med dette forbehold in mente, da det viser både permanente og kortere arbejdsophold. DST opgørelse af migranter på geografiske områder er altså kun en minimumsopgørelse (permanent), som skønnes at være 10-25 pct. lavere i gennemsnit end den maksimale definition.

Endvidere kan DST's definitioner af herkomst og opsplitning af data på vestlige og ikkevestlige migranter diskuteres, hvilket det delvist er i kapitel 1.

Det statistiske materiale i denne rapport er behandlet i dialog med lektor i religionssociologi Brian Arly Jacobsen, Københavns Universitet. Sag-gau er dog alene ansvarlig for beregningerne.

Spørgeskamundersøgelse

Den sekundære datakilde er 90 spørgeskemabesvarelser, der er indsamlet blandt rumænske migranter i Jylland i efteråret 2021. Spørgeskemaet indeholder en række spørgsmål, der karakteriserer migranterne i yderligere detaljer, end det er muligt i det statiske datasæt fra DST. Spørgeskemabesvarelserne er alle udfyldt på papir og herefter indtastet af forfatteren. Besvarelserne er ikke nødvendigvis repræsentative for de rumænske migranter generelt (selv om både den kønslige og aldersmæssige repræsentation harmonerer), og samplingen har været ujævn via kontaktpersoners netværk. Jeg antager derfor, at datakilden primært viser holdningen blandt et udsnit af rumænske migranter med tilknytning til den ortodokse kirke i og omkring Viborg Stift, idet kontaktholden har været herfra, og stederne, hvor svarene er indsamlet, primært tilhører dette opland. Det skal samtidig bemærkes, at der kun er 90 besvarelser, hvorfor validiteten ikke er høj – m.a.o. skal man passe på med at generalisere resultaterne. Konklusionerne herfra må derfor antages at være indikationer på de ortodokse rumæners holdninger.

Gruppeinterviews og baggrundinterviews

Den 3. og 4. datakilde er fire gruppeinterviews, fem interviews og ti telefoninterviews. De fem gruppeinterviews har været foretaget i de tre stifter i oktober-december 2021 i en varierende sprogform (rumænsk, engelsk og dansk) med deltagelse af spørger, kontaktperson og 1-2 lokale repræsentanter fra stifterne. Deltagerne er inviteret via kontaktpersonen, der er ortodoks rumænsk præst, og har været fra lokalområdet. Der har været mellem 3-6 deltagere til hvert gruppeinterview i forskellige alderskategorier og køn. Interviewet har været gennemført som et semistruktureret interview og er efterfølgende transskriberet og anonymiseret. Data har efterfølgende været behandlet og analyseret. En række planlagte gruppeinterviews blev ikke gennemført grundet sygdom, covid-19-isolationer og generelle udfordringer med at få deltagere til at møde op fysisk. Det skal derfor bemærkes, at holdningerne, der kommer til syne i disse gruppeinterviews, må siges at reflektere de grupperinger i den rumænske befolkningsgruppe, der i højeste grad ønsker en dialog med det omkringliggende samfund, og som har en eller anden form for tilknytning til de rumænske ortodokse netværk i Danmark. Dette betyder omvendt, at gruppeinterviewene ikke nødvendigvis reflekterer hele målgruppen, især ikke evangeliske rumænere eller ikkerekreligiøse. Deltagerne i interviewene reflekterer dog til en vis grad den alders- og kønsmæssige sammensætning af den rumænske befolkningsgruppe, hvor yngre mennesker med børn (25-40 år) er overrepræsenteret.

De fem personinterviews er alle gennemført i landsbyen Gram i perioden slut oktober-start november 2021 og indgår i Gram-casen i kapitel 3, hvor de belyser lokalsamfundets kapacitet. Alle disse interviews har været gennemført på dansk ud fra en semistruktureret spørgeguide. Alle interviews er efterfølgende transskriberet og anonymiseret.

De ti telefoninterviews er gennemført til baggrundsinformation og anvendt sammen med en række uformelle samtaler med præster, interessenter, borgere med flere. Disse baggrundsinformationer er ikke samlet videnskabeligt og indgår ikke som direkte datakilde, men har været anvendt til at danne en fornemmelse for problemfelter og mulige løsninger. Disse informationer er ikke anvendt i kapitel 2-4, som udelukkende baserer sig

på ovenstående tre mere valide datakilder. Baggrundsinformationerne indgår derimod i kapitel 5-7, der bevæger sig ud over, hvad der er evidens og validitet for og bevæger sig ind på et rådgivende niveau.

Metode og analysegreb

Analysen er formet efter tre analytiske design. Det første design er en almindelig statistik analyse, der sigter på at beskrive den primære målgruppes demografi og sociokulturelle beskaffenhed (alder, køn, uddannelse, migrationsform m.fl.). Det andet design består af en variationsanalyse i de semistrukturerede gruppeinterviews, semistrukturerede spørgeskemaundersøgelser og semistrukturerede interviews. Data fra det andet analysedesign er herpå analyseret via en SWOT-analyse. SWOT-analysen er et strategisk koncept, hvis formål er at se på de primære målgruppers behov formuleret via en matrice, der ser på styrker (S), svagheder/mangler (W), muligheder (O) og potentielle faldgruber (T).

SWOT-analysen udgør grundlaget for en behovsanalyse, der er centeret for undersøgelsen (kap. 6-7) og er på baggrund af resultater fra de ovenstående analyser et forsøg på at besvare kvalitativt, hvad den primære målgruppes behov er – med inddragelse af overvejelser om, hvilke faktorer der påvirker behovet, og hvilke typer af aktiviteter der kan opfylde behovet, herunder evt. muligheder og mangler for at løse behovet i forlængelse af SWOT-analysen. Denne analyse er baggrunden for kapitel 7 og anbefalingerne. Anbefalingerne er udviklet med et konceptualiseringsdesign, der fokuserer på en sammenkædning af behov og aktiviteter. Der tages udgangspunkt i de kvalitative data samt allerede eksisterende tilbud i folkekirkelig regi.

Analysen sigter samlet på at levere medieringsredskaber til mødet mellem folkekirke og central- og østeuropæiske migranter.

Metodisk tilgang

De tre typer af data er behandlet via en analytisk triangulering, der forsøger at koble behov, livssituation med kvantitativt data for at undersøge central- og østeuropæiske migranternes sociokulturelle mønstre, religiøse tilknytning

og brug samt evt. mønstre af migration. Dette er en såkaldt triangulering af kvalitativt og kvantitativt data, der også kendes som 'mixed-method', hvor to typer af data anvendes til at belyse samme problemstilling med udgangspunkt i to forskellige metodiske tilgange til empiri. I denne analyse har det kvantitative data været anvendt til at sætte rammerne og fokus for det kvalitative, hvor det kvalitative så omvendt har været anvendt til at udbygge kvantitative analyser. Dette illustreres måske bedst i casen vedrørende landsbyen Gram, hvor statistisk materiale anvendes til at beskrive landsbyens demografiske og socioøkonomiske situation og rumænernes mulige rolle i dette, hvilket udbygges med en lokalhistorisk analyse af landsbyen og flere kvalitative data, som indsnævrer og nuancerer analysen.

Dette har sine metodiske og teoretiske udfordringer, som der er forsøgt at tage forbehold for. De forskellige datakilder er ikke en til en sammenlignelige. Lokalbefolkningen kan eksempelvis have en anden oplevet virkelighed end den, som statistikken foreskriver. Statistisk set er der en høj koncentration af rumænere i Gram, men flere interviewpersoner oplever ikke denne koncentration. Dette peger på, at den statistiske koncentration måske har en anden betydning end den oplevede, da rumænerne måske nok bor i landsbyen formelt, men kan arbejde og have deres daglige liv andetsteds. Dette er blot et eksempel på uoverensstemmelser mellem materialet, der illustrerer forskellen og udfordringerne ved brug af flere typer empiri.

Overvejelser om validitet og evidens

Dette er ikke en videnskabelig rapport, men konsulentarbejde på opdrag af Folkekirkens mellemkirkelige Råd, Samvirkende Menighedsplejer samt Ribe, Viborg og Haderslev Stift. Teksten er udarbejdet af Emil Hilton Saggau, men diskuteret i detaljer med ovenstående projektpartnere. Konklusionerne er for så vidt Saggaus egne, hvorimod anbefalingerne er udarbejdet i fælles dialog.

Dette projekt er et pilotprojekt, hvorfor det ikke er videnskabeligt tilrettelagt i alle detaljer, idet projektet også tager højde for de ikkevidenskabelige partnere. Jeg mener, at feltarbejde og vidensproduktion i samarbejde med både målgruppe og aktører ikke kan eller skal tilrettelægges alene ud fra videnskabelige parametre, men må være sin eksplorative og afsøgen-

de rolle bevidst. Dette påvirker naturligvis validiteten til fordel for måske øget anvendelighed og aktørs samt målgruppes bevidsthed.

Det betyder ikke, at der ikke er anvendt en videnskabelig terminologi, metodebevidsthed og arbejdsform, men at særligt det rådgivende (kapitel 5-6) og anbefalende (kapitel 7) ikke kan anses som alene videnskabeligt funderet. En række af konklusionerne og anbefalingerne udløber af det videnskabelige arbejde, men er derfor ikke nødvendigvis i sig selv videnskabeligt valide.

Det giver derfor bedre mening at tale om projektet som et evidensbase-ret projekt, hvor de videnskabeligt rigide og valide resultater har været udgangspunkt for rådgivning og anbefalinger. Validiteten er tæt forbundet med datagrundlaget, som er beskrevet ovenfor.

Henvisninger

- Annika Hvithamar. 2007. "De kristne ortodokse menigheder i Danmark: Tal fra diasporaen", i *Tørre tal om troen*, Margit Warburg, Brian Jacobsen (ed.), s. 110-126.
- Annika Hvithamar, Marie Vejrup og Emil Hilton Saggau. 2021. "De ortodokse trossamfund i Danmark", i *Moderne ortodokse kirker*, Emil Hilton Saggau (ed.)
- Astrid Stampe Lovelady. 2020. *Wandering becomings: free movement, farm labouring and desires of becoming amongst Romanian migrants in the Danish countryside*. PhD thesis, Department of Anthropology, University of St Andrews, UK.
- Astrid S. Lovelady, M. Rytter, B. Selmer, P. Bertram Larsen, S. K. Wilms og J. K. Sørensen. 2020b. GoInGlobal. "Afrapportering og praksisbefalinger vedrørende inklusion og forankring af internationale medarbejdere og tilflyttere i Ringkøbing-Skjern Kommune". Aarhus: Aarhus Universitet.
- Bradley Nassif and Tim Grass. 2020. *Orthodoxy and Evangelicalism: Contemporary Issues in Global Perspective*. Religions. <https://www.mdpi.com/books/pdfview/book/4648>
- COWI. 2016, "Befolkningsprognose – Haderslev Kommune" <https://www.haderslev.dk/media/49896/befolkningsprognosehaderslevkommune2017-2027.pdf>
- Danmarks Statistik. 2019. "Derfor inddeler vi verden i vestlige og ikke-vestlige lande". <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/rigsstat-klumme/2019/2019-07-11-derfor-inddeler-vi-verden-i-vestlige-og-ikke-vestlige-lande>
- Danmarks Statistik. 2018. "Tyrkere er den tredjestørste indvandrergruppe i Danmark. 22.06.2018." <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/bag-tal/2018/2018-06-22-tyrkere-er-den-tredjestoerste-indvandrergruppe-i-danmark>
- Economist. 2021. "How the pandemic reversed old migration patterns in Europe. 28th January". <https://www.economist.com/europe/2021/01/28/how-the-pandemic-reversed-old-migration-patterns-in-europe>
- Emil Hilton Saggau. 2021. *Moderne ortodokse kirker*. Samfundslitteratur.
- Konrad Pędziwiatr, Marta Pachocka, Konrad Pędziwiatr, Karolina Sobczak-Szelc, Justyna Szałańska. 2020. *Global Migration: Consequences and Responses - Integration Policies, Practices and Experiences. Poland Country Report Centre of Migration Research*. University of Warsaw.
- Lisbeth Greve Harbo og Anne Kaag Andersen. 2020. "Østeuropæere modvirker befolkningstilbagegang i landkommunerne (DST, 2020)", HASS Q & CO., Landdistrikternes Fællesråd.

- OECD. 2021. *International Migration Outlook*. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/cob47995-en/index.html?itemId=/content/component/cob47995-en>
- OECD. 2020. *International Migration Outlook*. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/cob47995-en/index.html?itemId=/content/component/cob47995-en>
- Sebastian Rimestad. 2021. *Orthodox Christian Identity in Western Europe*. London: Routledge.
- Thomas Arentzen. 2016. *Ortodoxa och österländska kyrkor i Sverige*. Stockholm: SST:s skriftserie Nr 5. https://www.myndighetsst.se/download/18.74c06ab154di83618378996/1464078027009/Nr%205,%20Ortodox_februari16,%20ohela.pdf
- RO. [Rumænske ortodokse nyhedstjeneste]. 2021a. "Patriarch Daniel proclaims 2021 Solemn Year of pastoral care of Romanians abroad, Commemorative Year of the reposed in the Lord" Basilica.RO 06.01.2021. <https://basilica.ro/en/patriarch-daniel-proclaims-2021-solemn-year-of-pastoral-care-of-romanians-abroad-commemorative-year-of-the-reposed-in-the-lord/?swcfpc=1>
- RO. [Rumænske ortodokse nyhedstjeneste]. 2021b. "Patriarch Daniel asks Romanians abroad to stay in constant contact with their loved ones" Basilica.RO 19.08.2021. <https://basilica.ro/en/patriarch-daniel-asks-romanians-abroad-to-stay-in-constant-contact-with-their-loved-ones/>
- VIVE. "Kommunetal 2020.1: Arbejdspladserne rykker mod de større bykommuner".
- VIVE. 2017. *Arbejdspladser i kommunerne*. København.
- Yvonne Nielsen Alstrup. 2020. Kirken på landet. FKUV.

